19

HALK SAVAŞÇILARI / HOWARD FAST

"april morning"

halk savaşçıları

HOWARD FAST

YÜCEL YAYINEVİ

Beyoğlu, Hasnun Galip Sok. Yıldız Han Kat 5

yücel yayınları, 19
ilk basım, mayıs 1972

HALK SAVAŞÇILARI / howard fast'ın romanı / ingilizcesinin adı, april morning / türkçesi, şemsa ilkin / kapak, erdoğan kamışoğlu / kapak basımı, evren ofset / dizme, başaran bir matbaası / basma, haşmet basımevi.

HALK SAVAŞÇILARI

" April Morning "

HOWARD FAST'IN ROMANI

ÇEVİREN ŞEMSA İLKİN

YÜCEL YAYINLARI

ÖĞLEDEN SONRA

Döndüğümde, Babam avludan seslenip işimin bitip bitmediğini sordu. Bittiğini söyledim. Sonra Babam, o insanı önüne baktıran küçümseyici sesiyle söylendi

«İşe başlarken uyuntu, bitirirken yalap şap çabuk!»

Her zamanki konuşmasıydı bu, öyle sakin söyledi bu sözleri; ve bu sözler, bana, Babamın sevgiyle, ilgiyle ya da hoşa gidici, nazik bir söz söylediğinin görülmediğini bir daha hatırlattı. Karşılık verdim... Ama yüksek sesle değil... Nerde o yürek bende... «Tüm yaşamım boyunca, doğduğumdan bu yana tek iyi şey söylemiş olsaydın bana, sana karşı uysal davranabilirdim, hoşuna gidecek işler yapabilirdim, istediğin her şeyi yapardım belki. Belki aklından geçenleri, ruhunu okurdum belki.» Ama bu sözler ses olup dökülemedi dudaklarımdan. Eve doğru yürümeye başladım; sesi, ayak bileklerime inen bir kamçı gibi şakladı

«Adam!»

«Buyurun efendim.»

«Yüzüme bak konuşurken, arkan dönük havaya konuşmak ne demek gösteririm sana.»

Döndüm, «Peki efendim,» dedim.

«Annenin akşam suyunu çek, getir. Boşa harcanan adımlar, boşa giden düşünceler gibidir, onlar kadar boş ve cahilcedir.»

«Evet baba.» dedim, eve girdim, omuz sırığını alıp kuyuya yollandım. Güneş kızgındı, yakıyordu. Günün bu saatinde rüzgâr yoktur; hava öylesine tatlıdır ki, tadabilirsiniz, emebilirsiniz havayı.

Ama öğleden sonra, günün o saatleri bana ölümü hatırlattı, havada uçan bir atmaca gördüm, birisi bir yerden çıksaydı, saçma dolu bir tüfekle kovalasaydı onu... Bakındım, kimse görünmedi. Ölümün korkunç, ürkünç olduğunu düşündüm. Bir yere oturmak, yüzümü ellerime gömmek ve bu korkunç duyguyu atmak istedim içimden, ama yapamadım. Bir yığın böyle duygular ve düşüncelerle doluyum, bunları kimseye de söylemedim daha, her halde... Belki biraz Nineme açılmışımdır; o da biraz yani. Çünkü dünyada kimsenin bu tür düşünceleri olduğuna gerçekten inanmadım hiç. Kime ne anlatabilecektim?

Suyu kuyudan çektiğimde, suyu belâlardan arıtma duasını okudum. «Kutsal ruhlar ve kutsal cehennem, yosunlu kuyudan çıkınız.» Bir keresinde Babam, ben dua ederken üzerine geldiydi de beni ahıra götürüp, kızılcık sopasıyla yedi değnek indirdiydi kabalarıma. Duadan nefret ederdi, onların şeytan sopası olduğunu söylerdi, cehalet getirirdi dualar ona göre. Ne akla uydumsa karşılık verdim. Kendinin yok muydu sanki batıl inançları! Neden bana ille de yedi sopa vuruyordu da sekiz değil? Tüm ilçede böyleydi; sopa çekilecek mi, yedi sopa indirilirdi.

Çenem tutulaydı, ağzımı açamaz olaydım. Çünkü Babam onu bu konuda aydınlatmamdan duyduğu hoşnutluğu belirtti ve on sopa daha indirdi, sonra da batıl bir sayı olması için on yedi sopa isteyip istemediğimi sordu.

Bu yüzden, çabucak okuyuverdim duayı; yalnız

dudaklarım kıpırdadı; içinden okunan duanın anlamı yoktur ki... Okundu mu duyulmalı dua dediğin. Ben böyle yavaştan mırıldanırken, on bir yaşındaki kardeşim Levi, kedi göz Levi yanımda bitiverdi ve kovadan su içmek istediğini söyledi.

«Kendi suyunu kendin çek,» dedim.

«Babalanma bakalım,» dedi. «Dua okuduğunu gördüm. Babama seni dua ederken gördüğümü söylememe ne dersin ha?»

«Orospu çocuğu!» dedim ona.

«Güzeeel, şimdi annene ne dedin bakalım?»

«Tamam, tamam. İç suyunu da çekil yanımdan. Neden benden uzak durmazsın sanki! Dünyalar benim olacak gözüme gözükmesen!»

Ben de su içtim. Kuyudan yeni çekilmiş su, buz gibi, şırıl şırıl, ne güzeldir!

Eve girdiğimde Annem donker kızartıyordu, mutfak mis gibi kokuyordu. Donker yapmak için bir haftanın et artıklarını toplarsın, sonra onları küçük küçük doğrarsın, ekmek, elma, üzüm, bisküviyi de böyle kıyar hepsini birden kızartırsın. Üstüne de pudingi döktün mü tadından yenmez olur! Annem omuz sırığıyla geldiğimi görünce koştu kovaları aldı; sevindi, güldü bana.

«Ne iyi çocuksun Adam,» dedi.

Kendiliğimden akıl etmiş değildim su çekmeyi; ama ona söyler miydim bunu hiç! Birisi de iyi bir şeyler düşünsündü benim hakkımda, bıraktım öyle düşünsün, bozmadım güzel duygusunu. Etten bir lokma attım ağzıma; Annem elime vurdu. Sonra oturdum bir yere.

«Orada oturup kafamı saçmalıklarınla mı dolduracaksın böyle?» dedi Annem.

«Ne saçmalığı? Ağzımı açmadım.»

«Daha ne yapacaksın, Adam. Gözlerinde o bakışla oturup duruyorsun orada. Gün gibi ortada aklın-

dan geçenler. Ne aptalca düşler kurduğunu anlamıyor muyum sanıyorsun. Ben senin kadarken, bir çocuk işi gücüyle yemek saati arasında vakit buldu mu, oturur kutsal kitabı okurdu. Babaannem anlatır, Baban —senin yaşındayken— her akşam üç Mersiye ezberlemeyi görev edinmiş. Belli bir zaman ayırmış bu işe.»

«Mersiye mi?»

«Elbette!»

«Hay allah! Ne demeye her akşam mersiye ezberlermiş anlamadım.»

«Kendi kendine yararlı olmak için elbet. Sana bir şey söyleyeyim mi Adam, kimi anneler gibi geri kafalı değilim. Ama şunu bilesin ki Tanrı sözünü ağıza almak yemin etmek gibi kutsal bir şeydir. Olur olmaz yerde **hay allah** demeyi yakıştırmam sana. İngilizce yerli yerinde kullanıldığında kutsal kelimeler etmeden sabırsızlığı ve bütün duyguları anlatacak zenginlikte bana kalırsa. Kardeşinle kavga mı ettin gene?»

«Nerden çıkardın şimdi bunu?»

Cevap vermesini beklemedim; kalktım, geldiğim yoldan çıkmaya başladım mutfaktan. Nereye gittiğimi sordu, bilecekti ille de.

«Ninemi aramaya.»

«Yukarda.»

Yukarı çıktım. Ninem odasında yün eğiriyordu. Baktı, gözlerini kırpıştırdı, «Her geçen gün biraz daha zayıflıyor gözlerim. İhtiyarlık yetmiyormuş gibi... Bir de gözlerden olursak, Tanrı omuzlarıma epey güçlük yükledi demektir.»

«Nineciğim,» dedim, «senin gözlerinin zayıfladığı falan yok bana sorarsan. İkindi yaklaşıyor da odan karardı biraz; hepsi bu.»

«Öyle mi, Adam?»

«Elbette.»

«Eh, öyleyse, bunca iş yeter bugünlük.» dedi. «Otur bakalım, Adam. Şeker ister misin?»

Ninemin şimdi boyayıp süsleyip evin en güzel eşyalarından biri haline soktuğu küçük süt taburesine çöktüm, «Ama,» dedim, «herkes yemekten önce tatlı yemenin iştah kestiğini söyler.»

«Sahi mi?» dedi. «Senin iştahını kesmenin bir yolunu bulsaydım, zengin olurdum, Adam.» Sonra gitti, dolaptan o içine akağaç şekeri sardığı mendili çıkardı, ikimize de birer parça kırdı. Yavaş yavaş, zevkine vara vara yemeye koyuldum; babamın o mersiye konusunun doğru olup olmadığını sordum.

«Doğru.»

«Yaa? Neden? Yani amacı neydi babamın?»

«Kendi kendine yararlı olmak.»

«Hah! Annem de böyle söyledi. Ama ben bunda bir yarar görüyorsam Allah beni kahretsin.»

«Böyle konuşmaya devam edersen Allah seni kahredecek, Adam.»

Omuz silktim.

«Ve umurumda değil deme.»

«Boşu boşuna konuşuyoruz gibi geliyor bana, Nine.»

«Boşu boşuna mı? Örneğin ne söyledik boşuna?»

«Allahın kahretmesi gibi. Sen ona inanıyor musun, Nine?»

«O da ne demekmiş!» diye homurdandı Ninem, öfkelenmişti. «Bunca yaş yaşadım, Adam Cooper, senin gibi sorular soran çocuk görmedim.»

«İyi, peki, ama inanıyor musun?»

«Elbette inanıyorum.»

«Kim bilir

«Adam Cooper, saçmalamaya başlamıyorsun gene değil mi?»

«Bir şey daha... Şuna cevap ver Nine, başka hiç bir şey sormayacağım. Yalnız bir cevap istiyorum senden. Neden ben ağzımı açınca herkes üstüme saldırıyor, ne söylesem ters geliyor herkese, dünyada doğru

tek şey yapamazmışım gibi... Ne yapsam, ne etsem yanlış oluyor?»

«Hay allah! Neler söylüyorsun, Adam?»

«Bak, gel bu uçtan alalım ele, sen Tanrıya inanıyorsun, değil mi?»

«Ee... Kes bu soruyu artık.»

«Tanrıya inanıyorsan, Tanrının insanlara birer beyin verdiğini de kabul ediyorsun, tamam mı?»

«Elbette.»

«Ama, Tanrının verdiği beyni kullanmaya başlar başlamaz günahkâr oluyor insan!»

«İşte böyle saçmalıyorsun sen Adam, insanı zorla çileden çıkarıyorsun.»

«İsaiah Peterkin'i alalım örneğin.»

«Hadi oradan,» dedi Ninem, gözlerini kısarak, «İsaiah Peterkin zırvasıyla beni kıstıramazsın. Geçen gün böğürtlen topluyordum nasıl olduysa... Sen orada hendekte Ruth Simmons'laydın, ona İsaiah Peterkin'i anlatıyordun kendine göre. Duyacağımı duydum, anlatmana gerek—»

«Bizi gördün mü, Nine?»

«Sizi görmeye ne hacet! Sanki o Cooper sesini nerede duysam tanımaz mışım da!.»

Rahat bir soluk aldım. Ruth Simmons'a anlatsam da anlatmasam da gerçeğin değişmeyeceğini söyledim.

«Bana sorarsan Adam,» dedi Ninem, «Bir gövdeyi inançlarından silkelemekten büyük günah işleyemez insan.»

«Nine, kimsenin inançlarını sarstığım yok benim. Sen söyleyebilir misin, nasıl olur da İsaiah yaşında bir adam, böylesine kinci, şeytan ve ikiyüzlü olur, sonra da kilisede diyakos geçinir, Tanrıdan korkar biriymiş gibi davranır, her yaptığı hilebazlığı birtakım dinsel sözlerle örtbas etmeye kalkışır.»

«İsaiah Peterkin'i yargılamak sana düşmez.»

«Onu yargıladığım yok,» diye karşı çıktım. «Zen-

gin ve kötü bir adam olduğunu bilmeyen yok. Niçin ben yargılamış olayım onu! Her neyse; iki hafta kadar önce Boston'daydık, bir adam çıkmış konuşma yapıyordu parkta. En iyi şeyin kuşkuyla bakmak olduğunu söylüyordu. Tam böyle söyledi.»

«Böyle saçma şey duymadım. Öyle söz eden adam, adam değildir.»

«Konuşan bir komiteciydi, Nine.»

«Sözlerinin tekine inanmıyorum.»

«İsa hakkı için doğru söylüyorum, Nine.»

«İsa misa sözü etme bana utanmaz! Katolik mişsin ya da başka bir neydüğü bellisiz dinden mişsin gibi! Yaşlıyım diye, romatizmalarım var diye, beni oyalayacak adam arıyorum da, gelip burda zırvalamana, ağzına geleni söylemene göz yumarım sanıyorsan aldanıyorsun. Bin yaşında olsam kimsenin karşımda aptal aptal konuşmasına izin vermem. Çok inatçı bir çocuksun. Bu yüzden babanın sabrını taşırıyorsun ikide bir.»

«Sabrı taşmıyor, Nine, sabır yok ki, nasıl taşsın!»

«İşte!»

«Ve o bir komiteciydi, dedim.»

«Demek öyleydi. Söyle bakalım, Sam Adams'ın komitecilerinden biri miydi?»

Adamın, Sam Adams'a bağlı hürriyetçilerden biri olabileceğini söyledim. Omuz silkti, Sam Adams ve yoldaşlarının dinsiz olduğunu ve onlardan başka söz beklenemeyeceğini söyledi. Ninemin kafası iyi çalışırdı; ben bunun için kışkırtırdım onu sık sık. Hem de kışkırtılmaya dayanıklıydı. Yoksa onun yerinde başkası olsa çoktan sepetlemişti beni odadan.

«Peki, Adam,» dedi Ninem, «İyiye giden yolu seçmek için kuşku ve sağduyu gerekir deselerdi, anlardım. Böyle olsa mantıklı olurdu sözleri. Gelgelelim, kuşku olumsuz bir şeydir, iyi ise olumlu; ve kim ikisi de aynı şey derse, düpedüz aptaldır bunu söyleyen. Aldın mı cevabını?»

«Üstüne bastın, Nine. Sen birisiyle aynı fikirde değilsen, ona aptal damgasını basar, zeytinyağı gibi üste çıkarsın. Ama ben bir fikre karşı olsam, kulağımı dört açarım.»

«Senden birkaç yaş büyüğüm sanırsam, Adam!»

«Kendi ağzınla söylemedin miydi akıl yaşta değil baştadır diye. Çoğu insanlar bunu ispatlar demedin mi?»

«Ne söyleyip ne söylemediğimi senden öğrenecek değilim. Ömrün boyunca şimdiki kadar dar görüşlü kalmaya niyetliysen diyeceğim yok. **Çoğu insanlar** başka; benim torunumun onlardan ayrı olmasını umarım.»

O sırada Annem aşağıdan seslendi, yemeğe çağırdı bizi. Nineme kolumu uzattım; merdivenleri inmesine yardım ettim. Romatizmaları günden güne daha kötü oluyordu. Merdiven dardı, ben bir basamak önden iniyordum; Ninem konuşuyordu bir yandan

«Bana **çoğu insanlar** sözü etme Adam, **çoğu** insan Cooper değildir ve **çoğu** insan bu köyde ya da bu ülkede yaşamıyor **Çoğu** insanlar Anglikan Kilisesine karşı çıkmış değil, ve **çoğu** insanlar neredeyse boyunlarına geçirecekleri bir zincir bulacaklar, o da boyunlarında daha zincir yoksa elbet. Cooper'lardan ya öğretmen çıkmıştır, ya papaz toprak sahibi, ya gemi kaptanı ya da tüccar Yüz elli yıldır bu topraklarda yaşar Cooper'lar ve gerektiğinde bir vaaz yazıp da söyleyemeyecek tek kişi bilmem soyumuzda.»

«Belki de birincisine katlanıyorsun şimdi Nine,» dedim.

Hafta arası yemeklerimizi mutfakta yerdik. Cumartesileri, yani kutsal günde yemek odası hazırlanırdı. Annem masaya porselen tabaklar ve gümüş çatal kaşık koyardı. Biz zengin değildik, ama Ninemin annesi böyle takımlar alacak kadar zenginmiş. Hafta arası günlük tabak çanaktan yerdik.

Ailede beş kişi olmamıza karşın, masamız her vakit altı kişilik hazırlanırdı. Annem bir uçta, Babam bir uçta otururlar, Ninem kardeşimle benim karşımda otururdu. Boş sandalye, Ninemin yanındakiydi. Babamın ileri sürdüğüne göre, boş sandalye konukseverliğimizi belirtiyordu, yemek saati eşiğimizden atlayan herkese bir çağrıydı bu; ve doğrusunu söylemek gerekirse pek çok konuk oturdu o sandalyeye. Herkes biliyordu Cooper'ların kapısının açık, yemeklerinin iyi ve de çok tadarık olduğunu. Ama Babamın asıl istediği, onun söylevlerini dinleyecek seyirci toplamaktı. Hele bir de tartışmaya oturacak biri bulursa, keyfine diyecek olmazdı. Kendi ailesinde tartışma yapmaya değer kimse yoktu gerçekten. Günlük konuşmaya gelince, hepimizin eğitilmiş ve disiplinli seyirciler olmamıza karşın, Babam, hiç bir vakit kendisini dinlediğimize, dinliyorsak bile, anladığımıza inanmazdı.

Benim kendi düşünceme göre Ninemin üstte kalmayacağı tartışma yoktu. Ama torunlarının gözü önünde oğluyla söz yarışı etmezdi. Çünkü Nineme göre, kendi cinsinden biri, bir erkeğin, kuşaklar boyu süregelmiş kutsal ve doğal haklarına dil uzatırsa, bir kadına yakışır bir davranış olmazdı bu. Konuşmaların konusu da genellikle bu dokunulmazlığa gelir dayanırdı.

Ama bu gece yemeğin başlangıcında konuk yoktu masamızda. Beşimiz oturduk, Babam sofra duasını okurken dördümüz başımızı öne eğdik. Ne dua ederken ne de başka bir vakit başını eğmezdi Babam. Ninem bir keresinde bu konuda söz edecek olduydu da, Babam şöyle dediydi: «Katolikler ve onlardan bir göbek daha kötü olan Anglikan Katoliklerle bizim aramızdaki bir çok ayrılıktan biri şudur: Onlar, kendi elleriyle yaptıkları çamurdan, kilden biçimlere tapar, bu garip şeyler önünde ezilip büzülür, yerlere yatarlar. Bizlerse, Tanrının kendi imgesinde yarattığı kuluna yaraşır bir biçimde, Tanrı ile yüz yüze durur öyle konuşuruz onun-

la.» Ninem ise, ezilip büzülmek, yerlere yatmakla kibarca baş eğme arasında her halde ayrılık olduğu cevabını verdi de Babamın kılı kıpırdamadaydı. Ayrılık ölçülebilir bir şeydi, dolayısıyla bir derece meselesiydi. Babama göre ise ilkeydi bu davranışı. İki dakikada Babam, onun ilke olup olmadığı konusunda bir tartışma ya da kavga çıkarabilirdi.

Uzun sözün kısası, Babam masanın karşısında Tanrıyı yerleştirdiği bir noktaya gözünü dikerek duayı okudu; ben hep bundan en çok sıkılanın Tanrının kendisi olduğunu düşünürdüm. Babam, örneğin **«sana şükürler olsun Tanrım, bize günlük rızkımızı, hasadın meyvasını gösterdin bugün de»** gibi sade ve dümdüz sözlerle başlamazdı duasına. Yok, yok efendim, süsleyip püslemeli, bir şeyler uydurmalıydı kendinden. Sofrada konuk olmadığı günler Tanrı vardı, ve bu akşam Babam katı bir sesle, çatık kaşlarla başladı duaya

«Ulu Tanrı, yediğimiz ekmek için sana şükürler olsun; ama ektiğimiz tohum, sabanı tutan ellerimiz, zorlukla eğilen sırtımız, ve çektiğimiz acıyı da biliyoruz. Tanrım, toprak toz gibi kupkuru; izin verirsen senden biraz yağmur istemek yürekliliğini göstereceğim. Biliyorsun, sen bir elinle verir bir elinle alırsın, ama kimi vakit, bana öyle geliyor ki, haksızlık oluyor bu işlerde, Amin!»

Sonra çorbasına döndü. Ninem başını kaldırdı baktı Babama. Baktı baktı, «Moses?» dedi.

«Buyur Anne?»

İçini çekti Ninem, hepimiz yemeğe başladık.

«Evet Anne?»

«Yok bir şey,» dedi Ninem. «Yok bir şey.»

«Değil mi ki başladın bir kere, söyle aklındakini, Anne.»

«Çorbanı iç, Moses,» dedi Ninem, göğüs geçirdi gene.

Babam çorbaya düşkündü, çorba içerken konuşmayı kadınlara ve çocuklara bırakırdı. Benim Levi ile konuşacak sözüm yoktu pek, kendi düşüncelerim yetiyordu bana. Ruth Simons'u düşünüyordum, denize açılmayı düşünüyordum. Boston'da tanınmış, soylu bir ailedensen, ailenin küçük oğullarından biri denize açılır, ticaret öğrenirdi, çünkü, rahat bir ev, ipekler, danteller içinde güzel bir eş, ve ithal malı iyi eşyalara ve de çevrende saygılı bir yere sahip olmanın başka yolu yoktu. Ben, ailenin küçük oğlu değildim, ama bir gün, Boston'da, dayım Kaptan İshmael Jamison pazılarımı yokladı ve bana birkaç soru sorduydu. Sözün sonunu neye vardırdı dersiniz? Onun gemisine tayfa yazılıp Hint Adalarına gitmek ister miymişim acaba! Ben bunları düşünüyor, birtakım hesaplar yapıyordum kafamda. Dünyada, her Tanrı günü en az bir kez buluştuğum Ruth Simmons'dan daha ilginç kızlar yok muydu acaba?

Bir de, denize açılmak gibi bir isteğim olduğunu babama çıtlattığımda ya da belli ettiğimde nasıl kızıp köpüreceğini canlandırıyordum gözümde.

Ben bunları düşünürken Annemle Ninem de yorgan yarışmasını konuşuyorlardı. Köyde, her türlü yarışmanın anlamsız ve günah olduğunu ve böbürlenme yaratmaktan başka işe yaramadığını savunanlar vardı. Ninem, bir kimsenin, bir işi başkasından iyi yaptığını ilân etmenin baştanbaşa saçma ve günah olduğunu söyledi bilgiç bilgiç. Kendisi köyde en güzel, en renkli yorganları yapanlardan biriydi; bana sorarsanız, yıllardır sessiz sessiz bir yarışma olsa da girsem diye bekliyordu.

«Ne armağan, ne de ün için olmamalı,» dedi Ninem. «Öyle olursa kumardan farkı olmaz bu işin.»

«Neymiş bu kumar meselesi?» diye atıldı Babam; çorbasını bitirmişti.

«Sarah Livingston kazanacaksa, olmaz ya, çünkü

iğne tutmasını bilmez haspam; yarışma düzenlenecek demektir. Hem köyün en yaşlısıyla evli olduğuna göre, bize sıra gelmez. Anne,» dedi Annem.

«Kumar?»

«Yemeğini ye,» dedi Ninem Babama. «Horoz dövüşü kumar değil de ne; her yıl Boston'da yapılan piyango kumar değil de ne... Şimdi hemen yalnız Anglikan katoliklerinin biletleri aldığını söyleyeceksin değil mi? Yok öyle şey.»

«Ben öyle bir şey söyledim mi?»

Annemin boş tabakları kaldırmasına ve içine et, havuç, patates ve puding konmuş olanları getirmesine yardım ettim.

«Nerdeyse söyleyecektin, Moses!»

«Neymiş bu kumar mumar konuşmaları?»

«Kadın kadına konuşuyoruz. Tabağını uzat.»

Ninemin, Babama çocukmuş gibi davranması hoşuma gidiyordu. Babamın bana çullanacağını sezerdi Ninem ve biraz şaka yaparsa öfkesi azalır diye böyle davranırdı hep. Ama o da bunu sezer, yumuşamaya kalmadan yapardı yapacağını, ağzına attığı ilk lokmayı yutar yutmaz saldırdı

«Ne kadar büyüksün, Adam?»

«Boyum mu?»

«Büyük olmanın başka yolunu biliyor musun?»

Buna akıllı bir cevap verebilirdim ama gözlerindeki öfkeyi görür görmez büyüklükle uzunluğun aynı şey olduğunu kabul etmeye ve bir tartışma çıkarmamaya karar verdim. Benim öteden beri şaştığım da, annemin pişirdiği yemekleri yerken, insanın nasıl olup da öfkelenebildiğiydi; ama Babamın aklına bir şey geldi mi içinde tutamazdı.

«Hayır efendim,» dedim Babama.

«Öyleyse, boyun ne kadar, Adam?»

Babam bana böyle masum ve gereksiz sorular sormaya başladı mı arkasından bir bomba patlayacak

demekti; Annem bilirdi bunu; biraz daha puding almasını söyledi ona. Babam hemen ikinci porsiyonu kabullenince de, yer yarıldı Annemin bastığı yerde, ama Ninem atıldı

«Ne söyleyeceksen yemekten sonra söylersin, Moses. O kadar sabrın var herhalde. Yemekten sonra şimdikinden uzun olmayacak Adam'ın boyu.»

Levi sus pustu, bir bildiği vardı anlaşılan. Meseleyi çaktım hemen.

«Ona ben karar veririm,» dedi babam. «Evet, cevap ver soruma, Adam!»

Bir yandan pudingini yiyordu. Ben de ne olacaksa yemek yerken olsun, böylesi herkes için daha hayırlı olur diye düşünüyordum. Büyük bir ciddiyetle, boyumun yirmi üç karış ile yirmi dört karış arasında, hemen hemen yirmi dörde daha yakın olduğunu, çünkü yirmi üç karışa çıktığını söyleyen Ebenezer Coult'dan en az iki inç daha uzun olduğumu söyledim.

«Bir adam kadar boyun olmuş,» diye başını salladı Babam.

«Bazı adamlar dedim kaldım. Çoğundan uzun olduğumu söylemenin sırası değildi.

«Ve bir adam gibi güçlü. İnsan, aklın da bunlara uygun olarak büyümesini bekliyor, öyle değil mi, Adam?»

«Evet efendim. Yani mantıklı bir söze benzer dediğiniz.»

«Yalnız benzer mi, Adam?» diye sordu babam, yumuşak yumuşak.

«Biraz donker yesene,» dedi Ninem. «Bunlar senin hazmını etkileyecek şeyler biliyorsun Moses.»

«Ben Adam'a soru sordum.»

«Evet efendim?»

«Daha ne kadar adam olmanı bekleyeceğim senin?»

«Bilmiyorum efendim.»

«Seni dışarı çıkarıp sopalamamı ister misin?»

«Hayır efendim, biraz fazla büyüğüm onun için,» diye fısıldadım. «Ağır başlı bir davranış olmaz. Hem yararı da yok bana dayağın. Dedikodu olur.»

«Kafadarların arasında küçük düşeceksin diye, sana göz yumacağımı beklemezsin umarım.»

«Biliyorum efendim.»

«Neye öfkelendiğimi bildiğin gibi?»

«Evet efendim. Levi çenesini tutamadı.»

Babam, Ninemin uzattığı donkeri aldı ve pudingden koca bir lokma ısırdı. Neyse vartayı atlatmış sayılırdık. Cezalandırmayı bir yana bıraktı babam şimdilik, ilerde bunu koz olarak kullanacaktı. Hangisi daha kötüydü, düşünemiyordum. Şimdi aklım fikrim Levi'ye oynayacağım oyundaydı. Gününü gösterecektim ona. Babam içimi okumuş olmalıydı

«Hıncını Levi'den almanı istemiyorum, Adam. O doğru olanı yaptı. Sen de aynı fikirde değil misin?»

Başımı salladım, ne Levi'nin yüzüne, ne de yemeğini midesine indirip bana gözdağı vermiş olmanın hazzıyla konuşmasına devam eden babama bakabildim.

«Neden öfkeliyim, Adam? Sen kuyudan su çektiğinde bazı çocukça, aptalca sözler geveledığinden mi? Pek sayılmaz. Batıl inançlara kin duyar, aşağılık bulurum onları. Küfür gözüyle baktığımdan değil onlara; insanın bilgisizliğini ortaya koyan şeyler olduklarından Yemeği bıraktı. Yeni söylevine güç topluyordu. Babam güzel konuşurdu. Öyle sanıyorum ki, bu alışkanlığından olduğu gibi haz duyduğu başka bir alışkanlığı yoktu.

«Biz sade insanlarız» diye devam etti; «Yoksul değiliz, dünyanın nimetlerinden payımıza düşeni fazlasıyla alıyoruz, iyi bir evimiz, güzel eşyalarımız, sofralarımızda iyi yemeklerimiz var; Tanrıya şükürler olsun Ama sade ve rahat yaşıyoruz. Bununla birlikte, biz, an

nen, ben, benim babam ve büyükbabam, hepimiz Tanrının kitabına uygun kimseler olmaktan gurur duyduk. Kardeşlerim ve ben, meydana çıktık, ve ben, kendı çocuklarımı, sokak sürtüğü, tembel ya da, sokak hovardası olarak değil, düşünceli, aklı başında insanlar olarak, kitaplara saygı duyan, akıllı sözlere, yazılara saygı duyan ve eski filozoflar gibi, gerçeğin derinliklerine inmek için tartışma, ihtilaf yolları arayan kişiler olarak yetiştirmek için elimden geleni yapmaktayım. Ben ekmeğini topraktan çıkaran bir çiftçiyim ama bu evde üç yüzden fazla kitap var, hepsinin sayfaları aşınmış; hepsi yutulmuş o kitapların. Benim dostlarım da benden aşağı değil. Bu yüzden, Adam, biz neysek oyuz. Ta başında, bu topraklara geri kalmışlık ve batıl inançların bizi yıkmasına engel olmak için geldik. Ve yeni bir uygarlıksızlığın ortasında kendi kültür ve uygarlığımızın tohumunu ektik. Beni anlıyor musun?» diye bitirdi.

«O anlar belki, ama ben anlamadım,» dedi Ninem kesenkes. Kancayı takacağı yüzünden okunuyordu. «On beş yaşında bir çocuğun yaptığı bir akılsızlığı diline dolayıp yaygaraya vurmanı aklım hayalim almıyor hiç anlamıyorum vallahi, bir adam kendi sofrasında, Sarah Cooper'in, sen Moses Coper'in önüne koyduğu nefis yemekleriyle yüz yüze oturur da, nasıl böyle davranabilir anlamıyorum.»

«Anne...»

«Cümlemi yarıda kesme, Moses Cooper.»

«Gurur bir yana,» diye devam etti Ninem. «Görünen köy kılavuz istemez. İp inceldiği yerden kopar. Bu hayatımda dinlediğim en gururlu konuşma değildiyse ne olayım. Bir dua hıristiyanlığa aykırı ya da aptalca olabilir, ama sana şunu hatırlatayım, gurur konusunda akit. ..»

«Akit'in gurur konusunda ne dediğini biliyorum, Anne.»

Konuşmamız burada kesildi, yoksa nereye varacaktı kim bilir. Annem bütün bu olanlara son derece sinirlenmiş altüst olmuştu; Levi sıkıntıdan patlıyordu, ona neler yapabileceğimi, nasıl haddini bildireceğimi düşünüyordu, kara kara. Ve ninemin babamın üstüne üstüne gitmesinden çok rahatsız olmuştu. Ama, ben, uçurum kenarında tur atan birinin duyduğu zevki duyuyordum. Ama bitmişti; çünkü komşumuz ve uzaktan akrabamız Joseph Simmons gelmişti, şöyle bir merhaba demeye; boş sandalyeye ilişip yemeğimizi akşam rızkımızı bitirmemizi bekleyecekti.

Öldürsen yemek yiyemezdi. Burasına kadar doluydu, az önce kalkmıştı sofradan. Ama donkerleri görünce dayanamadı, bir tadına bakacaktı. Bayılırdı donkerlere ve bunlar yalnız yenmeyeceğine göre yanında bir kaşık da puding alacaktı. Annem, ocaktan sıcak et getirdi; ilk lokmayı ısırdığında yüzü görülmeye değerdi. İri yarı şişman bir adamdı. Yemek konusundaki arsızlığıyla boy ölçüşecek bir başka insan tanımıyorum.

«Cooper teyze be!» dedi Anneme. «Senin donkerlerinden daha nefisini yediğimi hatırlamıyorum hiç! Ama onların rağbette olduğu başka yer de hatırlamıyorum!.»

«Bu aslında İngiliz yemeği değil Hollanda yemeğidir,» dedi Annem. «Benim büyükbabam İsaac var ya, o sahil ticareti yapardı.»

«Büyükbabanız Isaac'dan bahsedildiğini çok duydum,» dedi Mr. Simmons. Konuşurken, Babam gibi yemeyi bırakmıyordu o; iki işi birden yapıyordu. Saygılı bir biçimde söyledi bu sözü ama gene de annemin midesi bulandı. Büyükbabası Isaac'ın biri Boston'da, biri Philadelphia'da iki karısı ve iki karısından da ayrı ayrı çocukları olduğunu herkesin bilmediğini düşünmek isterdi.

Ama dedikodu gazetesi iyi çalışmıştı doğrusu. Philadelphia'daki karısının Shawnee yerlisi melezi olu-

şu ve hem de vaftiz edilmemiş olması —söylentiye göre— dedikoduşu almış götürmüş, tuz biber ekmişti işlere. Büyük babası Isaac hayattayken, annem ne onun sözünü etmeye ne de başkalarının ondan konuşmasına dayanamazdı. Ama ölüp de, anneme miras olarak iki yüz İngiliz Lirası bırakınca, babam, onun günahlarının, cömertliği ve anlayışlılığının yanında hafif kalacağını söyledi. Ayrıca, insan bir deniz kaptanını, karada yaşayan herhangi insanı koyduğu terazide ölçemezdi.

«Elbette,» diye başını salladı annem. «Bir gün, denizin ortasında, aşçısı sıtmadan ölmüş; New York Limanına gelmiş büyük babam, bir Hollandalı aşçı almış, gemiye. O günden sonra Hollandalı aşçıdan başkasıyla çıkmamış sefere. Kendi evinde de Hollanda yemeklerine alışmış. Anneannem Zıpporah'ya donkerleri falan öğreten Hollandalı açşıdır; ben anneannemden almıştım tarifeleri.»

«Bir tane daha, Kuzen Simmons,» dedi Ninem. Cooper tarafından ikinci kuzen oluyordu Simmons.

Bir donker daha almaya ne gücü, ne yerleştirecek yeri kalmadığını söyledi. Ama annem, benim gibi, turtaya yer ayırdığını biliyordu Simmons'un.

Bu akşamki olağanüstü komite toplantısına gidiyormuş, babamı almaya gelmiş. İki hafta önceki toplantıda, Komite ona insan hakları konusunda bir yazı hazırlama görevi vermiş, bu yazıya herkes imza koyacakmış da, Boston'da asıp ilân edeceklermiş yazıyı. Bana kalırsa —kimse sormadı ya fikrimi— Joseph Simmons bu işin adamı değil. İyi bir adamdı, tamam ama bir anlaşmazlığın ince noktalarına geldi mi, ondan hayır yoktu. İki haftadır yazısının müsvettesini hazırlamaktaydı. İki hafta daha çalışacağa benzerdi müsvette üzerinde.

Komite, babamı. ya da Deacon Loring'i ya da Mr Harrington'u görevlendirseydi ya. Ama babam bölük kumandanıydı; ve türlü çeşitli görev ve ünvan dağıtıl-

mıştı ötekilere. Geriye kala kala Kuzen Simons kalmıştı yazıyı yazacak.

Şimdi müsvettesini cebinden çıkarmış, babamın fikrini almak için uygun bir fırsat kolladığını söylüyordu.

«Peki, hadi başlayın, Joseph!» dedi Babam.

Kuzen Simmons gırtlağını temizledi, okumaya başladı. «Biz, aşağıda imzaları bulunanlar, insan haklarının Ulu Tanrı tarafından verildiğini ve onun kutsal eliyle mühürlendiği...»

Babamın yüzüne bakıyor anlam çıkarmaya çalışıyordu okurken, sesi kısıldı, kısıldı ve kesildi. «Nasıl Moses?» diye yokladı babamı.

«Devam et, oku.»

Ninemle Annem turtayı tabaklara dağıtıp masaya koyuyorlardı. Kuzen Simmons dayanamadı, tadına baktı bir.

«Evet? Okusana dedim.»

«Okusam ne olur, okumasam ne olur. Fikrini söyle işte, saklama. Senin yüzün buruş kırış dinlerken neresini okuyayım?»

«Daha başlamadın bile,» dedi Ninem. «Ne okudun ki beğenmeyip yüz buruştursun.»

«Beğenmedim değil,» dedi babam. «Ama düşünüyorum da, insan kiliseden çıkar çıkmaz, teoloji meoloji kalmıyor, dibi çıkık kapta su gibi, insanın dinine karşı bir diyeceğim yok. Dini imanı onun bileceği iş, benim kuyruğuma basmasın bu konuda.»

«Hay allah yarabbi,» dedi Ninem. «Kuzen Simmons daha giriş bölümünü bile okumadı.»

«En az gerisi kadar önemli o da.»

«Neden senin kuyruğuna basıyormuşum yani, Moses? Bunu açıklamanı istiyorum.»

«Tanrının verdiği haklar! Tartışılacak şey değil, bataklık! Boynuna bir girersin çamura bu sözünle. Şişman George Tanrıya sormadan burnunu hınkırmıyor.

Bu Avrupa'daki savaşlarda da Tanrı her iki taraf askerleriyle omuz omuza çarpışıyor, değil mi?»

Ninem elini masaya vurdu. «Al sana! Buna düpedüz küfür etmek derler, işte.»

«Hiç de değil! Beni yaratana saygım var. Yalnız ona sığınmıyorum. Tanrı sağa sola hak dağıtsaydı Komitenin ne gereği vardı, niçin birleştik. Tanrı insanı yarattı ama, ona bir de düşünmek için beyin ve çalışmak için iki el verdi.»

«Onu söz gelimi söylemiştim,» diye karşı çıktı Simons.

«Söz gelimi konuşacak günler geçti Joseph. Amacımızı açık ve kesin ortaya koymanın ve sonuna kadar savunmanın zamanı geldi. Kilisede rahip, haklarımızı Tanrıdan aldığımızı söyleyecektir; ona bir diyeceğim yok; rahibin görevi böyle söylemek. Ama sen ben, ikimiz de biliyoruz ki bilincimizi bizler gibi bir iki inatçı insan sayesinde edindik. Rom Ticareti yapan Cyrus Amcamı düşün. Ölürüm diyor, geminin denizin ortasında battığı günleri görürüm de ticareti İngilizlere devretmem. Adalarla ticaret yapmaya hakkı var; neden, çünkü bu hakkı hayatıyla destekliyor. Aynı şekilde, bu gördüğün ev benim, benim ama, arkamda Komite olmadığını söylersem fazla böbürlenmiş olurum, değil mi? Anlatabiliyor muyum?»

Ama kuzen Simmons yavaş anlayanlardandı. Bir yandan turtayı yediler, bir yandan tartıştılar. Evden çıktıklarında konuşuyorlardı daha. Tam çıkarlarken babamı mutfakta durdurdum :

«Ben de sizinle gelmek istiyorum baba,» dedim.

«Yaa?»

«Biliyorum Komite onaltı yaşından küçük erkekleri almıyor ama—»

«Sen erkek oldun mu, Adam?»

«Boyum posum yerinde, güçlüyüm ve dokuz ay sonra on altı yaşıma basacağım.»

«İnsanın erkekliği, çalışma azmiyle ve aklını ve yargısını kullanma yetisiyle ölçülür. Sen bunları ispat edebilir misin, Adam?»

Suskun baktım ona.

«Bir ara konuş benimle, Adam.»

Sonra ikisi çıktılar.

Ninem, Komite toplantısının dayanılmayacak derecede saçma bir iş olduğunu ve benim güzelim akşam saatlerimi orada boşu boşuna geçirmek istememe bir anlam veremediğini söyledi. Annem kolunu omuzuma attı.

«Neden benden bu kadar nefret ediyor?» diye sordum ortadan.

«Nefret mi?» dedi annem. «Adam, seni seviyor baban. Sen oğlusun onun.»

«Öyleyse ben, sevgiyle nefreti birbirine karıştırıyorum.»

«Ne biçim konuşmak bu öyle!»

«Nasıl konuşacaktım ya? Ömründe iyi bir söz söyledi mi bana? Balta bilemek için kesilen kuru bir çam ağacı gibi yontuyor beni. Ne yapsam, nasıl yapsam yaranamıyorum ona, bir kulp buluyor her şeye.»

«Onun huyu öyle.»

«Huyu mu? Eh, benim huyum da böyle şeylerden hoşlanmamaktır.»

Ninem okşayan bir sesle, «Sen de Adam,» dedi. «Dikinin doğrusuna giden ters bir adamsın, sözlerini amma da büyütüyorsun! Moses Cooper senin babandır ve herhalde bundan sonra da bu böyle kalacaktır; ama ihtiyar Cooper'a göre, Moses Cooper da bir babanın oğludur aynı senin gibi... Babanı bildim bileli böyledir o. Aynı domuz damar, aynı dikkafalılık. Kuzen Simmons o yazıyı başka türlü yazsaydı, Moses Cooper'a beğendirebilecek miydi? Yok efendim! Kuzen Simmons ülkenin en iyi, en ölçülü yazarı olabilir, ama gene Moses Cooper'a yaranamazdı. Bir kulp bulur

mutlaka.»

«Ondan bütün istediğim bir küçük tatlı söz. Bir kerecik de bana ahırdan süpürülmüş bir kürek çöp gibi bakmasa...»

«İnsanlardan verebileceğinden fazlasını istiyor,» dedi Ninem.

Annemin kolunu sıyırdım omuzumdan; kapıya yollandım.

«Nereye gidiyorsun, Adam?»

«Dışarı.»

«Üstüne varma, Adam. Gitme kiliseye. Gelmemeni söyledi baban; seni orada görürse, öfkelenir sonra.»

«Nasılsa her vakit öfkeli. Onların pis toplantılarını bozacak değilim.

«Adam!»

Bahçeye attım kendimi. Levi oradaydı. Karanlıkta sürünüyordu yerlerde. Gece iyice inmişti.

«Adam?»

«Cehenneme gir, pis sıçan!» dedim ona.

«Beni dövecek misin, Adam?»

«Hiç dövdüm mü seni?»

«Hayır. Ama her işin bir başlangıcı olur, Adam.»

«Ayağıma dolaşırsan olacak elbet.»

A K Ş A M

Öğleden sonra ve yemekte neler olduğunu az çok anlattım... Daha doğrusu, başımdan geçenleri ve gördüklerimi, duyduklarımı anlattım sayılır Öğle sonraları hep birbirine benzer hem. Çünkü, bizim ailenin özelliklerini bir yana bırakırsak, köyde herkes, hemen hemen aynı saatte akşam yemeklerini yiyorlardır. Çoğunun sofrasında ya tavuk vardır, ya domuz, doğru; ama soğukluk olarak ailelerin yarısının turta yediği gerçeğini kabul edebilir ve dörtte üçünün puding yediğine kalıbınızı basabilirsiniz. Bizim köyde, muhallebiyi ince dövülmüş buğday unu ve iç yağı ile eski İngiliz usulü pişiren o ihtiyar kadınlar, keskin bir çizgiyle ayrılmıştır. Ötekiler, daha iri taneli sarı mısır unu kullanırlar Babam, İngiliz muhallebisi yapmanın bir çeşit gönül alma gösterisi olacağını ileri sürdükten sonra biz de un kullanmadık muhallebiye. Annemin dikiş grubu babamın bu yargısını yılın en mantıklı yargısı olarak kabul etmişlerdi; görüyorsunuz ya, köyümüz de böyle mantıklı yargıya varıldığı da oluyordu. Nineme kalsa kılı kıpırdamaz, umursamazdı bile. Ama annem babamdan yana çıktı.

Bunun bir sebebi de, Annemin bütün duygularının altında, gizli hayranlığı yatıyordu babamın tartışma yeteneğine (!) karşı. Bir keresinde, babamın Yeni İngilte-

re de istediği kızı elde edebilecekken, tutup kendisini onunla evlenmeye kandırmasından gurur duyduğunu söylemişti. Ama şu da var ki, annemin arkadaşlarından çoğu nasılsa mısır ununa geçmişlerdi. İnanmayacaksınız ama, mısır unu anlaşmazlığı öyle kızıştı, öyle büyük bir felsefi tartışma haline geldi ki, köyün kadınlarından yarısı konuşmadılar karşı grupla, dargın durdular birkaç gün. Rahip, meseleyi ele alıp Tanrının nimetleriyle, insanların düpedüz aptallığı arasındaki ilgi konusunda en ateşli konuşmalarından birini yapmasaydı, işin sonu neye varacaktı bilmem.

Ama muhallebi neden yapılırsa yapılsın, çoğu evlerde sofralardaydı o akşam da, çoğu akşam olduğu gibi. Ve sonra erkekler Komite toplantısına kiliseye yol lanmışlardı. Toplantıya gitmediğime göre, orada olanı biteni bilmeli, rapor edecek bir şeyler öğrenmeliydim her halde. O akşam Babam eve döndüğünde ben yatmıştım ve Ninemle Anneme verdiği tam raporu kelimesi kelimesine dinledim; sırayı bozmamak için, o akşam başıma gelenleri anlatmadan önce şu raporun işini bitireyim.

Toplantıyı Samuel Hodley açtı; arkasından Jeremiah Phitts mali raporu okudu. Rapor her vakitki gibiydi, sonuç olarak on iki şilin altı peni toplam veriyordu. Oradaki herkesten üçer peni alınması önerildi. Babamın söylediğine göre, pek çoğu ödemeyi sonraya bırakmış.

Samuel Hodley söz aldı ve köy ile çevresindeki silâh sayımı sonuçlarını verdi. Yüz on altı çeşitli silâh çıkmıştı. Babamın aklında kaldığına göre, aşağı yukarı yedi kısa namlulu tabanca, bir kaç kumbaralı tüfek (ama bunların doldurulması allahın belâsı iştir). Altmıştan fazla (on tanesi eski tip) uzun namlulu mavzer Bu altmıştan on dördü İngiliz ordusu tüfekleriymiş, bize yürümüş, yani Komitenin malı olmuş. Sizin anlayacağınız çalınmış düpedüz. Ama böyle söylemezler elbet.

Beş tane de ağızdan dolma tüfek varmış ama bunlar bir ailenin, oturma odasına bir rafı süslemek için alınmış gösterişlik silâhlarmış ve işleyip işlemedikleri belli değilmiş. Geri kalanı kuru sıkı atıştan başka işe yaramayacak avcı tüfekleriymiş.

Hodley, köyde bir silâh ve barut deposu kurulmasını önermiş; bir yerde okumuşmuş, işgal altında olan bir yerde bir cephane deposu kurmak gerekirmiş; ama işgal altında olmadığımıza ve pek muhtemelen hiç bir vakit olmayacağımıza göre bu öneri oy birliğiyle geri çevrilmiş.

Sonra Clarence Pinckney talim yapma fikrini yumurtladı. Ama, çalışmaktan canları çıkmış çiftçilere tutup güneşin alnında talip yaptırmak, nisan ayında olacak iş değildi, böylece bu meselenin tartışılması da on beş gün sonraki toplantıya ertelendi. Kuzen Simmons hazırlamakta olduğu yazıyla ilgili son gelişmeleri anlatır bir rapor verdi. Sonra rahip, işkenceler, ağır vergiler ve katolik anglikan kilisesinin durumu üzerine konuştu. Ve şimdi hakkında türlü çeşitli yalan uydurup kendisini yerden yere vuranlar karşısında Oliver Cromwell'in tarihte lâyık olduğu yerden sözetti; Makabilerin ilk iki kitabını yorumlayarak bitirdi sözlerini.

Daha çok ortodoksluğa dönük olan bazı kişiler rahibin Makabileri bu açıdan ele almasının küstahlık olduğunu, çünkü bu kitapların kutsal olmaktan çok apokrifal sayılması gerektiğini söylediler ama rahip bana mısın demedi. Bizler Simons'un kardeşleriydik ve Tanrı onun eline Makabı I ve II'yi silâh olarak vermişti, bu silâhı kullanacaktı, yoksa Tanrı'nın barınağına saygısızlık olurdu bu. Rahibin, böylesine ateşli bir tartışmaya tutuştuğunu hatırlamıyorum hiç.

Sonra çıkaracakları gazetenin tartışmasına geçtiler Bizim köy gibi küçük bir köyün, kalkıp bir gazete çıkarabileceğine kimsenin aklı yatmıyordu. Ayrıca

hiç kimse de oturup bu işin ana sermayesinin nereden bulunacağını, kâğıt, dizgi, mürekkep ve basım işinin kaça patlayacağını hesaplamış değildi. Kalkıp bu işi yapacaklarına, konuşmayı, Samuel Adams taraftarı radikaller ile Samuel Adams'a karşı eşitlik taraftarları arasında çetin bir tartışmaya çeviriyorlardı. Çünkü, örgütlerle halk arasında bağlılık sağlayacak zincirin y nız ve yalnız gazete olacağını tekrar tekrar söyleyen Adams'dı. Bizim köyümüzde bir örgüt toplantısı bittikten birkaç saat içinde, olan biteni satırı satırına öğrenmeyen tek canlı kalmadığına göre. Mr. Adams'ın ne demek istediğini anlayamadım doğrusu.

Ama böyle bir tartışma toplantıya filozofca bir hava getiriyordu; bu olmasa toplantı toplantı olmaktan uzak kalırdı. Ayrıca, babam, ateşli yazılarıyle kitleleri harekete geçirecek bir gazetenin editörü olmayı düşler dururdu. Gazete konusunun ortaya atılması onun için kaçırılmaz bir kavga çıkarma fırsatıydı. Babam, Samuel Adams'ın savunduğu konuları gerçekten tutar mıydı, yoksa kavgacı yıldızları mı çekiyordu Adams'ı ona anlayamadım gitti.

Babam bu konuda konuşmak için ayağa kalktı. Babam neler söylediğini ve ona karşı çıkanların neler söylediklerini kelimesi kelimesine anlattı anneme, ama bunları burada belirtmeyi gereksiz görüyorum. Babam, silâhlardan nefret eder, ve onları, katlanmak zorunda olduğumuz yükler diye kabul ederdi. Karar vermek zamanı gelince fikir savaşı yapmak onun daha işine gelen şeydi. Bana kalırsa, babama göre bir tartışmayı kazanan bir savaşı kazanırdı.

En son çatışma, her örgüt toplantısında olduğu gibi, toplantı tutanağının saklanıp saklanmayacağı konusundaydı.

Her vakitki gibi korkaklar — ya da öyle derseniz ılımlı olanlar — söyleyeceklerini söylediler. Durup dururken dertsiz başını derde sokmaya niyeti yoktu kim-

senin; başını ilmiğe uzatmak başka şeydi, kendi kendini asmak başka...

Babam fırsatı kaçırır mı, dinledi dinledi de kalktı ayağa :

«Ben barışçı bir adamım. (Anneme böyle anlatıyordu; bana sorarsanız hayatımda karşılaştığım en kavgacı barışçılardandı babam). Ama bu noktada, öfkeyle, hiddetle ve de şaşırmış olarak kalkıyorum ayağa. Evet, şaşkınlık! Bizler gizli entrikalar çeviren saman altından su yürüten köleler miyiz? Alçakça bir soygun hazırlayan bir avuç serseri miyiz? Yoksa özgür topraklarımızda özgür doğmuş İngilizler miyiz? Tutanakları yok etmek ha? Önce yüreğimi çıkarır yok ederim ben! Bu örgütten ötürü utanç mı duyacağım? Ama bu örgütü bizim yaptığımız en onurlu şey olarak benimsemiyorsak ,öteki üç koloninin kardeş komitelerine hangi yüzle bakacağız? Yok etmeli? Verin bana tutanakları, onları evime götüreceğim; orada koruyacağım; koruyacağım ki benim çocuklarım ve çocuklarımın çocukları, tarih istediği vakit ayağa kalkmaktan kaçınmadığımızı görsünler!»

Her vakit olduğu gibi, babamın heyecanlı söyleviyle son buldu toplantı, ve tutanaklar, oldukları yerde rahibin rahlesinin en üst rafında, kutsal kitabın altında kaldılar. Ama babam kimi suçlama ve karşılaştırmalarında biraz fazla ileri gitmiyor muydu? En içten sesiyle sordu bunu annem.

«Güçlü duygular, güçlü sözler gerektirir,» diye cevap verdi.

«Ne olursa olsun Moses, insanların orada burada senin pireyi deve yaptığını söylemeleri hoş değil.»

«Unutma ki, develer de uzaktan pire gibi küçük görünürler.»

«Orası öyle. Ama gene de ılımlı davranışlarını daha çok beğendiğimi söylemeliyim.»

«Peki, tutanakların yakılmasına karşı çıkışımda ne varmış ılımlı olmayan? Hayvan mıyız biz? Köle miyiz, Fransız mıyız?»

«Onu demek istemedim, Moses. Yalnız şunu demek istiyorum ki... yani kızma sakın ama, bu fırtına geçip de verilmesi gereken haklarımız bize verildiğinde hepimiz daha sakin daha mutlu olacağız.»

Babam ipin ucunu bırakmazdı daha ama ağzını açamayacak kadar yorgundu.

Babam örgüt toplantısındayken, ben Simmons'ların evine gitmeye karar verdim. Anlayışlı bir omuz arıyordum yaslanacak ve Ruth tanıdığım, bildiğim en hoşgörülü insandı. Hem de biraz fazla duygulu sayılırdı. Kimi vakit bu kadarı tedirgin edici olurdu; ama bu akşam fazla üstüme varmasına izin verecek değildim.

Kuzen Simmons demirciydi. Babası da sağlığında demirciymiş; beş oğlunu da bu işde yetiştirmiş. Dördü sermayelerini çekip, Batı Sahillerinden Carolina ve Batı Hint Adalarına Afrikalı getiren bir köle tüccarının ortağı olmuşlar, yani hisse senedi alarak bu ticarete yatırım yapmışlar. Köle tüccarına ortak olup olmadıkları konusunda türlü söylentiler vardı. Bu hisse senetlerini satan Boston'da bir komisyoncuymuş ve işi nehir kıyısında çattığı bir kulübeden yönetiyormuş. Kimileri köle taşıyan gemiler Boston Limanına uğramadıktan sonra bu işin sakıncalı olmadığını söylüyorlardı, ha mısır satmak, ha hisse senedi satmak, ne ayrılığı vardı ki... Bunları söyleyenler şeker suistimaline işaret ederek pekiştirir, kızıştırırlardı tartışmayı; Boston'da rom ticaretinde parmağı olmayan, bundan cebi para görmeyen tek namuslu aile var mıydı bakalım? Öte yandan babam, kölecilerin yeryüzünde var olan en alçak insanlar insan kılığında şeytanlar, çağımızın Haman'ı olduğu düşüncesindeydi. Rahip de onunla aynı fikirdeydi ve ikisi aralarında anlaşarak, köle ticaretine beş İngi-

liz altını yatırım yapan Noah Cotton'u örgütten kovdular.

Çoğu kişi babamın durumunu dürüstlük açısından kabul ededursun, köle ticareti hisse senetlerinin kazancı akıllara durgunluk verecek kadar çoktu. Yalnız üç gemiden biri boşaltabiliyordu yükünü, ama bir de boşalttı mı, ortakları paraya boğuyordu.

Simons kardeşlerin ortak olduğu gemi geldi, zengin demek ne demekse zengin oldular ve paraları alıp Connecticut'da bir demirci atelyesi açtılar. Ama Joseph Simmons, onlardan ayrıldı ve bizim köyde nalbant olarak kaldı. Uysal bir adamdı. Nasıl oldu da iş gelip dürüstlüğe dayanınca böyle başeğmez kesildi, şaşardınız. Ben örneğin dürüst insanlarda bayılınacak yan görmedim hiç, ama Simmons bu kuralın dışındaydı. Kardeşleri onun gözünde ölüydüler. Ne onları anar, ne de **kardeşlerim** sözünü ağzına alırdı. İngilizlerin çıkardıkları yasaklar, ithalât kanunları ve koloni vergileri, demir işlerinin canına okumuştu ve kulağımıza geldiğine göre, bu yüzden dört Simmons kardeş kendi bölgesel örgütlerine girmişlermiş. Komitelerde fırsatçılara da yer vardı elbet. Babama gelince, Komitelerde olan biten her şeyden, hele daha az dürüst olanlardan açık açık söz etmezdi. Ama biliyordum ne düşündüğünü bu konuda; beğenmiyordu Simmons'ları.

Simmons'ların evine vardığımda akşam bulaşığı yıkanmıştı. Mrs. Simmons ile dul kızkardeşi Susan mutfak masası başında kutsal kitaptan Hazreti Eyüb'ü okuyorlardı. Bunların ikisinin de yüzlerinden düşen bin parça olurdu. Güldüklerini görmek sayılıydı. Kutsal kitaplarına ve Eyüp, Jeremiah ve Nahum gibi şeylere çok bağlıydılar. Can sıkıcı olmak bir yana tanıdığım en tatlı insanlardı doğrusu. Ama ne var ki melankoliyi seviyorlar ve sanki yaşama güçlerini bundan alıyorlardı.

İçeri girince Mrs. Simmons başını kaldırdı, «Bak sen hele, Adam Cooper, ne güzel bir sürpriz,» dedi.

Sanki bugün beni iki kez gören o değildi. Dul kızkardeş hemen dolaba koştu, bana bir dilim havuç turtası kesti. Ağzını açmaya tembel, eline işine çabuk bir kadındı.

«Şimdi sofradan kalktım.»

«Adam, bu benim tatlı havuç turtam.»

«Evet efendim,» diye başımı salladım, ve yemeğe başladım. Pek de fazla gelmedi hani!

«Adam'ın okuması çok güzeldir,» dedi dul kızkardeş.

Mrs. Simmons başını salladı.

«Ben de hep söyler dururum bunu.»

«Eyüb Peygamberi okuyorduk,» dedi dul kızkardeş.

«Her okuyuşumda, yeni bir şeyler öğreniyorum Eyüb'ü okurken. Sen de öyle misin, Adam?»

Bu sıralarda Eyüb'ün kitabına pek aldırdığım yoktu ve böyle bir şeyler mırıldandım. Bir yandan yiyordum, ağzım dolu konuştuktan sonra ne desem yutarlardı nasılsa.

«Ne ayıp!»

«Hem de ne ayıp,» dedi dul kızkardeş kibarca. «Gözlerimizi kapadığımız vakit, körler gibiyiz.»

«Adam, isteyerek kapamaz gözlerini, inanmıyorum.»

«İsteyerek değil abla, ama oluyor işte.»

«Adam turtasını bitirince» dedi Mrs. Simmons, «bir iki satır okusa bize ne iyi olur. Eyüb'ü okumak şart değil, Judges de olabilir.»

«Hem bir delikanlıya Eyüb'den daha ilginç gelir Judges sanırım.»

Bana çocuk değil de delikanlı demesi hoşuma gitti, Eyüb yerine Judges'in geçmesi de hoşuma gitti. Judges, kendine göre ağır yürüyen bir bölüm olabilir, ama içinde bir iki esaslı savaş sahnesi vardır ve Eyüb'e oranla tereyağ gibi kayar. Ama bu akşamı kutsal ki-

tap okuyarak geçirmeseydim de ne yaparsam yapsaydım. Ruth içeri girip de beni bu çıkmazdan kurtardığında onu neredeyse öpebilirdim. Öteki Simmons kadınları gibi Ruth da belki biraz aşırı kibardır ama kendine göre kişiliği vardır ve kibar olunacak yeri iyi bilir. Benim kendisini almaya geldiğimi, ve mehtapta bir yürüyüşe çıkacağımızı da söylemekten çekinmedi.

Mrs. Simmons gibi duasında niyazında bir kadının Ruth'la karanlıkta dolaşmamıza sesini çıkarmaması garip görünebilir ama, Mrs. Simmons'un düşüncesine göre geceleyin, otlar kırağılı, soğuk ve kaygan olduğundan kuru bir günde kızgın güneşin altında olacaklardan daha az şey olması beklenirdi. Haklıydı.

O gece Ruth'la aramızda olan biten, konuşmak, el ele tutuşmak ve bir kez öpüşmekten ileri gitmedi. Ruth benden üç ay küçüktü ve ben gözümü açmış onu görmüştüm. On üç yaşımızdayken, kiminle evlenmeye niyetim olduğunu sordu, ben de bu konuda pek bir şey düşünmediğimi, çünkü acele karar verilmesini gerektiren bir durum görmemiş olduğumu söyledim. Bu cevabım biraz şaşırttı onu. O vakit anladım ki, kızlar, böyle konulara erkeklerden epey önce eğilirler. Anlaşılan o, meseleyi enine boyuna düşünmüş ve bende karar kılmıştı. Çünkü beni öteden beri seviyordu ve bundan sonra sevmemesi için sebep görmüyordu Bunları öğrendikten sonra birkaç gün diken üstündeydim, ama ninemle konuştuktan sonra geçti sinirim. Ninem, evlenecek yaşa gelene kadar imparatorlukların gerileyip yükseleceğini, sorunu oturup ciddi ciddi düşünmeme daha çok vakit olduğunu söyledi. İmparatorluk meselesi biraz karanlıktı bana ve ne demek istediğini anlamadım pek, ama ne olursa olsun içimi rahatlattı bu sözler Fazla yemekten çatlama durumu gibi bir şeydi bu. Tehlike tekrar tekrar hatırlatılsa da uykularımı kaçırmayacak kadar uzakta bir gelecekti bu!

Ondan sonraki iki yılda Ruth hayli değişti. Evlen-

me konusunda her geçen gün biraz daha az söz etti, sonunda hepten bıraktı. On üçündeyken kuru bir çocuktu. Çirkin değilse bile, ilk bakışta yalnız bir yığın çil arasında iki açık mavi gözden başka şey yoktu ortada. Hem durmadan oraya buraya çarpar, düz yolda yürüyemezdi de dirsekleri sıyrılır, dizleri yarık gezerdi hep. Elleri gereğinden büyük iri kemikliydi. O günden bu yana etlendi butlandı; dirseklerinin kırmızılığı gitti, kemik memik kalmadı. Kızıl saçları, açılmış bir çalı süpürgesi gibi havalarda uçmak yerine ensesinde toplanmıştı şimdi. Gören bir daha bakardı. Benim de ona bakıp ne kadar güzel olduğunu aklımdan geçirdiğim olmuyor değildi doğrusu. Şunu da söylemeliyim ki, benim kızlara karşı davranışım değişti. Ruth'a ara sıra şöyle dediğim oluyordu

«Nasılsa benimle evleneceksen neden olmasın, anlamıyorum.»

«Anlamazsın, çünkü sen erkeksin, ben ise kızım.»

«Hay allah! Ben kız olsam böyle bir şeyde inat eder miydim? Her halde hayır!»

«Hem ben sana evlenmekten söz etmeyeli yıllar var.»

«Vaz geçmedin ya?»

«Kim bilir, bilemiyorum. Sen başka şeylerin peşindesin. Bir şey söyleyemiyorum.»

Ama bu gece, gerçekten mutluymuş gibi geldi bana Ruth. Evden çıktık, tulumbaya doğru indik. Sonra döndük, Lyman''ların domuz ahırının bulunduğu küçük koruya yürüyorduk; Mrs. Spencer'la karşılaştık.

«Yürüyüş mü yapıyorsunuz, Adam?» Büyük bir günah işliyormuşuz gibi söyledi bunu.

«Evet efendim.»

«İyi iyi!» Bir kelimesi yeterdi bu kadının. Ben onu biliyordum, kulak asmadım bile; ama Ruth dispepsi hastası olduğunu ve yemeklerden sonra gaz çıkarmak için karanlıkta yürümesi gerektiğini söyledi. Bu hastalığa

tutulanlar daha bir nazik, daha bir hassas oluyorlardı.

«Evet efendim, özür dilerim,» dedim ben Mrs. Spencer'e.

Yürüyüp onu geçtikten sonra Ruth, Mrs. Spencer'den özür dilememin nedenini anlamadığını söyledi.

«Alışkanlıktan olacak,» diye cevap verdim. «Bugünlerde önüme gelenden özür diliyorum. Aslında ta burama geldi böyle törenler ha!»

«Etrafı velveleye vermene gerek yok, Adam. Ne Spencer Teyze'nin ne dediği umurumda ne de ne düşündüğü. Babanla kavga mı ettin sen gene?»

«Etmekteyim.»

«Ne?»

«Gene kavga ettim değil, daha kavga etmekteyim. Uzun süren bir dâva bu. Arada sırada yorulup, bana ne yararsız, ne dünyaya yanlış gelmiş bir varlık olduğumu söylemekten vaz geçecek sanır insan. Nerede. Diline dolamış bir kere. Söylemeden duramıyor.»

«O kadar da değil, Adam,» dedi Ruth.

«Daha bu akşam, elimden geldiğince tatlılıkla, elimden geldiğince saygıyla onunla örgüt toplantısına gitmek istediğimi söyledim. Hemen parladı. Ne vakit adam olursam, o vakit gidebilirmişim. Öyle söyledi. Ve de benim adam olup olmadığım konusunda ne düşündüğünü açıkça, adıyla sanıyla koydu ortaya. Senin baban da oradaydı ve inan ki, hayatımda böylesine kırılmamıştı gururum.»

«Ama biliyorsun ki babam Kuzen Moses'in sözlerine kulak asmaz.»

«Gidoen Perkins benden üç gün daha küçük ve Noelden beri gidiyor toplantılara.»

Ruth koluma girdi, «Ama benimle yürümek mi iyi, toplantıda oturmak mı, Adam?» diye sordu. «O beş para etmez örgüt toplantısında olsaydın şimdi nereden benimle yürüyecektin? Değil mi?»

«Evet, elbette.»

«İşte, gördün mü!»

«Saçmalıyorsun Ruth. Bu söylediklerin neyi çözümler yani?»

«Adam Cooper, nedir çözümlemek istediğin? Daha on beş yaşındasın. Ne olacaksa olacak, sen neyi değiştirebilirsin ki? Neden dişini sıkıp birkaç yıl daha beklemezsin?»

«Neden dişini sıkıp birkaç yıl daha beklemezsin?»

«Orası belli olmaz.»

«Ne demek istiyorsun?» diye sordu Ruth. Sabrı taşmıştı, gece vakti neler yapılacağı üzerine kendine göre düşünceleri vardı. Bu benimki o kalıplara uymuyordu.

«Amcam Ishmael Jamison'u biliyor musun?»

«Jamaica'da zenci karısı olan dolandırıcı mı?»

«Al sana! Ne de güzel konuşuyorsun Ruth Simmons! Eşsiz bir politika bilgini olduğunu ortaya koyuyor bu. Aferin sana! Oraya buraya birkaç kaçak mal sıkıştırmadan Boston'dan denize açılan tek kaptanı gösterebilir misin sanki! Ne olacaktı yani? İngiliz beyefendilerin istediği gibi, elimizi kolumuzu bağlayıp açlıktan ölmeyi mi bekleyecektik? Oh canımın içi, lordları memnun etmek için sararıp solacaktık değil mi? Buyurun efendim, kiliselerimiz sizin olsun efendim; o sizin Piskopos lordlarınızın önünde diz çöküp tapalım onlara, canımızın ne hükmü var efendim!»

«Eh yani Adam Cooper! Ömrümde gördüysem yani diye sözümü kesti Ruth.

«Ve benim Amcam İshmael'e gelince Jamaica'da zenci karısı olduğu hikâyesinin tek hecesi doğru değil!»

«Kimin umurunda!» diye haykırdı Ruth. «Ve bana böyle kızıp bağırma hakkını kim verdi sana?»

«Sana bağırdığım yok...»

«İsterse yedi karısı olsun... İsterse Vingston'daki her sokak kadını metresi olsun, bana ne! Bunu kafana

çok Adam Cooper, başkaları hakkında kulağıma gelen ilk sözü koşup arkalarından ona buna söyleyenlerden değilim. Adlarını anmak gerekmez.»

«Ben mi yani?»

«Hayır, hayır sen değil. Kurumuş bir balkabağındakinden fazla akıl yok sende.»

«Sen değil miydin ona kaçakçı diyen, iki karılı diyen sen değil misin?»

«Değilim elbet. Ben yalnız onu tanımlamak için söyledim. Bana ne yani, isterse beş Ishmael Amcan olsun.»

«Olmaz her halde.»

«Olur ya da olmaz, ama böylesine geri kafalı olduğumu düşünmen güzel doğrusu!»

İşte o vakit öptüm onu, Hyams'ların sebze bahçelerinin önündeki tulumba başında duruyorduk; gecenin ve yıldızların ışığı yüzünü görmeme yetiyordu .Bir sis perdesi arkasındaydı yüzü, sevimliydi, bir düş görüyordum sanki ve o an için sandım ki, bu yüz, bir kızın yüzü değil, hayatımda gördüğüm en güzel yüzdü bu yüz. Ruth Simmons'un ya da başka birinin yüzü değil, sevimli bir yabancının sevimli yüzü. Onu öperken heyecandan ve şaşkınlıktan göğsüm yırtılacak sandım. Sonra kendimden geçtim, ve eğer böylesine iki karşıt duygunun yanyana söylenmesi garip kaçmazsa, boşluk ve haz duydum içimde.

«Neden yaptın bunu?»

«Bilmem.»

«Adam Cooper, sen gördüğüm insanların en tuhafısın! Önce bana bağırıp çağırıyorsun, Tanrı bilir, beni paramparça ediyorsun. Sonra da hiç bir şey olmamış gibi öpüyorsun beni.»

Başımı salladım. Neden ona öyle baktığımı sordu Ruth.

«Nasıl?»

«Öyle baktığın gibi.»

«Bilmem.» Ona ne kadar güzel olduğunu söylemek istedim. Ama bir kıza nasıl söylenir bu söz? Hem ona neden öyle baktığımın cevabı da olmayacaktı bu, çünkü nasıl bakışla baktığımdan haberim yoktu.

«Ishmael amcanı anlatıyordun hani? Vaz mı geçtin yoksa?»

«Yok, yok.»

Tam bu sırada Mrs. Hyam arka kapısını açtı, seslendi. «Sen misin o Adam Cooper? Ailelerin bahçelerinde aylak aylak dolaşacağına akşamlarını değerlendirsen daha iyi değil mi?»

Gene yürümeye başladık. Bir dakika önceki duygularım uçtu gitti. Ruth gene Ruth'tu şimdi. Evlerinin mutfağında gördüğüm halinden farklı değildi. Ishmael amcamın bana gemisinde iş vermek istediğini söyledim.

«Verir elbet. Limandan topladığı çöplüktense seni almayı tercih eder.»

«Ne de güzel söz ettin hani!»

«Adam Cooper, ille de söylemek gerekliyse şaka ediyorum. Her halde sen de denize açılmak konusunda ciddî değilsin.»

«Orası belli olmaz.»

«Ama gidemezsin. Baban hiç bir vakit izin vermez gitmene.

«Babamın demesiyle oturup kalkmanın bir sonu olacak her halde.»

«Adam!»

«Neden olmasın? Senin için bir şey farkeder mi?»

«Evet,» diye cevap verdi yavaşça, «Evet, farkeder Massachusetts'deki en yalnız kız ben olurum gider sen.»

Bu sözler bana günlerdir duymadığım o ılık, o tatlı mutluluğu akıttı içime. Elini elimin içine aldım. Eli küçücüktü, yumuşaktı; parmakları benimkilere kenetlendi. Sokağın sonuna doğru yürüdük öyle, sonra ev-

lerine döndük.

Eve geldiğimde, mutfağa girdim, kardeşim Levi ocağın başına oturmuş, yağlı bir paçavrayla av tüfeğini temizliyordu. Neden bunu yaptığını, temizlemek şöyle dursun, silâhıma dokunma hakkını ona kimin verdiğini uygun bir dille sordum. Bir silâhı temizlemeye aklı ermeyeceğini anlamıyor muydu?

«Ben söyledim,» dedi annem.

«Ya dolu olsaydı? Kafasını uçurması işten bile değildi.»

«Sen de bayram ederdin.»

«Dolu değildi,» dedi annem. «Ve kirli olmasaydı paslanmaya yüz tutmuş olmasaydı, Levi tutup temizlemezdi onu. Malına daha iyi sahip çıkmalısın gibi geliyor bana, Adam! Ayakkaplarında otlar türemeye başlamadan temizlemiyorsun çamurunu. Gömleğini pantolonunu değiştirmeni sana bıraksam her halde mevsimden mevsime değişirsin. Seni azarlamak hiç hoşuma gitmiyor, ama hiç.»

«Bir de hoşlansan beni azarlamaktan burası neye döner merak ettim doğrusu.»

«Adam, alaylı konuşmanı doğru bulmuyorum.»

«Özür dilerim, anne.»

«İşin aslı şu, Levi sana bir iş yapmak istedi. Sofrada olanlardan dolayı onu suçladığını sandı, gönlünü almak istiyor.»

«Evet, doğru,» dedi Ninem hemen oradan.

Levi ocağın kenarına oturmuştu, gözleri yere inikti. Omuz silktim, yanına oturdum, iyice temizlemek için namlunun nasıl oyulması gerektiğini gösterdim ona.

«Adam!» dedi Levi, «Bu tüfeğe saçma değil de kurşun doldursan ne olur?»

«Bilmem, hiç düşünmedim. Deliği büyük olduğuna göre normal tüfek kurşunu koysan küçük gelir, büyük kurşun koysan, bu sefer fazla barut doldurmak gerekir. O vakit de tüfek bu yükü kaldırmaz bana kalırsa.

Havaya uçar gidersin.»

«Senin tüfeğinden başka ne beklenir. Ben kendime bir tüfek alayım da tüfek görsün gözün.»

«Ha! Ha! Sen böylesin işte! Hem bir şeyden çakmazsın hem de ötersin.»

«Elbet canım, ben bir şey bilmem. Sen her şeyi bildiğin için bana öğrenecek şey kalmıyor ki!»

«Silâhlardan biraz olsun anlıyorum. Sen daha tüfek doldurmasını bile bilmiyorsun, ne haber! Sonra diyelim ki doldurdun, ne avlayacaksın buralarda tüfekle? Atmaca mı? Sincap mı? Keklik mi, tavşan mı? Şu kadarcık aklın olsa av tüfeğinin ne için icad edildiğini bilirsin.»

«Tüfekle vurulacak bir şey biliyorum ama.»

«Söyle bakalım.»

«Bir kırmızı üniformalı.» dedi Levi yavaşça. Ciddiydi de hem. Annem masaya oturmuş. Ninemle birlikte dikiş dikiyordu; bizden yana döndü.

«Levi!» dedi. «Bu evde hiç kimse böyle konuşamaz!»

«Bütün söylediğim...»

«Ne söylediğini duydum. Bizim evimizde adam öldürme sözü edilmez. Böyle bir şey tasarlanmaz. İnsancıl olmayan tasarılardan zevk duyan insanlar değiliz biz.»

«Sanki ben öyleymişim gibi!» dedi Levi. «Savaşta kaç tane kırmızı üniformalı vuracağını hesaplamayan tek erkek yok okulda.»

«Yeter,» dedi annem. «Ben çocuklarımı okuldaki çocuklara bakarak yetiştirmedim, şimdiden sonra da onlarla ölçmeye niyetim yok. Biz ne köle tüccarıyız ne de barbar Ve kiliseye adam öldürme sanatının inceliklerini öğrenmeye gitmiyoruz. Şimdi, koyun bakayım o tüfeği yerine, doğru yatağa, marş!»

«Ağzımı bile açmadım,» diye karşı çıktım ben.

«Ikiniz de, Adam. Yatma vaktiniz yaklaştı hem.»

«Ben Levi'den dört yaş büyüğüm. İkimizin de aynı saatte yatmamızın ne zoru var, anlamıyorum.»

«Sizinle tartışmaya girecek değilim,» dedi Annem Bu bakımdan Babama hiç benzemiyordu. Babam olsa ikimizin de aynı zamanda yatmamızın neden uygun olduğunu ispat etmeye kalkardı.

Yukarı çıkarken, Levi'ye, «Kusurların yetmiyormuş gibi bir de ne vakit konuşacağını, ne vakit çeneni tutacağını bilmiyorsun,» dedim.

Uzun süre uyuyamadım, o gece, kapım açık yattım arka üstü. Babamın geldiğini duydum; anneme verdiği toplantı raporunu dinledim. Raporu daha önce anlatmıştım. Babam komite toplantısını anlatıp bitirince Annem tüfek hikâyesini söyledi Babama.

«Öyle konuşmamalıydım,» dedi annem. «Hiç olmazsa o tarzda konuşmasaydım. Adam çocuk daha. Uzun boylu ve güçlü kuvvetli diye onu büyük adam gibi görüyoruz gözümüzde.»

«Adam olmaya geç bile kaldı,» diye çıktı oradan Babam hemen.

«İkimiz de ona yardımcı olabiliriz bu konuda.»

«Daha nasıl yardımcı olacak mışız? Rahat bir ev verdik ona, boğazını tok, sırtını pek tuttuk; bir de okula gönderiyoruz. Bir engel çıkmazsa üniversiteye gidebilir; orada, Cambridge'de Martha Halasında kalır İnsan, oğluna daha ne verebilirmiş, anlayamadım gitti.»

«Belki de yeterli değil bu, Moses.»

«Nasıl?» diye sordu babam keçi keçi.

«İşte... Senin ona kin duyduğunu sanıyor

«Kin mi?» diye patladı babam. «Başka şey bulamamış mı yaratacak! İşte, bir çocuk, ilk göz ağrım Nasıl olurmuş! Bir baba daha gösterebilir misin, benim şu çocuğu sevdiğimden çok sevsin oğlunu? Böyle akla sığmaz kanıyı nereden çıkarmış bu çocuk?»

«Senden çıkarmıştır belki,» dedi ninem.

«Durun hele, ikinizin de üzerime çullanmanıza göz

yumacak değilim. Hiç önemli değil bu. Erkek çocuklar böyledir, bilirsiniz. Evet, biraz fazla diklendim ona sofrada, ama erkek çocuklar çabuk atlatır böyle şeyleri. Babam vaktiyle, sonradan dizini dövmemek için evlâdını dövmüş; ne iyi de etmiş. Bunu anlayacak kadar akıllandım.»

«Akıl yaşta değil baştadır,» dedi Ninem. «Ve senin babana gelince Moses Cooper, senin tanıdığından tanıyacağından iyi tanırım ben onu. Abraham Cooper'in pek çok iyi yanı vardı, ne yalan söyleyeyim. Ama tıpkı senin gibi domuz damarlı, inatçı, ve kafasının dikine giden bir adamdı.»

«Nine, Moses'in üzerine fazla varıyorsun,» diye atıldı Annem.

«Yok, yok sayın bayan Cooper Tıpkı sen gibi ben de bir Cooper'a vardım; senin gittiğin yolun iki katı yol gittim ya... Şimdi neler çıkaracaksınız bu sözümden kim bilir Aslında ben karışmamalıyım işinize. Kaynanayla aynı evde oturmak yeter de artar bile, bir de çocuk yetiştirmenize burnumu sokmayayım. İşte bu kadar İkinize de iyi geceler.»

Nine böyle konuşmaya başladı mı, sözü kesilmezdi, biliyorlardı; öyle sessiz dinlediler Ninemin merdiven basamaklarına vuran ayaklarının sesini de. Odamın kapısından geçerken seslendim

«Nine?»

«Ve sen Adam Cooper!» diye fısıldadı ninem. «Kendi oğlumu azarlıyorum diye, senden yana olduğumu sanma.»

«Ne olursa olsun seviyorum seni,» diye fısıldadım.

«Benim gençliğimde çocuklarda utanma, arlanma vardı. Bu iki duygunun yerinde yeller esiyor bugün.»

Geçti, odasına girdi; öylesine sessizdi ki ev şimdi merdiven ayağındaki büyük saatin tik taklarını duyuyordum. Sonra aşağıdan babamın sesi geldi; biraz pişmişe benzerdi.

«Sarahcığım, ne de olsa annem.»

«Annen demek seninle böyle konuşabilir demek değil. Sen çocuk değil yaşını başını almış bir adamsın.»

«Kötü bir şey demek istemedi.»

«Ne olursa olsun saygısızlık bu, başka bir şey değil. Sen bu evin erkeğisin, bunu bilir bunu söylerim. Saygısızlığın ta kendisi.»

Bir kaç dakika çıt çıkmadı, sonra babam konuştu gene; «Düşünecek olursak, çocuğa fazla çıkıştım. Bu onu sevmiyorum demek değil. Biliyorsun benim için nelere değer o.»

«Elbet biliyorum.»

«Yani, bunu aklından silmenin yolunu bulmalıyım.»

«Sen bunu kafanda kurup duruyorsun, gözünü kırpmayacaksın bu gece.»

«Onu sevmediğimi nasıl düşünebilir anlamıyorum.»

«Böyle şeyler çabuk geçer diyen sen değil miydin? Hadi ver sana bir kitap okuyayım.»

Babamın kalkıp oturma odasına geçtiğini duydum. Bir iki saniye sonra yüksek sesle okumalarda kullandığı o yüksek, açık, öğretmen duygulu sesiyle. Annem, o benim çoğunu ezbere bildiğim ve bizim evde kutsal kitapla bir tutulan **Pilgrin's Progress**'in dördüncü bölümünü okumaya başladı.

Sesi ninni geldi bana. Gözlerim ıslaktı, boğazımda bir şeyler düğüm düğümdü; ama uykuya dalarken, uzun zamandır duymadığım tatlı bir rahatlık içindeydim.

G E C E

Rüyalara inanmam... Yani rüyaların, insanın günlük meselelerinin altüst edilip belleğe sürülmesinden öte bir yeri olduğuna inanmam. Başkaları öyle değil, rüyalardan büyük anlamlar çıkarır, evirir çevirir ölçer biçer bayağı eğlence çıkarırlar kendilerine. İster ihtiyar Higgens'in geçirdiği bunalım olsun, ister Phitlses'in tavuklarına saldırıp da on birini öldüren tilki baskını olsun, olayı daha önce tıpkısı tıpkısına rüyalarında gören bir kahinler yığını yaratıvermeyen tek önemli durum hatırlamıyorum. Her halde, bunun bir anlamı olacaksa, herkes, her gece rüya gördüğüne göre, her olay çıktığında, cepte hazır bir rüya var demektir

Düşünecek olursak, bu görüşün bana babamdan geldiğini söylemek gerekir Babam, kendini Hıristiyan Yahudi bir materyalist diye tanımlardı. Ona göre, kendine Hıristiyan dese, İngiliz kilisesine bağlıymış gibi görünecekti. İngiliz kilisesi, babamın üzerinde tartışamayacağı konulardan —pek az konudan demeli buna— biriydi. Tartışmaya istekli olmadığından falan değil elbet; on kelime konuştuktan sonra yüzü kızarmış olurdu babamın, boyun damarları şişer, nerdeyse bir yerine inme inecekmiş gibi olurdu. Aklı durur ve Ninemin ağzıyla, babasının ve dedesinin en kötü yanları bir araya gelirdi babamda. Bir vakitler sözü İngiliz ki-

lisesine çekelemediği bir konu yoktu; ama, Annemin baba tarafından katolik protestan kilisesine bağlı hısımları olduğundan, babam bu alışkanlığından vaz geçti.

Ömründe bir Yahudi görmemişken, tutup kendine Yahudi demenin çok saçma olduğunu söylerdi Ninem, bu yüzden bir fırsatını bulup da Rhode Island'a giderse, bir sinagoga girip de töreni izlemek için elinden geleni ardına koymazdı. Şapkalarını kilisede başlarından çıkarmamaları ve kutsal kitabı İbranice okumalarını (İbranice okumak can attığı bir şeydi), bir yana atarsak derdi babam, Presbiteryanlardan farkları yok gibi. Gittiğinde teolojinin tartışılabilir noktalarını bulup çıkarıp onların görüşünü almadan edemezdi. Örneğin Trinity'nin monoteizmle ilişkisi, ve ilk beş kutsal kitabın, sonrakilere yansıması. Onların karşı koyma gücüne sonsuz saygı beslemekle kalmaz, kendisine, yani tartışma gücüne hayran kaldıklarını söyler, övünürdü.

Materyalizme gelince, babam, batıl inançları, kesinlikle çürütmenin tek yolu olduğuna inanırdı, ve babamın karşı çıktığı batıl inançların başında rüyaya inanmak gelirdi. Jonas Parker'le tutuştuğu bir tartışmayı hatırlarım. Jonas Parker, Komitece, orduya subay seçildi seçileli, babamla arası açılmıştı. Babama göre Komite başkanlığı, bütün öteki yetkilere üstündü. Jones Parker da nalıncı keseri gibi kendine yonttu ve askeri bir durumun halk ordusunun, tehlike anında en hakim güç olmasını gerektirdiğini, bütün işin onlara düştüğünü ileri sürdü. Babamın nasıl alev aldığını gözünüzün önüne getirebilirsiniz. Askerliğin «a» sından nefret ederdi; hemen Parker'i suçladı; Parker tıpkı düşmanın istediği gibi, halkı askeri yönetimle sıkıya alma peşindeydi. Düşmanın en baş amacıydı bu. Bu tartışma hayli ağır ve ateşli oldu, bir sonuca da bağlanmadı. Babam saldıracağı anı bekliyordu. Bir gün

geldi, Parker ertesi akşam halk ordusuna savunma talimi yapılacağını bildirdi. Babam, doğudan nemli bir rüzgârın estiğini, havanın akıllı adamı akılsız yapacak kadar dönek olduğunu Yeni İngiltere'de bile nemli doğu rüzgârının yağmur demek olduğunu hatırlattı. Parker de, kalkıp, ertesi gün havanın günlük güneşlik, gökyüzünün masmavi olacağını rüyasında gördüğünü söylemez mi?

«Şimdi, bu iyi havanın habercisi değil de ne?» diye sordu babama.

«Kuru bir batı rüzgârı,» dedi babam. Arkasından yağmur boşandı o gece, iki gün, iki gece sürdü. Babam rüyalarla ilgili bütün kuramları paramparça ederken zevkten dört köşeydi. Rüyalar konusunda onunla aynı fikirdeydim, bu yüzden, kardeşim Levi odama kuşup da, gördüğü korkulu rüyadan tir tir yatağıma dalınca, umursamadım pek, ama gece yarısı uyandırılmak hiç hoşuma gitmedi.

«Sakin ol,» dedim.

«Gökyüzü kıpkırmızı.»

«Hayır değil.» Pencereyi işaret ettim. «Kırmızı olsaydı buradan görürdük, değil mi? Hem, rüyalar renkli değildir ki. İnsan siyah ve gri rüya görürmüş.»

«Bir rüya gördüm, Adam, bütün gökyüzü kırmızıymış ve ben ölmüşüm.»

«Öldüğünü göremezsin rüyanda. Öyle olsa kalkamazdın ki yataktan.»

«Öyleyse, nerdeyse ölüyordum. Bana kızgın mısın?»

«Hayır, geçti öfkem. Hadi yat şimdi.»

«Neden kızgın değilsin bana?»

«Bak Levi,» dedim. «Yorgunum, uykum var Hadi şimdi git yat bakalım.»

«Korkuyorum.»

«Neden korkuyorsun biliyor musun? Neden gök yüzü kırmızıydı? Çünkü sen ve bütün o deli fişek ar-

kadaşların gününüzü savaşçılık oynamakla geçiriyorsunuz. Beng, beng! İşte bir kırmızı üniformalıyı daha yolladık! Uyurken bile kırmızı kafanda. Ondan gökyüzünü kırmızı görüyorsun rüyanda.» Yataktan kalktım, onu pencereye doğru çektim, «Al, bak bakalım. Gök kırmızı mı, değil mi?»

Açık pencere önünde sımsıkı sarıldı bana Levi. Göğe dalınca gözlerimiz, susuverdik. Bir kaç bulut kümesi ayın üzerindeydi. Ama, ağaçların tepelerini, alanı, Kuzen Simmons'un evini, Peabody'lerin evini, Buckman's Hanını, Menotomy'ye giden yolun, alanın çevresinde çizdiği dönemeci seçebiliyorduk. Gece yarısını bir saat kadar geçmiş olmalıydı, belki de biraz daha erken; ama sessizliğin, gecenin üstünü kalın bir battaniye gibi örttüğü ve fısıltıdan az yüksek bir sesin yadırgandığı, istenmediği saatlerdi. Sığınacak bir evimiz, yanıbaşımızda anamız babamız ve seslensek duyulacak yakınlıkta dostlarımız ve komşularımız olduğunu düşünmek mutlu etti beni. Boston'daki hısımlarımızın bizim köy gibi küçük bir yerin kültür olanaklarının azlığı ve bir köyde kaçınılmaz olan tutuculuk ve dar görüşlülükten kibirli kibirli söz ettiğini çok duymuştum. Ama şu anda odamın bana verdiği güvenlik duygusunu dünyalara değişmezdim. Serüvenlere atılmak ya da denize açılıp uzak Çin ve Hint adalarına şöyle bir uzanmayı düşünüyorsanız, ben size gece yarısını seçmemenizi öğütlerim.

Levi'nin kuru gövdesi, benimkine bastırılıydı ve gecelik entarisi altında zangır zangır titrediğini duyuyordum. Kendimi toparlamaya çalışarak, «İşte gördün mü, rahatladın mı şimdi?» diye sordum.

«Adam dinle,» diye fısıldadı.

Yarasa gibi kulakları vardır onun. Ben de kulak kesildim, derin gecenin soluk alıp verişinden başka ses yoktu.

«Adam, nal sesleri duyuyorum.»

«Olur olur, Levi! Gece köyden geçen yolcular vardır.»

«Yolcular karanlıkta koşturmaz atlarını.»

Şimdi duydum, Levi haklıydı. Gelen ses, gece yarısı koşturulan atın sesiydi ve nalların uyumlu vuruşları giderek yakından geliyordu. Menotomy sokağını görmeye çalıştım; ama çok ağaç vardı görüşüme engel olacak biçimde serpilmiş. Atlıyı seçemedim. Ama atlı daha da yaklaşmıştı ve nal sesleri bütün köyde yankıyordu, sonra Buckmans'ın oraya doğru kaydı. Az sonra avazı çıktığınca bağırdığını duydum. Buckmans ara istasyon olduğundan, ışıkları sabaha dek açık tutarlardı. Ve şimdi hanın pencerelerinden de ışıkların yanmaya başladığı görülüyordu. Atlının bağırdığını duydum gene.

Babam, gecelik entarisinin üzerine pantolonunu çekmiş gelmişti. «Ne arıyorsunuz pencere önünde?» diye sordu.

Levi bir solukta anlattı.

«Atlının hızlı koşturduğunu iyice biliyor musunuz?»

Gene bağırdığını duyduk atlının. Annem, elinde bir mum, geldi. Kimi evlerde ışıklar titreşmeye başlamıştı. «Anlamıyorum,» dedi Annem. «Bir atlı geçti diye neden hepimiz yataktan kalkalım gece yarısı. Hemen yorganlarınızın altına girin bakalım Levi, yoksa gece soğuğu gebertecek sizi.» Sonra Annemin arkasından Ninemin başı göründü. Neden böyle gece yarısı herkes ayak taydı?

«Hastalanan mı var Moses?»

«Kimse hasta değil,» diye cevap verdi babam, «Hadi herkes yatağa bakalım.»

«Sen neden yatmıyorsun peki?» dedi Annem.

«Bak Sarah, Combridge'den bir ekspresti gelen,» bana döndü, «tamam mı?»

«Tamam.»

«Eh, bu bir ekspres olduğuna göre, bir komite işidir. Önemli bir mesele olmasa kimse sıcak yatağını bırakıp, yollara düşmez, ve de canını tehlikeye koymaz. Tamam mı? Ve bu bir komite işiyse, ben orada olmalıyım.»

Annem dili tutuk salladı başını bir o yana bir bu yana. Ninem «Eh ben de aşağı inip kahveyi koyayım ateşe,» dedi. Çünkü bundan sonra kimse uyuyacağa benzemiyordu. Babam giyinmesini tamamlamaya odasına döndü ve Annem Ninemin ardından aşağı yollandı.

Ben, gömleğimi pantolonumu geçirdim üstüme ve Levi «Ne yaptığını sanıyorsun?» diye sordu. Şimdi bütün evlerde ışık vardı. Levi'ye orada ne olup bittiğini kaçırmak niyetinde olmadığımı söyledim.

«Öyleyse ben de giyiniyorum,» dedi Levi.

«Ne yapacağın beni ilgilendirmez,» dedim. «Ama Annem kulaklarından asar seni.»

«Sen fitnelemezsen hiç bir şey yapmaz. Pencereden çıkıp, duvardan atlayacağım. Beni ele vermezsin değil mi, Adam?»

«Yani tam da ele verilecek adamsın, Levi!» dedim. «Neye elimi atsam burnunu sokarsın. Hakediyorsun ele verilmeyi.»

«Ama söylemeyeceksin değil mi, Adam?»

«Hayır ele vermeyeceğim.» dedim. «Ama yalan söyleyecek de değilim, Annem soracak olursa, dosdoğru söylerim.»

«Belki de sormaz,» diye umutlandı Levi.

Mutfağa indiğimde, babamın kapıyı kapadığını duydum. Annem o ünlü bakışıyla baktı bir, «Eh, sabah oldu galiba. Her halde Tanrı bu sabah hayatında ilk olarak unuttu güneşi çıkarmayı. Nereye gidiyormuşsun bakalım, Adam Cooper?»

«Alana kadarcık, Anne. n'olursun.»

«Çabuk yatağına!»

«Anne,» dedim ağır ağır ve sakına sakına, «Biliyorsun hiç karşı gelmedim sana.»

«Yok bir de gelecektin!»

«Ama bana izin vermezsen sana karşı gelmek zorunda kalacağım. Köydeki bütün evlerde ışıklar yandı, bütün erkekler köy alanına toplanıyor Beni burada tutamazsın.»

«Sen...»

Erkek olmadığımı söyleyecekti sanırım, ama Ninem sözünü kesti. Ninemin, Annemle benim aramda olan böyle bir çekişmede araya girmesi bu ilkti. Ninem yalnız sakin sakin

«Adam haklı Sarah,» dedi. «Orada olması gerekir.»

Annem donakalmış olacak ki, cevap veremedi buna. Sıcağı sıcağına fırladım evden, neme gerek, ben gideceğimi gideyim de n'olur n'olmaz. Köy alanına yollandım. Gece yarısı falan dinlememişti kimse, bütün köy ayaktaydı ve köydeki bütün erkekler ve delikanlılar, ya köy alanındaydı ya da oraya gitmek üzere yollarda. Alana vardığımda, atlının çevresi sarılmıştı, aşağı yukarı on adım gerisinde halka olmuştu insanlar Eyer üzerinde kral gibi kurulmasına bakarsanız, bu ilgiden hoşlanıyordu. Bizim ne düşündüğümüzü sorarsanız, bu adam, Yeni İngiltere'de en önemli kişiydi şu anda... Birisinin uzattığı bir bardak birayı içerken babamı, Jonas Parker'i ve rahibi ve atın başındaki üç kişiyi bekletmekle önemini arttırıyordu. Birasını bitirince ağzını koluyla sildi ve devam etmek istediğini belirtti. Gençten biriydi, ne de güzel siyah binek çizmeleriydi o ayağındakiler.

Bu arada, ben de kalabalığı yarmış önlere sokulmuştum. Ve de, sağdan soldan, atlının bir yıldırım haber getirdiğini, yani İngilizlerin Boston'dan çıkmış olduğunu, büyük bir İngiliz ordusunun bu yana yöneldiğini, Charleston'dan Cambridge'e oradan da Menoto-

my'ye geçeceklerini öğrendim. İlk ağızda inanmadım. Çünkü aylardır İngilizlerin köylere asker göndererek halk ordusu talimlerine ve komite toplantılarına bir son verecekleri söylenip duruyordu, ne gelen oldu ne giden. Ve nedense, onların hiç bir vakit gelmeyeceği kanısına varmıştık. Bütün ağız kalabalığı sinecek ve babamın «bütün anlaşmazlık konularının akıllıca ve tarafsız olarak halli» dediği düşünceler toplantısı başlayacaktı. Ama bu atlı burada dikilmiş İngilizlerin geldiğini söylüyordu.

«Şimdi, bir dakika,» diyordu babam. «Bir dakika, hangi saatte yola çıktılar?»

«Charles Nehrini geçmek üzere kayıklara bindiklerinde saat ondu diyorum size.»

«Yani üç saat önce; nehri geçmelerini bekledin mi? Ne kadar sürdü nehri geçmeleri?»

«İlk askerin toprağa ayak basmasına dek bekledim, evet, bekledim. Menotomy sokağında tabur oluyorlardı. Daha fazla beklememeye karar verdik.»

«Peki o vakit saat kaçtı?» diye sordu Parker.

«Hay allahım sen sabır ver Bayım ne yapacaktık sanıyorsun? orada ateş yakıp saatlerimize mi bakacaktık? Bir bizi görmeleri eksikti değil mi? Sonra da beni rüyanızda görürdünüz.»

«Öyleyse hangi saatte nehri geçtiklerini bilmiyorsun?»

«Bir ordu bir nehri kaç saatte geçer, bayım?»

«Biz de sana bunu soruyoruz.» dedi babam. Sabrı taşmıştı.

«Ben de size bilmiyorum diyorum.»

«Dosdoğru buraya mı geldin?» diye sordu Rahip.

«Hay allah! Geldim be, doğru geldim, dört nala geldim. Şu taşlı yolda kafamı koluma aldım da geldim. Buradayım şimdi, tamam mı? Ama bütün gece kalamam burada. Dört kişiydik, birimiz Medford'a yollandı, birimiz Brookline'a, öteki de Watertown'a. Böyle karar-

laştırdık; çünkü dönüp dolaşıp dükkanların olduğu yere, Concord'a gidecekler. Birisi casusluk etmiş, komitelerin Concord'da ellerine ne geçerse alıp yığdıklarını biliyorlar. Nasıl gelirlerse gelsinler, Concord'a çevirik yüzleri.»

«Ama bunun için bir orduya gerek yok», dedi babam. «Concord'daki mallara el koymak bir orduluk iş değil.»

«Benimle tartışmayın bayım, lütfen.»

«Kaç taburdular peki bir bunu söyle,» diye üsteledi Parker «Bilmemiz gerek, anlamıyor musun?»

«Bayım, gece vaktiydi ve biz saklanıyorduk. Oturup onları saysa mıydık yani?»

«Bin? İki bin?»

«En azından bin vardı. Belki de iki bin, belki daha çok. Nehrin bir yakasından öbür yakasına sıralanmıştı kayıklar ve her kayık tıklım tıklım kırmızı üniformalı doluydu. Bütün bildiğim bu! Şimdi, yolları açın bakalım. Dizginleri bırak bayım.»

Kalabalık yarıldı. Haberci atını mahmuzladı. İyi bir biniciydi, ama vahşi ve dikkatsizdi. Alanın demirini son anda gördü, atladı hemen, tüy gibi uçtu üzerinden, sonra ana yola kaydırdı atını, Concord'a doğru yollandı bağıra bağıra.

Atlı gittikten sonra bizim köy alanı, Yeni İngilterenin en hararetli, en canlı tartışma alanı olmaya başladı Asıl tartışma komiteler, ordu subayları ve bir yandan komite ve ordu kuvvetleriyle, bir yandan da Tanrı ve kilise arasında paralanmakta olan Rahip etrafında dönüyordu. İkinci derecedeki tartışmalar, şu ya da bu kliği tutan erkek vatandaşlar arasındaydı. Ve son olarak anneler ve çocuklarının konuşmaları vardı; gece havası serindi, kimse doğru dürüst giyinmemişti, uykusuzluğun zararları şunlar şunlardı

Bu üç ana tartışma konusunun yanı sıra, sinirlerin gerildiği küçük kavgacıklar da duyuluyordu. Karı ko-

ca dırdırları ana kız, baba oğul çatışmaları... Bütün bunlar toplumun hayatında gördüğüm en hararetli gece manzarasını ortaya seriyordu. Etrafa kıvılcımlar saçarak yanan bir düzine çam dalından meşale manzarayı aydınlatıyor ve geceyi özgün bir gece yapıyordu.

Tartışma merkezinde dört durum vardı: Jonas Parker ordu kuvvetlerinin hemen toplanmasını istiyordu. Buckman's Han'ın mahzeninde bir büyük fıçı barut ve bir büyük fıçı kurşun depo ettiğimize göre, Parker orasının toplanma noktamız olmasını önerdi. Mr. Buckman sinirli sinirli kabul etti. Yemek içmek masrafı her kesin kendi cebinden mi çıkacaktı, yoksa Komitenin hesabına mı yazılacaktı, bunu düşünüyordu şimdi. Ötesi umurunda değildi Buckman'ın. Bu düşüncesini herkes kolayca okuyordu yüzünden. Komite hesabına yazılan borçlar, nazik bir jestle silinmeye mahkûmdu. Küçük bir iş adamı için de nazik bir jest kadar can sıkıcı ve mide bulandırıcı bir şey olamazdı.

Öte yandan babam, ordu kuvvetlerinin toplanması fikrine karşıydı. Antimilitarist bir durum almakla yükümlüydü. Ve fikrini, yöredeki tüm uykulu vatandası silâhlandırmanın sakıncalarını sıralamakla destekledi. Birisi yaralanabilirdi. Bunun yerine kilisede bir toplantı yapılmasını önerdi. Eğer bir kırmızı üniformalılar ordusu gerçekten Menotomy sokağına doğru yola çıkmıştıysa, karanlıkta gitse gitse sümüklü böcekle ancak yarışırdı ve bol bol vaktimiz vardı, hemen gözü kapalı olur olmaz karar verip canımızı tehlikeye sokmanın zoru neydi?

Rahip de tutturmuş, her şeyden önce konuyu oturup incelememiz gerektiğini söylüyordu. Bir uzun dua toplantısı yapılsın diye tutturacak sandımdı, ama istediği meseleye pratik bir hal çaresi bulunmasıydı .Bir takım vatandaş da kalkmış, hemen çanların çalınmasını fiştikliyordu. Tut ki kıyıda köşede horul horul uyu-

yan vurdumduymaz vatandaş vardı. Onların canı can da bunlarınki patlıcan mıydı?

«Vakit saat gelince çalacağız çanları, çalacağız kardeşlerim. Ama şimdi, elimiz kolumuz bağlı kıstırılmadan oturup durumumuzu saptayalım,» dedi rahip.

Sam Hondley dördüncü bir şık çıkardı ortaya. Bütün bunlar kuru görültüydü. Boston'dan bir kırmızı üniformalı ordusu geldiğine bir an bile kanmamıştı. Baştan başa saçmaydı hepsi. İngilizleri bilen herkes gece yol gitmediklerini bilirdi, neden gitsinlerdi?

«Bizi Concord'da kıstırmak için,» dedi biri.

«Ne biçim baskınmış bu? Onlar yarı yoldayken güneş çıkacak.»

«Belirtmek istediğim nokta şu ki,» dedi Rahip, «Diyelim ki bin kişilik bir ordu bu yana hareket etti. Bu bizi bir meseleyle karşı karşıya bırakır mı, bırakır Diyelim ki hastalanan ve gelmeyen yok, komitede elle tutulur adam sayısı yetmiş dokuz. Haklarımızı elde etmenin yolunu aramak iyi, hoş, ama bin kişi karşısında yetmiş dokuzun sözü mü olurmuş? Allah için kardeşlerim, bu gibi işlerde tecrübemiz yok. Biz asker değiliz. Bizim kiliseye bağlı olup da bir adama ateş eden tek kişi zavallı Israel Smith'dir. O da, dolu av tüfeğini kardeşi Joash'ın oturmak istediği zaman oturduğu yerine doğru tutmuş... Joash'ın duruşunu görecektiniz. Ne vuran için ne de vurulan için eğlenceli bir tecrübe olmamıştı.»

«Doğru dedin valla» diye vurguladı Joash Smith.

Az başka türlü koysaydı meseleyi ortaya, rahip babamı yanına almış olacaktı. Babamın hayatta bayıldığı bir şey varsa o da ,birinin uzlaşma isteğini belirtmesiydi, hele mantıklı sebepler konursa ortaya, babamın keyfine diyecek yoktur. Ama Rahibin sözlerinin bir yerinde bir eksiklik, hattâ bir korkaklık vardı ağır basan. Ve babam ordu kuvvetlerini yerip, bir solukta Komite üyelerini savunacak kadar anlayışlı olmayan

bir adamdı; Komite üyeleri olan yetmiş dokuz adam aynı zamanda ordu kuvvetlerini meydana getiren yetmiş dokuz adamdı. Ama olsundu; Komite Komiteydi, ordu ise ordu. Ona göre, biri sözüm ona askeriydi ve bir hiçti; askercilik oynamak gibi bir şeydi. İnsanın aptallığına aptallık katardı. Ama Komite, öte yandan kendisini birliğe, birleşmeye, adalete adamış bir yargı organıydı. İnsanoğlunun kader çağrısına bugüne kadar verilmiş en güzel karşılık örneğiydi. Bu tanımlamanın biraz tellendirilmiş pullandırılmış olduğunu, ve bizim Komitemizle yüz yüze gelmiş herkes için biraz fazla kesin olduğunu kabul ediyorum, ama babam Komiteyi canından çok sever ve her şeye üstün tutardı.

Ama rahip kalkıp da dengesizlikle ilgili kuşkusunu, yetmiş dokuza karşı bin asker konusunu ortaya atınca, Babam militarizmin ve ilkenin ikiz boynuzlarına yakalandı. Kuzen Simmons, babamın cevabı üzerine bir iki söz etti, Rahibin inançsızlığını yerdi. Rahip Gideon'dan örnek almalı, ona dua etmeli, yalvarmalıydı.

«Ve Tanrı, Gideon'a, seninle birlik olanlar çok fazla, Midranitileri onların eline teslim edemem, bırak İsrael bana karşı övünsün, benim kendi elim beni kurtardı diye,» bu duayı okuyacağına kalkmış en tepe attıracak şeyleri, yani iki tarafın savaşçılarının sayıca dengesizliğini geveliyordu ağzında.

Babamın bir düşündüğü vardı elbet; ve nasıl olsa, ilke bir bayrak gibi dalgalanıyordu. «Rahip!» dedi babam. «Siz, yıllardır bu işin içindesiniz, ama püf noktasını kavramamışsınız.»

«Nasıl?» diye sordu Rahip.

Alandaki herkes kulak kesildi. Bu ana kadar şaşkınlık, kararsızlık ve inançsızlık etrafında dolaşıyordu tartışma. Ama babamın, o insanı çimdikleyen, kendine getiren ses tonu —ki bu ses tonunu babam önemli ve daha ateşli tartışmalara saklardı— herkese, Moses Cooper'in ilke konusunda yumruğunu sıktığını ve de

havaya kaldırdığını gösteriyordu. Başkası olsa geri basmıştı çoktan, ama bizim Rahip, köyde, babamdan sonra en nuh deyip peygamber demeyen adamdı. Bu ikisini bir tartışmada seyretmek kaçırılacak şey değildi. Mırıltılar dindi, babamla Rahibin çevresine iyice sokuldular.

«Efendim,» diye başladı babam. «Gelen meseleye sizin açınızdan bakalım, bakalım ki durumu açıkça ortaya koyalım. Madem ki konuşuyoruz, haydi diyelim ki sayıları kesinlikle bilinmeyen bir miktar İngiliz askeri Charles Nehrini geçtiler ve şu anda bu köye doğru yol almaktalar, tamam mı?»

«Tamam,» dedi Rahip hemen. Kavgayı uzatmak hiç işine gelmezdi.

«Bunun üzerine,» diye devam etti babam. «Bine karşı, yetmiş dokuz adamın ne yapacağını sormakla kurcalıyorsunuz konuyu.»

«Evet! Doğru! Soruyorum!»

«Ancak, bin adamın buraya gelmekte olduğunu bilmiyoruz. Belki hiç adam yok, belki elli, belki yüz, ya da belki iki bin kişi geliyor. Sayıları konusunda, tahminden ileri gidemeyiz. Bu da doğru der misiniz efendim?»

«Tamam, tamam. Sonuç Moses Cooper kardeş. sonuca gelin derim.»

Rahip omuzundaki örgü şala daha bir sarındı. Meslek aşkı olmasaydı, iyi bir aktör olurdu bizim Rahip. Yüz kelimenin yaratacağı etkiden daha etkili olmak için, tek kaşını kaldırıp, o uzun burnunun üzerinden bakması yeterdi.

«Bir yandan tahmin, öte yandan bir gerçek..

«Ne gerçeği?» diye atıldı Rahip. Babam sabrını taşırıyordu hani... Öylesine taşımıştı ki rahibin sabrı. farkında olmadan tuzağa düştü.

«Bizim görevimiz! Özgürlük adına ettiğimiz kutsal yemin!» diye patlatmaya başladı babam. «Bizim ilkemiz esnek midir? Komiteyi, bir sınavla karşı karşıya

gelince tek başına bırakıp kaçmak için mi besledik? Ordu kuvvetlerini, bir kırmızı üniformalı yorgancısının ayak parmağını görür görmez hasır altına süpürmek için mi eğittik?» Babam tamamdı, alev almıştı bir kere, kendi sesini dinlemeye oldum olası bayılırdı, bir de kalabalığın ondan yana olduğunu görünce, büsbütün coştu; durdurabilene aşkolsun! «Hayır derim buna! Hak ve adalet bizden yana derim! Bu kırmızı ceketli sömürgen haydutları kim oluyormuş da onlardan korkacak mışız? Şişman Geo... ... anarşistlerle bir tutmamızı isteyen, kan düşkünü d... canavarı İngiltere'yi tepemizde tutan ordu belâsının yabancısı mıyız? Sözüm ona, askerlerini nereden topladıklarını biliyoruz Londra'nın pis sokak süprüntülerini faraşlara doldurdular, hapishanelerini boşalttılar, darağacına gönderecekleri adamların cezalarını sonraya bırakıp üstümüze saldılar. Bize düzeni korumaya gönderdiler bunları asker diye! Biz onları biliriz ve onlardan asla korkmayız! Yolumuz adalet yoludur!»

Atlayıp zıplayasım geldi. Rahibin cehennem ateşi ve lânetlenme konusunda yaptığı en güzel konuşmadan daha güzeldi babamın konuşması. Tüylerim diken diken oldu. Saçlarım kafamda fırça gibi dikildi dinlerken. Kalabalık sevinç ve heyecanla bağırdı. En gür sesle haykıran sesler arasındaydı benimki. Koltuklarım kabarıyordu. Gururdan yanıma yaklaşılmıyordu.

Bununla birlikte rahibin yüzü üzgündü ve nedense ateşi sönmüştü. Böylesine önemli bir konuda, hele böylesine kızışmış bir tartışmada Rahibin geri bastığı pek olacak iş değildi, ama bu kez boyun eğdi. Başını salladı yalnız.

«Orduyu toplayacağım, valla da toplayacağım!» diye bağırdı Jonas Parker.

«Çanları çalalım mı, Rahip?» diye sordu Kuzen Simmons.

Gene başını sallamakla yetindi, ve ben de arala-

rında yarım düzine oğlan çocuğu bir koşu kopardık kiliseye, çanları çalmaya.

İplere asılıp çanları çalmak her vakit bayıldığımız iştir, ama gecenin ortasında bu işi yapmak zevkine doyulacak şey değildi. İçimden bir şeyler kalktı sevinçten. Her halde bir dereceye kadar durdu kafam, düşünemez oldum, köyün eteklerine, daha daha ötelere yayılan çan seslerine kaptırdım kendimi. Çan çalmadan önce, köyün dış eteklerinde, daha tatlı uykularını horlamalarını horlayan dünyadan habersiz çiftçiler vardı, ama çanları çaldığımızda, şu kurban olduğum köyün tümünün uyanıp ayaklandığına yemin ederim.

Çanları çalmaktan kollarımız bitmişti. Benden bir iki yaş büyük olan Jonathan Crisp ve Abel Loring koşarak geldi ve alanın karşısında Buckman's Hanında orduya katılanların deftere adlarını yazdırıp imza attıklarını söyledi. İkisi de yazılmışlar, evlerine silâhlarını almaya gidiyorlardı. Bunu duyar duymaz ateş vurdu başımıza, hemen çanları bırakıp Buckmans'a doğru koşmaya başladık, deftere biz de yazılacaktık. Yarı yolda Ephriam Holt'un annesi oğlunu yaka paça çekti, evlerine götürdü. Ephriam onüçünde falandı. Kadının oğluna söyledikleri tekrarlanacak şeyler değil, bu oğluyla kendi arasında bir konu olmakla birlikte, bize söylediği bazı sözlerin hiç de hoşuma gitmediğini belirtmeliyim.

Buckmans'ın kapısı önünde, adamlar ve erkek çocuklar yığılmıştı, kadınlar ve kızlar da hayli kalabalıktı.. Otelin kabul salonu ışıklarla donatılmıştı ve alabileceği kadar insan tıklım tıklım dolmuştu salona, içeri giremeyenler kapı ağzında bekleşiyordu. Levi'nin kalabalıkta kendine yol açtığını gördüm, kolundan yakaladığım gibi çektim çıkardım onu aradan.

«Nereye gidiyorsun bakalım, dostum?» dedim ona.

«Bayram yerini görmek istiyorum,Adam.»

«Babamın gözüne ilişirsen, sana istediğinden iyi bir bayram göstereceğini biliyorsun değil mi? Annem biliyor mu nerede olduğunu?»

«Hayır, duvardan atladım kaçtım.»

«Aferin sana. Pek akıllısın,» dedim ona. «Aferin oğlum, annemin heyecanı kendine yetmiyormuş gibi bir de tutup seni düşünecek... Gece yarısı nereye kaybolduğu bilinmeyen bir Levi eksikti annemin heyecanını tamamlamaya.»

«Ama herkes dışarıda, Adam!»

«Sen eve gitsen iyi olur, hem de çabuk tarafından. Hadi bakalım.»

«Sen ne yapacaksın, Adam?»

«Defteri imzalayacağım,» dedim. Ağzım kupkuruydu.

Levi hemen eve gitmiş olmalıydı. Her neyse, ortada görünmüyordu. Ve kalabalık arasında önümü görmeden itile kakıla kabul salonunun, ya da kimi vakit yolgeçen yatakhanesi dediğimiz odanın kapısında buldum kendimi. Sağım solum konu komşu, eş dost, arkadaşla doluydu. Kimi adamlar benimle gözgöze gelince sırıtıyorlardı. Ama herkes sıcaktı, heyecanlıydı, binlerce görünmez iplikle birbirlerine bağlıydı insanlar. Ortak bir heyecan ya da tehlikeyle karşılaşıldığında nasıl olursa insanlar öyle. Bana kimi vakit öyle gelir ki biz hepimiz gözle görünmez bir kabukla sarılıyızdır. Ama o etli Maine ıstakozlarının üzerini kaplayan kabuklar gibi çok kabukla sarılıyız. Ve yalnız böyle bir zamanda kabuklar erir gider ve gerçek insan ortaya çıkar.

Kuzen Simmons gördü beni, bir kenara çekti, dirseğimden sıktı bir, ve «Bir çocuk yattı, bir adam kalktı, ha Adam?» dedi sevgiyle.

«Umarım öyledir.»

«Senden bir ricam var, Adam.»

«Emredin, Kuzen Simmons»

«Kuzenin Ruth bu kargaşalığın içinde bir yerlerde. Böyle her şey altüst olmuşken hakkı da yok değil. N'olur onu bul da eve götür defteri imzaladıktan sonra.»

«Memnuniyetle Kuzen Simmons. Ama Tanrı bilir, ben o defteri imzalayabilecek miyim. Umutluyum ve bir terslik çıkmasın diye dua ediyorum yalnız.»

«Havlar ama ısırmaz. Bunu anlamış olman gerekir, Adam.»

İnsanın babasını anlaması kolay değil diye düşündüm ve şöyle dua ettim: N'olur burada herkesin önünde bana bir şey yapmasına izin verme! Bana o bakışıyla, iş başında yakalanmış tavuk hırsızından başka bir şey değilmişim gibi bana bakmasına ve benim adamdan sayılmadığımı ve adamlar arasında duracak kadar olmadığımı söylemesine izin verme! Dayanamam buna! Ötesi yok, dayanamam!

Şimdi odadaydım. Babamın, bir yanında Jonas Parker ve öte yanında Samuel Hodley ile birlikte oturduğu masada en az altı mum yanıyordu. Defter Jonas Parker'in önündeydi ve defteri, imzaya gelene doğru sürüyordu her seferinde. Ciddi ve neredeyse törenimsi bir hava veriyordu yazılma işine. Babamın önünde Komite tutanak defteri duruyordu, biri toplanma defterini imzaladığında, Babam yazılanın adını tutanak defterine geçiriyor, ayrıca yazılmaya değer özellikleri de not alıyordu. Böyle iki takım halinde kayıt tutmak bana anlamsız geldi, ama biliyordum ki, erkeklerin çoğu konunun sivil ve askeri yönlerinin kesin bir çizgisiyle ayrılması düşüncesinde birleşiyorlardı. Samuel Hodley olağanüstü ihtiyaçlar deposu sorumlusuydu ve ordunun yeterince barutu ve kurşunu olup olmadığını bilirdi; ve barutu olmayana barut, kurşunu olmayana kurşun vermek ona bakardı. Her imza atılışta, Jonas Parker şunları söylerdi :

«Şimdi göreve çağrılmış bulunuyorsun ve üçümüz-

den birinin imzasını taşıyan bir belge ile resmen serbest olduğun sana bildirilene kadar görev başında olacaksın. Bu demektir ki, şimdi sen, bir savunma ve haberleşme komitesinin emirleri ve disiplini altına girmiş bir üyesin. Evine git, tüfeğini, barutunu ve kurşununu ve bir okka ekmek ve bir su şişesi al. Sabahleyin sa at dörtte köy alanında olacaksın.»

Bu sözleri her seferinde söylüyordu demek istemiyorum, ama öyle sık tekrarladı ki duymayan kalmadı. Samuel Hodley'in düşüncesine katılıyordum, ben de, yani bunun hiç yoktan yaratılmış bir kargaşa ve rahat bozmaktan öte olmadığı düşüncesine; ama gene de Jonas Parker'in bu sözleri etkiledi beni, büyüklendim, ürperdim bir an için.

Bir baktım masanın önüne gelmişim. «Ad?» diye sordu Babam canlı, dolu sesiyle; bu ses, komite işlerinde kullandığı resmî ses tonuydu.

«Adam Cooper.»

Daha ben ağzımı açmadan Babam başını kaldırmıştı. Gözleri yapıştı kaldı bana. Bu gözler içime uzun bir vida gibi giren ve kafamdan geçen her şeyi okuyan gözlerdi. Bana gelince, babamı görüşüm bu ilkti sanki. Her vakit gördüğüm, o yaşın ve uzaklığın verdiği kuşku ve çekingenlikle baktığım baba değildi bu. Genç bir adamın yüzünü görüyordum bu yüzde; geniş, esmer yüzü bütün ciddiliği, bütün dikkatiyle sarılmıştı bana. Koyu renkli gözleri, soran bakışlarıyla gölgelenmişti, geniş dolgun dudakları gerilmişti; anlayışlı bir yüzdü bu yüz. Nasıl oldu da diye düşündüm, böylesine çarpıcı. böylesine yakışıklı bir genç adam olduğunu farketmedim daha önce? Nasıl oldu da onun yalnız o astı ğı astık kestiği kestik yanını, zorbalık gücünü gördüm de beyaz gömleğinin kolları rastgele yukarı sıvalı bu esmer, iri yarı kolların masanın üzerine yayılı gücünü görmedim? Boşuna değildi bütün bu insanların onu dinlemesi ve söylediklerine uyması.

«Odada çıt yoktu ve sessizlik uzadıkça uzadı ve bütün bu süre boyunca babam gözlerini ayırmadı benden. Aklından neler geçti, hiç bilemeyeceğim bunu, bildiğim tek şey varsa, orada geçen o sürenin ölümsüz olduğuydu. Sonunda babam Jonas Parker'e baktı ve suskun, başını salladı, Parker defteri bana doğru itti. Masaya eğildim, imzamı attım, ellerim titriyordu, harfler birbirine karıştı.

«Barut ve mermi?» diye sordu Hodley.

«Evet efendim.»

Sonra kalabalığı yara yara çıktım odadan. Herkesten uzaklaşmak ve bir süre yalnız kalmaktan başka isteğim yoktu.

Köy alanında bir tur attım; eve döndüm. Bütün bu olanlardan sonra bu gece kimseyi uyku tutmayacaktı, biliyordum. Lincoln ve Menotomy yönünden sönmekte olan çan sesleri geliyordu. Köy cıvıl cıvıldı. Sesler giderek yükseliyor ve çoğalıyordu, aynı gece gelen sesler gibi. Işıksız tek ev yoktu, ve mutfaklarda, çorba tencerelerinin ve kafetiyerlerin altında yanan alevler görünüyordu. Erkek çocuklar bayram ediyorlardı oradan oraya koşuyorlar, birbirlerine sesleniyorlar kendilerine önemli kişi süsü veriyorlardı. Bana da seslendiler ama ben artık onlarla bir tutmuyordum kendimi, çocuk değildim.

Eve arka bahçeden dolaştım. Arka bahçede sebze ekilidir Aşağı yukarı bir yıl önce annem oraya bir sıra yapmamı istemişti. Gerekçesi de şuydu Yorgun bir yolcuya soluk alıp dinlenecek bir yeri olmayan kapı, kapı değildi. Pek bir şeye benzemedi sıra, çünkü pek parlak bir marangoz değildim, marangozluğa hevesli de değildim; hiç unutmam ayakları yuvalarına yerleştirmek için bütün bir gün uğraştım.

Ruth, orada oturuyordu şimdi. «Gece yarısı, öyle sessiz, öyle uslu oturmuş ne arıyorsun burada?» diye çıkıştım.

«Öğrenmeniz gerekliyse sizi bekliyorum, Adam Cooper.»

«Babana bir sözüm var ama.»

«Öyle mi?»

«Seni eve götüreceğime söz verdim ona.»

«Öyle mi? Bak sen şu işe... Bilmiyorsan öğren, Adam Cooper, evimin nerede olduğunu çok iyi biliyorum ve de kendi kendime gitmeye yetenekliyim.»

«Hay allah! Bütün söylediğim Kuzen Simmons'a seni eve götüreceğime söz verdiğimdi, çünkü seni merak ediyordu. Kafamı biçmene sebep mi bu yani!»

«Oh, otur yanıma,» diye göğüs geçirdi. «Gevezelik etme.»

«Burada seninle oturamam Ruth ve de gündüzmüş gibi vaktimi çarçur edemem şimdi. İşlerim var yapılacak.»

«Ne gibi?»

«İş işte. Yani, işim var.» Oturdum, kolay kolay kanacağa benzemiyordu Ruth. Ansızın, yorgun ve uykusuz olduğumu anladım, şu anda yorganın altında kaybolmaktan başka hiç bir şey istemezdim.

«Defteri imzaladığını gördüm» dedi Ruth.

«Yaa?»

«Korkuyorum, Adam.»

«Neden korkuyorsun?»

«Bilmiyor musun sanki? Biliyorsun, yürekli ve erkekçe görünmek ve bir damla bile korkmamak zorundasın.»

«Korktuğum yok, uykusuzum o kadar.»

«Bana öyle geliyor ki,» dedi Ruth, «Hepimiz uykudayız daha ve bütün bunlar rüyadan başka bir şey değil.»

«Ben sana söyleyeyim mi ne? Bana kalırsa, bütün bunlar kargaşalık ve helecan olmaktan öteye gidecek şeyler değil. İngilizlerin gerçek bir orduyla geldikleri söylentisi saçma. Yani, neye geleceklermiş?

Yani durup dururken neye savaş çıkarsınlar?»

«Sen hep savaş hikâyeleri okursun. Ama hiç biri de savaşın neden çıktığını anlatmaz. Çıkar savaş işte. Ya bir savaş da yarın çıkarsa?»

«Eh, diyelim ki çıktı.»

«Vurulabilirsin.»

«Vurulmaya niyetim yok. Her şey bir yana Ruth Simmons, bana öyle geliyor ki senin hemen yatağa girip uyuman gerekiyor. Sana şunu söyleyeyim ki...»

Sözümü bitirttirmedi. Kollarını boynuma doladı ve öptü beni. Sonra, sanki boğuluyormuş da ben Tanrı tarafından gönderilmiş bir odun parçasıymışım gibi sarıldı bana. Neredeyse boğulacaktım, ama kollarını çözmek olmazdı şimdi, yakışık almazdı. Onun bırakmasını bekledim ve sonra evine doğru yürümemizi önerdim, daha önce de söylediğim gibi yapılacak işlerim vardı.»

«Peki Adam,» diye başını salladı Ruth.

Tek kelime konuşmadan yürüdük. İçeri girmedim ben; ne anneannesinin ne de teyzesinin bakışlarını çekecek halde değildim. Sonra eve döndüm.

Mutfak kapısı açıktı. Sahanlıkta durdum. Annem bir şeyler söylüyordu: «Durumun ne olduğu umurumda değil, Moses Cooper, yanlışsın diyorum. Bu işin içinde bir çılgınlık var, ve biliyorum ki ne engel olabilirim, ne de değiştirebilirim, ama oğlunu bunların dışında tutabilirim. Daha çocuk o.»

«Dün bir çocuktu,» diye cevap verdi; sesi donuk ve sıkıntılıydı. «Bu akşam değil.»

«Bu da söylenecek söz mü şimdi? İşte bir erkekten başka ne beklenir. Böyle sözlerden anlamıyorum. Bir çocuk, bir gece içinde erkek oluvermez. Öğrenmek, büyümek ve acı çekmek adam eder insanı. Ve her şeyden önce, vakit ister.»

«Bazen vaktimiz yoktur,» dedi Babam yavaşça.

«Bu biçim konuşmalardan bıktım artık. Ta bura-

ma geldi, sen de farkındasın. Biz burada neyiz ki? Sade insanlarız biz. Sessiz sakin yaşıyoruz, ve çocuklarımızı, bize yakışır biçimde, Tanrıya ve insanlığa saygı duyan çocuklar olarak yetiştirmeye çalışıyoruz. Biz öldürmeyiz, biz aldatmayız. Köyümüzde bir tutuk evi bile yok, bizim geçen kış ortasından beri hapsettiğimiz tek adam olmadı. Ve sen şimdi gelmiş bana İngiliz ordusuyla savaşacağımızı söylüyorsun. Böyle saçma şey duymadım. Komite çalışmalarına karşı çıkmadım hiç, biliyorsun, seni evine ve çoluğuna çocuğuna hasret bırakıyor demedim hiç. Yerinde ve haklıydı, ağzımı bile açmadım. Ama sen kalkıp da bana sade, şu bildiğimiz köy halkının, birlikte büyüdüğümüz bu erkeklerin ve çocukların koca bir orduyu durduracağını söylersen... Bilmem valla... Hepiniz duygularınızı, aklınızı rafa kaldırmışsınız derim de başka bir şey demem.»

«İşi büyütüyorsun Sarah,» dedi Babam. «Bir İngiliz ordusunun geldiğine inanmıyorum. Geliyor olsa bile, onlarla savaşacak değiliz. Sarah, intihar etmeyeceğiz, hem İngilizler de bize öyle düşman değil. Safları nı ne biçim çöplükle doldurduklarını biliyorum, ama subaylar eğitilmiş insanlardır Aynı kandan geliyoruz, konuştuğumuz dil de ortak. Neden kan dökmek istesinler Biz mevki sahibi, prensipli insanlarız, işte bunu korumazsak on para etmez hiç biri. Ve eğer gelirler de bizim sağlam durduğumuzu ve biraz da göstermelik gücümüz olduğunu görürlerse, bize saygı duyarlar, değil mi ya. Kan dökmek böyle olmaz, kan dökülmesini önlemek, bu yaptığımız.»

«Öyleyse Adam'sız önleyin.»

«Benim elimde mi Sarah? Nasıl yapabilirim bunu? Buckmans'a defteri imzalamaya geldiğinde orada olsaydın bir Adamlar sıra olmuştu. Adam'ın orda olduğundan haberim yoktu. Ama bir kaldırdım başımı, karşımda dikilmiş duruyordu. Orda durmuş bana ba

kıyordu yalnız. Ve sana bir şey söyleyeyim mi? O yüzü, şimdiye kadar aramızda geçmiş tüm sözlerden daha çok şey söylüyordu. Defteri imzalamasına izin vermeseydim orda, bir oğul kaybetmiş olacaktım. İstediğin bu mu senin? Ama onu orda öyle uzun boylu, öyle güçlü görmek... Nerdeyse yaşlar boşanacaktı gözlerimden. Onu tutamazsın daha. Onu koruyamazsın daha, önüne geçemezsin. Her şeyin bir vakti vardır, ve işte bu vakit, o vakit...»

Daha dinleyemedim. Döndüm dışarı çıktım, sonra ıslık çala çala, onlara geldiğimi belli edecek gürültüler yaparak geri geldim. Mutfağa girdiğimde çıt yoktu. Ninem ordaydı, bir köşeye oturmuştu. Her vakitkinden yaşlı ve küçük görünüyordu. Ben içeri girince kalktı, acemi adımlarla ocağa yürüdü, ve kaynamakta olan tencereden bir tas kaçamak koydu bana.

Birisi bir şey söylemeliydi, Levi'nin dönüp dönmediğini sordum.

«Yukarda, yatıyor,» dedi Babam sert sert. «Sen neredeydin?»

«Bırak çocuk bir iki lokma bir şey yesin,» dedi Ninem. Kaçamak tasını masanın üzerine koydu. «Üstüne bal mı koyayım, tereyağ mı, Adam?»

Annemin yüzü taş gibiydi. Ellerini kucağında kenetlemiş koltuğunda oturuyordu, mavi gözleri iki parça akik taşıydı.

«Aç değilim, Nine, yemeyeceğim.»

Kaçamağın üstüne bir kaşık bal döktü, bir yandan da söyleniyordu, bir insan ki bütün gece uykusuz duracak kadar akılsızsa, yapacağı en iyi şey yemek yemeli ve az da olsa gücüne güç katmalıydı.

«Yiyemem, Nine!»

«Sana nerde olduğunu sordum?» dedi Babam.

«Kuzen Simmons Ruth'u bulup eve götürmemi istedi.»

«Götürdün mü?»

«Evet efendim.»

«Ruth ile olan ilişkini nereye vardırmak niyetindesin?» diye sordu pattadak. Öleceğim aklıma gelirdi de, babamın, bu akşam bu konuyu açacağı aklıma gelmezdi.

«Defteri imzalayacak kadar, annenin aklını başından alacak kadar, ve elinde silâh, adamlarla yanyana duracak kadar büyüdün... Öyleyse kendini, bir kızın yanında bir oğlan olmayı bırakıp, kendini bir kadın karşısında bir erkek olarak görecek kadar da büyümüş olmalısın. Ruth Simmons, iki kuşak öteden kuzenin senin, ona ciddî gözle bakmana engel olacak bir şey yok, ama gece yarısı onunla oyunlar oynuyorsan, ayıp sana!»

Aptal aptal, ağzım bir karış açık bakakaldım öyle, bu uzun azarlaması öylesine beklenmedikti, öylesine istenmedikti ki, hayatım pahasına bile olsa ne bir davranışta bulunabilir, ne de söyleyecek bir söz getirebilirdim aklıma. Annem ve Ninem de aynı durumdaydılar her halde. Sessizlik öyle ağır, öyle ağırdı ki, bozmak istedim onu, bir şeyler yapmalıydım, hareket etmeliydim, ya da gözyaşlarına boğulmalıydım, bu da hiç yapmak istemediğim ve de hiç yapmamam gereken bir şeydi.

Ocağın oraya, silâhıma doğru yürüdüm, aldım tüfeği elime. Elim ayağım, her yanım tir tir titriyordu. O durumda bile Levi'nin tüfeği ne güzel temizlediğini aklımdan geçirebildiğimi hatırlıyorum. Tüfek pırıl pırıldı. Üstünde yağ lekesi kalmamıştı, iyi silinmiş bir alet nasıl yağlanmalıysa tam öyle yağlamıştı. Arkam onlara dönük, tüfeği elime aldığımda, Babamın, kalkıp bana doğru yürüdüğünü duydum.

«Çakmak taşına kuru bir bez sar,» dedi kaba bir sesle. «Gece havası nemlidir.»

«Evet efendim,» diye fısıldadım. «Ben de öyle düşünüyordum.»

Yanıbaşımdaydı, ama yüzyüze, göz göze gelmekten sakınıyordum. «Dolu mu?»

«Hayır efendim.»

«Doldur. Bakayım nasıl dolduruyorsun.»

Başımı salladım, barut şişemi aldım. Ağza göre bir kapsül ölçü tutup doldurdum.

«Yetmez,» diye kükredi Babam.

«Avlanma ölçüsü budur.»

«Ava çıkmıyorsun.»

Ağzım kupkuruydu. «Ne kadar?» diye sordum.

«Üç katı.»

«Katır gibi çarpar adama.»

«Omuzu sıyrılmakla ölmez adam.»

İki ölçek daha ekledim.

«Kaç saçma?» diye sordu.

«Yirmi.»

«Sayar mısın?» dedi azarlar gibi.

«Evet efendim... sayarım?»

«Yarın durup saçmaları sayacaksın bir bir? Öyle mi?»

«Hayır efendim, düşünmemiştim.»

«Öyleyse düşün!» diye bağırdı. «Düşün! Kafanı kullan! Elini saçma torbasına daldır, al bir avuç. Şöyle bir tart elinde.»

Dediği gibi yaptım.

«Şimdi say.»

Yirmi yedi saçma vardı. Fazla olduğunu ve tüfeğin kuyruğunu delebileceğini söylemeyi becerdim.

«Kuyruğun paslı değil, kırılmaz. Doldur, saymak nasıl oluyormuş aklından çıkarma.»

«Evet efendim.»

Tüfek doldu. Masanın üzerinde iki somun ekmek vardı, her biri üç parçaya bölünüktü. İki su şişesi vardı. Ekmeği ceplerime tıkıştırdım. Su şişesi, saçma torbası ve barut şişesini boynuma geçirdim. Babam da böyle yaptı. Annem ile Ninem orda oturmuş duruyor-

lar, tek kelime söylemiyorlardı.

«Köy alanında toplanıyoruz,» dedi Babam onlara. «Panjurları kapatın, biz gelinceye kadar evden çıkmayın.» Annem kımıldamadı. Babam, ağırlığını öteki ayağına aktardı.

Ninem kalktı, Babamı kapıya doğru itti. «Hadi şimdi,» dedi. «Burada durup herkesi sinirlendirmenin yeri yok. Dışarı çık, orda bekle. Adam'la konuşmak istiyorum.»

Babam çıktıktan sonra annemin yanına gittim ve yanağından öptüm onu. Ağlamaya başladı. Onu ağlarken hiç görmemiştim. Dokundu bana. Ninem elimi tuttu, beni sahanlığa çekti.

«Düzelir, Adam,» dedi Ninem. «Şu anda ne senin ona yararın dokunur ne de onun sana. Korkuyor musun?»

Başımı salladım.

«Korktuğunu söyleyebildiğine sevindim. Moses Cooper gibi söyleyemeyenlerin Tanrı yardımcısı olsun. İşler yolunda olacak. Tanrı seni korusun. Yaramaz ve kışkırtıcı bir çocuksun, ama seni epey seviyorum.»

Kollarımda sıktım ve öptüm onu, sonu sonuna ben de ağlıyordum işte.

«Gözyaşlarından utan, Adam Cooper Ya erkekler seni görürse?» Yüzümü önlüğüne kuruladı; sonra çıktım, babamın beni beklediği sebze bahçesine gittim

SABAH

Ortalık daha karanlıktı şimdi. Ay ve yıldızları, parça parça bulutlardan bir peçe örtmüştü; ve babam iri ve biçimsiz gövdesiyle duruyordu orda. Belki de olan olmuş, İngiliz ordusu gelmişti bile, ve beni hesaba katmayacaklardı. Böyle düşünmek, bunları aklımdan geçirmek yerinde duramaz etti beni, ama mutlu muydum, sıkıntı içinde miydim, bilemiyorum.

Bahçe kapısından çıktık, ve birbirimize tek söz etmeden köy alanına doğru yürümeye başladık. Şimdi, evlerin çoğunda ışıklar sönüktü, mutfaklardaki ocakların kırmızı korları kalmıştı yalnız. Hava daha soğuktu. Ürperdim, ve ceketime sarındım.

Köy, o az önceki köy değildi. Daha yarım saat önce gece cıvıl cıvıldı. Oğlan çocukların tiz sesleri, onlardan az büyüklerin kalın seslerine karışıyordu, çan sesleri, konuşma, patırtı, gürültü ve sinirli kahkahalar hepsi, hepsi yok olmuştu. Tek tek sesler duyuluyordu. Mrs. Carter kocasına seslendi.

«Ted! Defterini unuttun!»

Gece karanlığında göz gözü göremezken defteri ne yapacaktı adamcağız bilmiyorum. Karanlığın içinden, başka bir yönden Rahibin sesi geldi; birisine yaratanımıza güvenmesini söylüyordu, her kimdiyse o dinleyen, hak verdim adamcağıza. Ben hiç bir vakit korunmuş, bakılmış olma duygusunu tatmamıştım, ve bu karanlığın ortasında daha da derinden duyuyordum bu özlemi.

Babam alanın kıyısında durdu, koluma yapıştı eliyle. «Adam...» diye başladı.

«Buyurun efendim?»

«Sana söylemek istediklerimi nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum. Hiç bir şey olmayacak, biliyorum. Ama belki bir şey olursa sana çok güç gelebilir.»

Başımı salladım.

Sonra babam kolunu omuzuma doladı, çekti beni kendine bir an için. Böyle sevgi gösterisi yaptığı olmamıştı hiç, alışık değildi, sıkıldı, gece havasından, sovuğun kendisini nezle ettiğinden konuşmaya başladı. Köy alanına ilerledik. Rahip yanımıza geldi.

«Adam,» dedi bana. «Seni aramızda gördüğümüze sevindik. Demek zorlu günler gelince Cooper erkeği dimdik durmasını biliyor. Tanrı sizi korusun.»

Yerinde bir söz etti Rahip, hoşuma gitti. Her halde Rahip gibi bir adam, kendini gerçekten işine verirse, ne vakit ne söyleyeceğini bilme alışkanlığı edinir Benim hiç beceremediğim bir iş bu. Rahiplik kisvesine hiç de eğilimli olmadığıma pişmanlık duydum doğrusu.

«Saat kaç acaba, Rahip?» diye sordu babam.

«Dörde yaklaşıyor sanırım.»

Rahibin ne silâhı vardı omuzunda asılı, ne de tasalı asık yüzlüydü. Kolunu koluma geçirdi, alanın ortasında toplanmış kalabalığa doğru yürüdük. O sırada, Kuzen Simmons, demir çubuk üzerine yerleştirilmiş bir zift tasından yapılmış meşaleyle göründü başka bir yönden. Bu meşaleyi yere dikti, tastan çıkan alevler karanlıkta geriye atılıyor ve toplantı alanı çevresinde ışıktan bir halka oluşturuyordu. En az kırk kişi toplanmıştı, ötekiler de, birer ikişer her yönden geliyorlardı. Hem gece olduğundan, hem de kimi aileler uzak oturduğundan, elliyi aşmaz gelenler diye düşünmüştüm, ama daha güneş çıkmadan yetmiş kişi toplanmıştı köy alanına.

Yanlarına yaklaşınca, bir kaç kişilik takımlar halinde durduklarını gördüm. Sabah serinliğinde titreşiyorlar, böyle gece yarısı silâh başına çağrılmanın olağan olduğunu ve bir erkeğin, bu yılın herhangi bir gecesinde böyle bir şeyle karşılaşabileceğini söyleyerek ahbaplık etmeye çalışıyorlardı. Daha yaşlıların konuşmadığı konu yoktu, ve daha gençlerle çocuklar dinliyorlardı. Hikâyeler anlatanlar, kendilerini dünyanın en önemli kişisi görüyorlar, bilgiçlik taslıyorlardı. Ne var ki herkes herkesi şu kadarcıktan tanıyordu ve takımda Boston, ya da Prividence'dan daha uzak yere evinden ayrılan yoktu. Caleb Harrington, Boston'da bir meyhaneye girip sütlâçla peynir isteyen kırmızı üniformalı askerin hikâyesini anlatıyordu.

Bu hikâyeyi türlü biçimde en az beş kez dinlemiştim. İngilizlerin ne aşağılık yemekler sevdiği ve yemek konusunda ağızlarının tadını, ya da neyi yiyip neyi yemeyeceklerini bilmediklerinden tiksintiyle söz ederdik aramızda.

Hikâyedeki bu hancı, hızlı bir komiteci olduğundan İngiliz askerine bir haftalık mısır muhallebisiyle karısının fare kapanına kullandığı peynirden getirmiş. Boston fareleri bozulmaz mideleriyle ün yapmıştır. Neyse, kırmızı üniformalı muhallebiden bir kaşık alır almaz bir Londra sövgüsü savurmuş, böyle bir şeyi ömründe yemediğini söylemiş. Hancı, bunun yerli muhallebisi olduğunu anlatmış ve peynirin tadına bakmasını rica etmiş. Kırmızı ceketli peynirden de bir lokma ısırır ısırmaz mosmor kesilmiş. Hancı hemen bunun da yerli peyniri olduğunu ve kafadaki saçları dökmede kullanıldığını söylemiş. Kırmızılının tepesi iyice atmış şimdi ve ağzına geleni söylemeye, kolonilere renk renk sövgüler savurmaya başlamış. Hancı, önceden bulundurduğu bir tepe peruğunu avucunun içine saklamış, askere doğru eğilmiş ve elinde peruğu sallaya-

rak geri çekilmiş, masanın üstüne koymuş saçı. İşte böyle bir hikâyeydi; bana sorarsanız bir çok şeylerin yanı sıra mizahtan da yoksundu, ama bu dinleyenleri kahkahalara boğdu, o da başka. Hemen başka biri başladı bir hikâye anlatmaya.

Jonathan Crip'le Abel Loring'i gördüm, ben de onlar gibi küçük, soğuk ve sinirli mi görünüyorum acaba diye düşündüm. Yanlarına yaklaştım, çok ciddî bir selâmlaşma geçti aramızda. Abel Loring'in tüfeği İngiliz malıydı, kasaturası kemerine takılıydı. Benden bir yaş büyüktü, ama daha ufaraktı ve bana kasaturayı gösterirken koyun gibi sırıttı.

«Bununla ne yapacağımı biliyorum gerçekten,» diye itiraf etti.

«Bir kırmızılının göbeğine saplayışını gözünün önüne getiremiyor musun?» diye kaba kaba güldü Jonathan Crisp.

Abel Loring'in yüzü bembeyaz oldu ve tüfeği bir şeye batırdığını düşününce bile kusması geldiğini saklamadı.

«Bu işi yaptı bile.»

Jonathan Crisp hiç hoşuma gitmezdi.

«İşin kötü yanı,» dedi Abel, «Oturmaya korkuyorum.»

«Neden fırlatıp atmıyorsun tüfeği?»

«Yapamam bunu. Komitenin malı.»

Jonathan Crisp cep saatini çıkardı, anne tarafından zengin bakkal dayısının hediyesiymiş.

«Dörde on var.» dedi. Sanki bir saatin bütün dakikaları yalnız ve yalnız onun malıydı.

Sonra Cosden kardeşler geldi yanımıza; ben onları bıraktım, babamla Kuzen Simmons, Jonas Parker, Samuel Hodley, Simon Casper ve Rahibin birlikte durdukları yere gittim. Simon Casper Concord'da otururdu, ama Fransız Savaşı sırasında Quebec'e yürüyen

asker taburundaydı ve köyümüzde halk oldusunu eğitmeye gönülü çıkmıştı. Haberi alınca gece yarısı atla gelmişti, ve nasılsa eski yeşil asker ceketiyle yanları kıvrık asker şapkasını giymeye vakit bulmuştu. Aramızda az çok askere benzer tek o vardı.

Ben biraz uzakta durdum. Babam fikrini değiştirecek diye ödüm kopuyordu. Bu gece ya olağanüstü soğuk bir geceydi, ya da nemli toprakta saatlerce dikilen uykusuz biri hangi Nisan gecesi olursa olsun üşürdü. Ceketimin önünü sıkı sıkıya kavuşturdum ve ellerimi cebime soktum, ellerim ekmeğe değer değmez açlıktan kıvranmaya başladım, bir dakika daha duramazdım yemeden.

Bizim köyde iyi ekmek pişirirler. Bir kere, buğday tanelerini taşla öğütürüz biz, öyle un gibi olmaz da bulgur bulgur olur bizim ekmek unu. Annemin tahtadan bir maya teknesi vardır, orda yoğurur ve mayalar hamuru. Her ailenin kendine göre bir maya teknesi vardır, her evde pişen ekmeğin kendine özgü, bir ötekinden az ayrı tadı olur. Annem ekmeğini balla tadarırdı, bozulmasın diye de iyice tuzlardı, az sulu bir hamur olurdu. Pişmiş somun kızarmış ve ağırdı, içi nemliydi, ve en aşağı on gün öyle taze dururdu. Pişirildiğinden üç gün sonraya değin yeme de yanında yat bu ekmeğin. Onun gibi güzel bir yiyecek tatmadım ömrümde. Şimdi küçük küçük lokmalar koparıp yemeye başladım bu ekmekten, tüfeğimi koltuğuma sıkıştırmıştım, biri görüverecek diye ödüm kopuyordu.

Babamın kişiliğinin güvenilmez yanlarını hatırlayıp da, burda köy alanında elimde av tüfeği cebimde ekmek dikileceğime, eve gidip yatağa girmeme karar vereceğinden korkmam boşunaymış meğer. Simon Casper ile uyuşamadığı bir nokta bulup çıkarmakta gecikmemişti. Simon Casper, babamın tartışmada birebir olduğunu ve yalnız tartışma çıkarmak için dün-

yaya geldiğini bilmiyordu her halde.

Bir kere, Rahibi saymazsak, köyde babamın karşısına çıkıp da doğru dürüst iki çift söz alıp verecek adam yoktu. Kimileri, örneğin Kuzen Simmons gibileri aslında tartışmaya girişmekten hoşlanmaz, ellerinden geldiğince önlemeye çalışırlardı; kimileri, iyi bir tartışmadan hoşlanırlardı, ama yetersizdiler soluklu konuşmaya. Kimileri de vardı ki, babam onları bir kaç kere ağızlarını açamamasıya mat ettiğinden, kamçılanmış köpek nasıl kavgadan kaçarsa, öyle sakınırlardı babamla aralarında anlaşmazlık çıkmasından. Ama Simon Casper babamı tanımıyordu daha, ahbaplığı olmamıştı onunla pek de babam onun boyunun ölçüsünü vermemişti; ve kalkıp da adamların el tetikte, hazır durum alıp sıra olmalarının gerektiğini söylediğinde Babam ile Rahip omuz omuza dikildiler karşısına.

«Dünyada tetiğinin boşluğu alınmış silâhtan daha tehlikeli bir şey yoktur,» dedi babam.

«Hazır olmak meselesi,» dedi Jonas Parker.

«Neye?»

«Ne olacak, ne olmayacaksa elinde silâh tetikteyken olacak her halde.»

«Mesele şu ki,» diye çıktı oradan Rahip, «Olacak olan olmamalı.» Az bir yükseltti sesini, on iki adım uzaktakilerin bile duyacağı kadar. «İngilizler geliyor. Bu doğru. Öncekinden daha kesin bilgi edinmiş bulunuyoruz. İki saat önce, nehrin bu yanında tabur oluyorlardı. Kaç kişiler, kesinlikle bilmiyoruz, ama hemen hemen bin kadar olabilirler. Bu konuda benim düşüncelerim ne olursa olsun önemli değil şimdi. İlkemizi varlığımızla savunmaya karar verdik. Kötü bir şey yapmadık, yalnız Ulu Tanrıya sığınarak, babalarımızın çabasiyle kazanılmış haklarımızı ve özgürlüğümüzü savunduk. Soğukkanlı ve sakin olmamız gerekiyor. Bizimki yaşamak yoludur, ölmek yolu değil.

«Amin,» diyen az değildi. Rahibin, sözlerinin beni hayli neşelendirdiğini söylemekten de sakınmayacağım, ama Simon Casper'in hoşuna gitmedi bu sözler. Savaşa kalkışan adam kararlı olmalıydı ona göre.

«Savaş açmaya gelmedik buraya,» dedi Babam «Savaşı önlemeye geldik.»

«Öyleyse çekelim yorganı başımıza, indirelim pancurlarımızı üstümüze.»

«Bütün istediğim,» dedi Babam. «Kazaları önlemek. Diyorum ki, tetiklerimizi çekmeyelim ve elimiz tetiğe dayalı beklemeyelim. Biz burada kendimizi göstereceğiz, güçlü olduğumuzu göstereceğiz. Konuşacağız. Bu köy bizim köyümüz; bu toprak bizim toprağımız.»

«Ben sen biliyoruz bunu,» dedi Casper. «Ya İngilizler?»

«Ve bunu onlara bine karşı birkaç düzüne adamla öğretmeye kalkacaksın?» dedi Babam sakin bir kinle. «Bak sana bir şey söyleyeyim Simon Casper.» Alanı çevreleyen evlerin siyah gölgelerine doğru savurdu kolunu bir. «Bunlar bizim evlerimiz ve içerisindekiler, karılarımız, çocuklarımız. Savaş mavaş sözü etme bakalım sen, yavaş gel, yavaş gel.»

Şu yeşil ceketli adam çileden çıkarmıştı Babamı. Bir tartışma bile değildi yaptıkları ağız dalaşıydı Rahip çekti Babamı, uzaklaştırdı. Ben de peşlerindeydim. «Şeytanı şişeden çıkarmak,» dedi Rahip. «Girmeye razı etmekten kolaydır.»

«Aptallardan nefret ederim. Sen şeytanda bul kabahati Rahip, ama şunu bil ki, insanoğlunun çektiklerinin dörtte üçü, düpedüz aptallığın sonucudur.» Saatini çıkardı, okumaya çabaladı. «Ne dersin Rahip, ben günümü şaşırdım. Bu Çarşamba sabahı mı?»

«Çarşamba sabahı.»

Babam yan gözle bir baktı bana, bir şey söyleyecekti de vaz geçti sonradan. Rahip ona

«Bu gece burdalardı,» dedi.

«Kimler?»

«Sam Adams ile John Hannock.»

«Deme!» dedi Babam. «Ne aramaya gelmişler buraya?»

Rahip omuz silkti. Bu hareketiyle, bu iki adamın yalnız kendi bildiklerini okuduğunu belirtmek istemişti.

«Nereye geldiler?»

«Benim eve.»

«Şimdi?»

«Burada kalmalarını istemedim», dedi Rahip, yüzünü buruşturarak. «Burada kalsınlar ister miydin, Moses?»

«Bizim derdimiz bize yeter.»

«Ben de öyle düşündüm. Bu işin nereden çıktığını ve nasıl büyüdüğünü anlayamadım gitti. Bu geceyı kim seçti? Kendimiz mi? Şeytan mı? İngilizler mi? Hayır, istemedim burada kalmalarını... Burlington'a gitmelerini söyledim...

«Gittiler mi?»

«Bir saat kadar oluyor Moses. Herkesin derdi kendine.»

Bir, iki sokuluyorduk onlara. Jonas Parker geldi, Samuel Hodley ve Kuzen Simmons da peşindeydiler. Kuzen Simmons bana yaklaştı, kolunu omuzuma attı. «Uzun bir gece ha, Adam?» diye gülümsedi.

«Eh, uzun.»

«Öfkelendin mi, Moses?» diye sordu Jonas Parker.

«Aptallığa karşı sabırsızım, öfkeli değil,» diye cevap verdi Babam, ama tersini söylemiş olsaydı daha doğru olacaktı. Aptal saydığı kimseye hiç dayanamazdı ve hiç bir vakit sabırlı denecek kadar yerinde mıhlanıp durduğu olmamıştı.

«Kimin aptal, kimin akıllı olduğunu söylemenin yararı yok şimdi, geçti artık.»

«Doğru,» dedi, başını salladı Rahip.

«Önemli olan şu ki,» diye devam etti Jonas Parker. «Konuşmayı kimin yapacağına karar vermek zorundayız, Komite mi, ordu mu?»

«Buna karar verdiniz sanmıştım,» dedi Babam. «Eli silâhlı adam, konuşmasını kısa keser benim bildiğim.»

«Böyle söz olmaz, Moses. Sen de, oğlun Adam da silâhlısınız.»

«Ve inşallah kullanmak zorunda kalmam.»

«Hepimiz öyle,» dedi Rahip güzellikle. «Sen de kabul edersin ki Moses, sözcü konusunu Jonas kendisi ortaya attı.»

«Haklıya haklı,» diye ekledi Kuzen Simmons.

Babam yatışmış görünüyordu, en uygunu şuydu: Herkes adına kendisi ve Rahip konuşacaktı.

«Amma da uzlaşma» dedi kalabalığa katılan Simon Casper. «Neden bir kişi ordudan bir kişi Komiteden olmasın?» Concord'lu olmasına güvenip biraz ileri gidiyordu bana kalırsa, belki de herkes adına kendisinin sözcü olması gerektiğini sanıyordu. Sevilesi bir adam değildi. Beni sinirlendiriyordu, başkalarını da sinirlendiriyordu, sanırım. Ama sonu sonuna Rahipte karar kıldılar. Bir kere, Rahip silâhsızdı, dolayısıyle, barışçıl bir alışverişe uygundu görünümü. Komite adına konuşacaktı, kasaba adına ve hem de halk ordusu adına; cemaatı hemen hemen herkesi kapsıyordu nasılsa. Onun yerinde olmak istemezdim doğrusu. Ne elinde bir silâh, ne de başka bir savunacak şeyi olmadan sen kalk en önde dikil... Ama o bu karardan rahatlamış gibi görünüyordu.

«Benim aklıma takılan bir şey var yalnız,» dedi Rahip. «Diyelim ki bizi burada gördüler, ama görmezlikten geliverip hepimizi ezerek üstümüzden yola doğ-

ru yürüdüler. Ne de olsa, duyduğuma göre, Concord'-u, dükkânların olduğu yeri hedef aldıkları açık seçik ortada. İşte o vakit ne yapacağız?»

«O vakit durdurmasını biliriz!» diye attı Simon Casper.

«Be adamlar, Tanrının İngilizlere verdiği beyinleri kullanın,» dedi Babam, ve Casper'in kafasındaki saçlar dikeldi ve Moses Cooper'in hakaretlerini dinlemekten bıktığını söyledi.

«Düpedüz, tartışmanın hakaret olarak nitelendirildiği gün gelirse,» diye parmaklarını şaklattı Babam. «Ben bu Yeni İngiltere'den giderim. Söz konusu güçlerin büyüklükleri arasında belli bir oransızlık bulunduğunu belirtmeye çalışıyorum yalnız. Onları durduramayacağımız açık seçik ortada! Nedir istediğiniz bayım, kan banyosu mu?»

Jonas Parker katıldı Babamın sözlerine. «Moses haklı, Simon. Bana kalırsa burada durumlarımızı saptamalı ve şerefle, cesaretle korumalıyız yerimizi. Eğer üstümüze basıp geçmekse amaçları, basıp geçerler.»

«Söyleyecek başka söz yok sanki!»

Orducuların çoğu tartışmayı dinliyordu şimdi, yarım düzüne kadar da yan tartışma patlak vermişti. Babam, «Susunuz,» diye bağırdı. «Şimdi Rahibi dinleyelim,» dedi. Karmaşa çemberinin dış eteklerinde, Caleb Harrington'un on yedi yaşındaki oğlu Jonathan Harrington düdüğüyle **Redcoot Bangle**'ı çalıyordu. «Jonathan, sustur şu boruyu!» diye bağırdı Babası, Rahip kollarını kaldırdı, biraz düzen sağlayınca, şu sözleri söyledi bize

«Bana öyle geliyor ki, sandığımız kadar çok çare yok elimizde. Buraya, gelmeyi seçtiğimiz için değil, bilincimiz, doğup büyüdüğümüz bu yerde söz sahibi olduğumuzu açıklamamızı gerektirdiği için geldik. Bizler asker değiliz ve sayıca azız, bunu gözönünde tutarak

İngiliz ordusuyla savaş konusunda her türlü tartışmaya son vermeliyiz. Ancak, oynamamız gereken bir rol vardır ve bunu iyice anlamamız şarttır. Hepimizin, kız kardeşi, erkek kardeşi, annesi, babası, amcası, yüzlerce hısımı, dostunun bulunduğu Boston'dan özgürlüğün her damlasını ortadan kaldırdı, İngilizler. Gözlerine kestirdikleri her şeyi aldılar. Onu bunu, istedikleri gibi hapse tıktılar Suçsuz insanları kurşuna dizdiler. Sokaklar kırmızı ceketli sarhoş kabadayılarla doldu.. Ve şimdi eski kentin anısı var ortada yalnız. İstediğimizden değil ama burada, köy yerinde de aynı şeyin olmasını önlemek için, böyle gerektiğinden burada toplanmış bulunuyoruz. Burada elde silâh duruyoruz, ama yüreğimizde döğüşme isteği yok. İngilizlerin bizi çiğneyip geçeceğini sanmıyorum. Sözüm ona gururları engel buna. Ne amaçla burada bulunduğumuzu soracaklar ve biri cevap verecek onlara. Bu görevi benim yapmamı istiyorsanız, bize bırakılan vakit içerisinde düşüncelerimi toparlamaya, ve sonra amacımızı ve bütünlüğümüzü sade olarak ve doğrudan açıklamaya çalışacağım. İsterseniz?»

Çok güzel ortaya koydu bana kalırsa. Üşüyordum, yorgundum, açtım, gene de, Rahibin bu şartlar altında bile en azından geçen Pazar kilisede yaptığı konuşma kadar güzel bir konuşma yapmasına hayranlık duydum. Hatırlarsınız her halde, Pazar vaazını hazırlamak için Cuma, Cumartesi izin almıştı ve şimdi, gelmiş, zifiri karanlığın ortasında kafadan böyle güzel bir konuşma yapabiliyordu. Sanırım ki, bir kaş kalkmasıyla tartışmaya atılma alışkanlığında olan Babam daha da iyi becerirdi bu işi, ama Rahip gibi uzlaştırmacı bir adamdan başka türlüsü beklenmezdi. İngilizlerle yapacağı öngörülen alışverişi bile merakla beklemeye ve neler söyleyebileceğini onun yerine aklımdan geçirmeye başladım. Tek barış hatırı için, onun düşüncelerinin benim-

kilerden daha az renkli olmasını diledim.

Sözlerini bitirince, dört bir yandan alkış sesleri geldi, halkı duygulandırdığı açıkça ortadaydı. Nasıl rahatladığımı sözle anlatamam. İnsanın savaş hevesini, gecenin soğuk ve nemli birkaç saati kadar söndürebilecek şey yoktur. Rahibin, bütün bunların kibar ve marifetli bir söz ve ilke alışverişinden öte gitmeyeceği konusunda verdiği güvenle, ben de bu işi biran önce bitirmeye gönüllendim, ve İngilizlerin gelmelerini geciktiren sebebe biraz da öfkelendim. İşin doğrusu, hiç dayanamayacağım bir şey varsa, o da olacakların ya da olmayacakların dışında bırakılacağım, sen çekil bakalım küçük, diye bir yana itileceğim korkusuydu. Başıma böyle bir şey gelirse, sonradan, öteki çocuklar kızların önünde göğüslerini şişire şişire atıp tutarlarken ben bir köşeye çekilmek zorunda kalacaktım. Ve bütün bunların dışında kalacağım düşüncesi öldürüyordu beni. Gerçekte, bana gözünü diken yoktu şimdilik; nasıl derler, paramı hem harcayacaktım, hem de cebimde tutacaktım.

Birkaç kadın ve erkek çocuk alana gelmişti. Jonas Parker'le Simon Casper, onlara kesinlikle eve dönmelerini ve ayak altında dolaşmamalarını söyledi. Sonra Jonas Parker, ordunun tören düzenine geçmesi ve kuşanmasını bağırdı. Ne yapılacağını bilecek kadar talim görmüştüm onlarla, kendime ikinci sırada Abel Loring-in yanında bir yer buldum. Parker, Casper, ve Rahipten başka altmış altı kişi vardı. Kesin sayılarının ne olduğu konusunda bazı tartışmalar olmakla birlikte, ben bu sayıda olduğumuzu iyi biliyorum, çünkü sıra olduğumuzda Parker bizi saydı, tam altmış altı kişi çıktı. Taburun önündeki dört kişiyle birlikte yetmiş kişi toplanmıştı alanda, otuz üçerden iki sıra.

İlkin bir itiş kakış oldu, kim nereden en iyi görebilirdi olanı biteni, bir yer beğenmedir tutturdu herkes. Ama Rahip, İngilizlerin ilk bakışta çocukları değil de

adamları önde görmesinin daha etkili olacağı görüşüne katıldı da, Parker, Babam ve Casper, sıraların oraya gelip çocukları arkaya, adamları öne aldılar. Yalnız Jonathan Harrington bu kuralın dışında kaldı. On yedisindeydi, ama yaşına göre küçük görünüyordu, on dört, on beş yaşlarında gösteriyordu, ne var ki müzisyendi. Öteden beri, dört trampet ve dört düdüklü bir müfreze kurmayı düşünürdük; Concord'daki Komite, haftalardır trampet verecekti. Bugün yarın diye diye, bir trampet gelmişti daha. Willie Diamono'nun annesi götürüp onu yatağa tıkana kadar Abel Loring düdük çalardı, Nathan Hamble da öyle. Ama Hamble, boğazı şişmiş, hasta yatıyordu, ve Abel Lorring düdüğünü evde unutmuştu. Jonathan Crisp''le ben bir koşu getirmesini söylediysek de, o yokken İngilizler gelecek de tüm eğlenceden yoksun kalacak diye kımıldamadı yerinden: Kala kala, tek gerçek müzisyenimiz olarak Jonathan Harrington kaldı. O da tutmuş, düşmanın göremeyeceği yerde parçasını çalmanın anlamsız olduğunu söylüyordu.

Babası da oradaydı, oğlunun bu davranışı hiç hoşuna gitmemişti, yüzünden belliydi bu. Beğenmedi bu fikri. Ama Jonathan öyle üsteledi, öyle keçilik etti ki, boşverdi herkes, o da ön sıranın bir başında balkabağı gibi dikildi.

Yüzümüz doğuya dönüktü; saat sabahın beşini geçiyor olmalıydı, çünkü bir doğuya gökyüzüne, bir de batıya bakınca, nasıl birinin aydınlanmakta olduğunu ve ötekinin pırıl pırıl yıldızlara karşın simsiyah, kömür gibi bir gök olduğunu görüyordunuz.

Rahip, Jonathan Harrington'a, «Eh, Jonathan!» dedi. «Madem ki istediğin oldu, bu bekleyişimizi kolaylaştıracak bir şey çal bakalım.»

«Ne istersiniz efendim?»

«Old Hundred'e ne dersin?»

«Hay hay efendim,» diye sırıttı Jonathan. Rahip

Old Hundred deyince hepimiz azdan gülümsedik, söylemeseymiş şaşıracakmışız gibi. En sevdiği ilâhiydi. Evinde, hısımlarının yüz elli yıl önce Eski Amsterdam'dan getirdikleri orijinal parşamen müziği vardı —ben de görmüştüm bir kez— sözde Henry Ainsworth tarafından elle yazılmıştı ve bu şarkıyı söyletmediği tek bir pazar günü yoktu Rahibin. Şimdi bunu söylüyorduk, gücümüz yettiğince bağırıyorduk, evdekiler bizi duysunlar da moralimizin yerinde olduğunu anlasınlar diye.

«Yehova'ya tüm yeryüzünü göster
Yehova'ya seve seve hizmet et
Onun karşısına neşeyle şarkı söyleyerek gel
Yehova'yı tanı, O Tanrıdır.»

Garip bir şey oldu, bu ilâhiyi söyledikten sonra bir karamsarlık çöktü üzerimize. Bir kere ben, Jonathan Harrington'u düşünüyordum. Bassie Suderland'le evleneceğini söylüyordu, orada birinci sırada durmuştu, ya bir vurulup gitseydi ne korkunç olurdu... Bessie Suderland'ın hlli ne olurdu? Düşünülecek şey miydi bu benimki de. Çevremdeki adamlara ve çocuklara baktım, yüzleri kül gibiydi, çöküktü, bu tan vakti aydınlığında olduklarından yaşlı görünüyorlardı. Bütün doğu gökleri griydi şimdi; biz de onun bir parçasıydık; ve gri, alandaki otların üzerine kırağı olarak çökmüştü. Midem bulanıyordu, ama yorgunluktandı, korkudan değil. İngilizler gelmeyecek dedim kendi kendime. Kendimizi aptal yerine mi koymuştuk? Büyükler, burada alanda dikilmiş. ellerinde bin bir çeşit silâh .av tüfeği, eski tüfek, fitilli şişaneli, daha daha Ephraim Drahe'in icadedilmiş en iyi silâh olduğunu ileri sürdüğü alay bozan tüfeği ellerinde sıra olmuş adamlar ne düşünüyordu acaba?

Sonra Babamla Jonas Parker bizim sıraya yaklaştılar, herkesin, tetiklerinin çekik olmamasına dikkat etmelerini söylediler. Kaza olsun istemiyorlardı. Babam

bana baktı, gülümsedi, bu benim bütün keyfimi yerine getirdi. Tetiğinde sarılı pazen parçasını çektim çıkardım.

Uzaklarda, silâhlar patladı. Duyduk. Donmuş kuru dalların birbirine çarpan sesi gibiydi. Herkes gerginleşti ve adamlar eğildiler, iki elleriyle yapıştılar silâhlarına.

Batıda, gecenin karanlık kuşağı erimişti. Kuşlar her gündoğumundan bir saat önce yaptıkları gibi köy alanının çevresinde türkü çağırmaya başladılar. Gökte, yüksekte bir bulut, güneşin ilk ışıklarıyle pembeleşti. Ama doğu, Menotomy yolunun bulunduğu yön daha dumanlıydı, sisle kaplıydı.

Ve sonra... bu beklemenin ağırlaştırdığı uzun gecenin bütün parlak ve sönük tartışmalarından sonra, İngilizler geldi ve sabah oldu. Konuşan adamlar seslerini, fısıltıya indirdiler, sonra fısıltılar da kesildi ve uzaklarda, sabah sisinin arasından İngiliz trampetlerinin ses lerini duyduk. Önce bir hışırtıydı, sonra kurumuş bir bataklığın sazları arasında koşan bir çocuğun çıkardığı ses oldu. Sonra elimdeki sopayı tahta kazıktan bahçe duvarına sürterek koşarken çıkardığım ses oldu, nasıl olmuş da nemli ellerimde bir tüfek tutacak kadar büyümüştüm. Korku başladı. Omurgamın uyuştuğunu sezdim. Yüreğimin çevresinde bir ağrı gibi duydum onu ve kırmızı ceketlilerin giderek artan trampet sesleri korkuma katışıyordu.

Rahip gülümsedi, Jonathan Harrington'a işaret etti eliyle ve Jonathan Harrington bunun üzerine **«Haydi kadehleri dikin** şarkısını ıslıkla çalmaya başladı. Boston'da ve bütün yurtta bilmeyen yoktu bu şarkıyı. Ama kimse ağzını açmadı, Rahip bile. Jonathan Harrington tek başına çalmaya devam etti, sonra kırmızı ceketler kalkmakta olan sisin ortasından uygun adım çıktığında bıraktı çalmayı. Sonra suskun ve koptu kopacak gerilmiş bir ip gibi durduk öyle, tüfeği tutan el-

lerim acıyordu. Adamların çoğu, silâhlarını yarım kaldırdılar ve az eğildiler, biz çocuklar ise birbirimizin yüzüne bakıp dudaklarımızı yalıyor, gülümsemeye çalışıyorduk. Ve taburumuzun önünde, Jonas Parker, Babam, Simon Casper ve Rahip birbirlerine sokuldular.

İngilizler bizi gördüklerinde Buchmans'ın ötesindeki yoldaydılar Önde, at üstünde üç subay vardı. Arkalarında iki bayraktar, bayraklardan biri alay bayrağıydı, öteki İngiliz renklerini taşıyordu .Arkadan, sekiz trampetli bir müfreze yürüyordu. Sonra sıra sıra, tabur tabur kırmızı ceketliler yoldan geriye, sis perdesine kadar uzanıyordu; boyuna çıkıyorlardı sisin içinden, öyle ki sonsuz bir güç, sonsuz sayıda askermiş gibi göründüler Rüya gibiydi, inanılır şey değildi, bu yüzden döndüm, alanı çevreleyen evlere bakındım, geride bıraktıklarımız, analarımız, kardeşlerimiz, ninelerimiz, dedelerimiz bizim gördüğümüzü görüyor muydu? Bana öyle geliyor ki, evlerimiz sonradan sihirli bir değnekle oluştu, çünkü karanlıkta sağa sola baktığımda, şimdi evlerin bulunduğu yerlerde hiç bir şey gördüğümü hatırlamıyorum. O evler ki ölü ve suskundular, her panjur kapalı ve vidalıydı, bütün kapılar kapanmış ve arkalarına ağır yükler dayanmıştı, daha önce hiç görmedim böyle ev; en soğuk havalarda en azgın fırtınada bile görmedim böyle şey.

Kırmızı ceketliler, ne hızlandılar, ne de yavaşladılar, alanın kıyısına kadar aynı düzenli hızla yürüdüler yolu, oraya vardıklarında, subaylardan biri kolunu kaldırdı. ve trampetler durdu, askerler durdu, asker sürüsü yol boyunca, dağılmakta olan sise doğru uzanıyordu. Aşağı yukarı yüzelli adım ötemizdeydiler

Üç subay atlarının tepesinde durmuş, bizi inceliyorlardı. Sabah havası, soğuk, temiz ve keskindi, onların yüzünü ve arkalarındaki kırmızı ceketli askerlerin yüzlerini uyku tulumlarının siyah kayışını, palaskalarının parlak tokalarını görüyordum. Ceketler ateş kırmı

zısıydı, ama ince pantolonları yürümekten pislik içindeydi.

Sonra subaylardan biri seslendi onlara, «Süngü tak!» Ve tüm tabur boyunca süngüler parladı sabah güneşinde ve yerine geçirildikçe metalin metale sürtünmesiyle çıkan sesleri duyduk.

Subaylardan biri, atını haydadı, dizginlere yapışmış, salına salına sürdü alana, yanımızdan geçti, bir daire çizdi, döndü ötekilerin yanına geldi. Gülümsüyordu, ama alaylıydı gülüşü; sonra babama baktı, babamın yüzü kaya gibi katıydı, katı ve sabah tıraşı olmadığından boz karaydı. Kendi düzgün yanaklarıma dokundum, yanımdaki adamlara yan gözle baktığımda yüzlerindeki sakala şaştım kaldım. Neden bilmiyorum, ama şaştım işte.

Sonra başka bir İngiliz subayı —sonradan— Binbaşı Pitcairn olduğunu öğrendiğim İngiliz— emirler yağdırdı. «Sağa dön!» sonra «sol kanattan!» ve «Trampetler arkaya!» Trampetçiler kazık gibi dikilmiş, indirdiler kaldırdılar sopaları ve kırmızı üniformalılar, alana dönerek, bunların önlerinde gösterişli gösterişli geçtiler, çark ettiler bir baştan bir başa yürüdüler. Bir yandan da o üç süvari atlarını dört nala sürdüler, tam bizim karşımızdan geçtiler, sonra geri dönüp, atlarını bize doğru dizginlediler. Bu arada kırmızı üniformalılar alana yürüdü, ilk bölük bizim otuz üç kişilik ön cephenin karşısına geldiğinde, bizimle yüz yüze gelecek bi çimde çark ediyordu, ikinci bölük de aynı şeyi yaptı, sonunda, alanda bir uçtan bir uca kırmızı bir duvar yaptılar, aramızda otuz kırk adım kadar uzaklık vardı. O kadar yakından bile, sahici görünüyorlardı ,silâhlar sahiciydi, ve pırıl pırıl süngüleri de sahiciydi... ve ansızın anladım ve etrafımdakilerin de anladığına inandım ki, bu bir talim, bir tören ya da bir tartışma olmayacaktı, akla hayale gelmedik bir şey olacaktı.

Rahip tam konuşmaya başlayacaktı sanıyorum,

Binbaşı Pıtcairn atını üzerine sürdü, Rahip yana çekilmek zorunda kaldı. Babam, düşmesin diye tuttu Rahibi kolundan. Binbaşı Pitcairn, alanda çark ederken hayvanı mahmuzlamış olmalıydı, at tiz bir kişnemeyle şaha kalktı. Rahip konuşuyordu gene, ama ne bir kimse duydu söylediklerini ne bir kimse hatırladı. Kırmızı üniformalılar sırıtıyorlardı; beyaz peruklar altında küçük, sıkıntılı yüzler... bize sırıtıyorlardı. Binbaşı Pitcairn atında az eğildi, haykırdı bize

«Silâhlarınızı bırakın, alçak piçler! Dağılın, duyuyor musunuz! Dağılın pis köylü parçaları! Yolları açın, duyuyor musunuz! Kralın otlarını çiğnemeyin!»

Benim hatırladığım kadarıyla bu sözleri söyledi. Ötekiler başka türlü hatırlıyorlar; ama o garip Londra diliyle bağırışı, heyecanlı heyecanlı elini kolunu sallaya sallaya konuşuşu, arka ayaklarıyle, Babama ve Rahibe doğru çifte sallayan atı, gene çalmaya başlayan trampetleri, güneş ışınlarını yansıtan süngüleri düşünecek olursak, bugün o sözleri hatırlayabildiğimize şaşmak gerek.

Gene de, bu noktada her şey yavaş yavaş oluyormuş gibi geldi. Abel Loring koluma yapıştı, kuru kuru, «Adam! Adam! Adam!» dedi. Silâhını bıraktı, silâh yere düştü. «Al onu yerden,» dedim ona; gözüm, Rahibi arkasına çekip önüne duran Babamdaydı. Jonas Parker bize döndü, bağırdı

«Kımıldamayın! Kımıldamayın! Sıkı durun.»

İki sıra halinde duruyorduk daha, kimimizin silâhları yere dayalıydı, kimimiz de gevşek gevşek tutuyorduk elimizde.

Binbaşı Pitcairn atını mahmuzladı ve iki sıranın arasından dörtnala geçti. Bir yerde, bizden uzakta, bir silâh patladı. Bir kırmızı üniformalı tüfeğini kaldırdı. Babama hizaladı, ve ateş etti. Babam ellerini göğsünde kavuşturdu, sonra boş bir çuval gibi yığıldı yere,

yüzü otlara gömülü uzandı. Ben bağırdım. İki kişiydim. Bir yarım bağırıyordu ,öbür yarım babama baktı ve ağrıyan ellerle tüfeğe yapıştı. Sonra tüm İngiliz cephesi bağırış, çağırış alev ve dumana büründü, bizim dünyamız başımızda parçalandı, kulaklarımızın dibine düşüşen küçük küçük parçalara bölündü, ve bitti; ve o bağırış çağırış zalimlerin sevincini haykırıyor gibiydi.

Koştum, Ürkü içindeydim, korku içime işlemişti, hasta etmişti beni. Herkes de koşuyordu. Çocuklar koşuyordu ve adamlar koşuyordu. Bizim iki sıra yokolmuştu; şimdi herkes, her yönde ve İngilizden uzağa, alanın bir ucuna, İngilizden uzağa kaçıyordu.

Ayağım takıldı, lâğım çukuruna düştüm, kafamı öyle bir çarpış çarptım ki, aklım başıma geldi; tırmandım çıktım hendekten, Samuel Hodley, boynunda açılmış bir delikle karşımda duruyordu, beyaz gömleği üzerine oluk oluk kan boşanıyordu. Birbirimize baktık, sonra düştü hendeğe, öldü. Çırpına çırpına kustum, sonra diz çöktüm yere, başımı çevirip alana bak tım. İngilizler, yırtık bir duman perdesi arkasından ilerliyorlardı. Onlara karşı çıkacak ,ya da durduracak bir şey yoktu. Orada burada yere kıvrılmış ölüler dışında, tüm halk ordumuz dağılmıştı. Sonuncusu alanın kenarına doğru koşuyordu, bir kişi, Jonas Parker koşmuyordu yalnız. O da, süzülen kanla kıpkırmızı elleriyle göbeğini tutmuş sersem sersem sallanıyordu ortada. İki kırmızı üniformalı asker koştu peşinden. İlk yakalayan, çekti süngüsünü tüm gücüyle sapladı Parker'in sırtına.

«Hayır, hayır!» diye bağırdım, «Tanrım, hayır! Ha yır! Olamaz!»

Sonra kırmızı üniformalıların, hendeğin karşı yanından rap rap geldiğini gördüm, tüm dehşet, tüm korku ve tüm nefret duygularım içinde, nasılsa düşündüm ki, orada kalırsam, kıstırılacaktım... ve ölüm değildi

korktuğum, esir düşmek ya da bir kurşun yemek değildi korktuğum; o sivri pırıl pırıl süngünün, Jonas Parker'in olduğu gibi benim sırtımı yırtışı ya da ciğerime, yüreğime saplanacağından korkuyordum. Doğruldum, koşmaya başladım, silâhıma sımsıkı yapışmış olduğumun farkında değildim. Askerler beni gördü ve önümü kesmek üzere koşmaya başladılar, ama kaçmayı başardım, alanı geçtim; parmaklığın altından sıyrıldım, panjurları inik, karanlık iki evin arasına daldım, bir odun yığınının ardında kösteklendim, kıvrıldım oraya, kusuyordum, kusuyordum boyuna, ıkınmaktan göğsüm ve omuzlarım acıyordu öğürürken. Sonra evin arkasına, oradan başka bir evin arkasına koştum. Harrington'un et tütsüleme yerine geldim, orada jambonların, butların, pastırmaların altında saklandım. Bir köşeye emekledim, ellerimi yüzüme kapadım, hıçkırdım durdum.

On beş yaşında, insan birtakım masallar uydurabilir ve hiç olmazsa birkaç saniyeliğine inanır uydurduğu masala; böyle bir masala ihtiyacım vardı benim, yoksa aklımı ve duygularımı hepten yitirmek üzereydim; bütün bunların gerçekte olmadığını, hepsinin kendi kafamdan uydurulmuş, hayal edilmiş şeyler olduğunu, gece yarısı hiç uyanmamış olduğumu, babamın ölmüş olmadığını ve ötekilerin ölmüş olmadığını söylemeye başladım kendi kendime. Anlıyorsunuz ya, bu masala şu kadarcık olsun inanmıyordum; uydurduğumu biliyordum, ama, kendimi toparlamada, bağırmamı ve yüreğimin küt küt atışını durdurmada kullanmak üzere uydurmak zorundaydım böyle bir masalı. Başardım da. Sarsıla Sarsıla hıçkırmamı durdurabildim, tütsühane duvarına yaslandım, daha yavaş, ama gene ağlıyordum. Tuttum bu kez, babamın hayatta olduğunu uydurmaya kalktım, ama kafamın içinde epey tartıştıktan sonra iredemi kullanıp geliştirmedim hikâyeyi, Babamın ölü olduğu gerçeğini kabul ettim sonunda.

Ölmüştü. Bir İngiliz askerinin kurşunuyla vurulmuştu ve bu kurşun onu öldürmediyse, Jonas Parker'a sapladıkları süngü gibi bir süngü saplanmıştı Babama. Alanda düşen kimse canlı bırakılmamıştı. Biliyordum bunu. Bir yanlış yapmıştık. Akılsız insanlardık. Dargörüşlüydük. Biz köylü adamlardık. Ama her şey bir yana, uygar insanlardık, her şeyin başıydı uygarlık. İngilizlerle tartışacaktık, yapmak istedikleri şeyden vaz geçirecektik onları. Bunu başaracağımıza inanıyorduk. Dünyada görülmüş duyulmuş en makul, en konuşkan insanlardık biz, ve elleri inik İngilizlerle girişeceğimiz bir tartışmayı kazanabileceğimizi biliyorduk. Neden bizden hiç kimse bir silâh patlatmayı aklından geçirmedi, çünkü işin aslına bakarsan, biz silâhları sevmeyiz, inanmayız silâha. Evet, alanda talim yaptık yapmasına ve haklarımızı ve özgürlüklerimizi savunmak konusunda bir sürü güzel fikrimiz vardı, ama bu, bizim silâha ve öldürmeye karşı tutumumuzu değiştirmedi. O İngiliz Binbaşısı Pitcairn kudurmuş atının tepesinden görmüştü ne olduğumuzu, okumuştu ne düşündüğümüzü. Bizden daha iyi biliyordu her şeyi.

Ve şimdi benim Babam ölüydü. Öyle kesindi ki bu gerçek, kurşun bir yorgan gibi örttü beni. Hiç eve gelmeyecekti daha. Dün gece kolunu dolamıştı bana ve hayatımda duymadığım sevgi ve yakınlık duygusu vermişti bana; ama bir daha yapmayacaktı bunu. Tıpkı Samuel Hodley gibi kan boşanıyordu içinden; bir insanda ne kadar kan olduğunu düşünmeye başladım, bir adamdan bunca kan çıkacağına, görmeden hiç inanmazsınız... Sonra, Annemi düşünmeye başladım, acaba Annem, Ninem ve Levi üst kat pencerelerinden, olanları seyretmişler miydi diye sordum kendi kendime; olanları görünce nasıl olmuşlardı kim bilir. Dünyanın en derin kuyusunu kazıp, adını elem koyun; o vakit benim duygularıma bir yer bulmuş olurdunuz. Orada oturdum, ağladım. Küçüklüğümden beri böyle çok

ağlamamıştım; çünkü bizim köy gibi bir köyde çocuklar ağlamayı erken bırakır.

«Tanrım acı bana,» dedim kendi kendime. «Aklımı oynatıyorum, az sonra, altmışında beş yaşındaki çocuğun beynini taşıyan Concord'lu Halfwit Jephthah'dan beter olacağım, şimdi ben kendim, sesler duyuyorum. İnce, çatlak bir feryat duydum: «Adam! Adam Cooper... buralarda mısın? Hayatta mısın?» Tütsülüğün kapısını açtım, bahçenin karşı yakasında kardeşim Levi duruyordu.

«Levi,» diye fısıldadım.

Ürkek bir tavşan gibi sıçradı, etrafına bakmadı.

«Levi! Buradayım, tütsülükte!»

Sonra açık kapı önünde beni gördü, koştu, hıçkıra hıçkıra kollarıma attı kendini, yeryüzünde kalmış tek şeymişim gibi sımsıkı asıldı bana. Şimdi yüreği parçalanacakmışcasına ağlıyordu, ve bu benim içimdeki göz yaşlarımı kuruttu. Eğer zor bir durumda iki kardeş varsa, ve biri ağlamaya başlarsa, öteki kendini tutarmış meğer. Ben de öyle oldum. Onu tütsülüğe çektim, kapıyı kapadım.

«Ne yapıyorsun buralarda?» dedim.

«Seni arıyorum.»

«Peki, seni kim gönderdi beni aramaya?»

«Ninem gönderdi. Adam, Babam öldü.»

«Nerden biliyorsun?»

«Ölüsünü gördüm,» dedi hıçkıra hıçkıra Levi. «Göğsünde iki mermi deliği vardı. Onu vurdular, Adam. Bu alçak kırmızı üniformalı mikroplar vurdu öldürdüler onu. O benim Babam. Öldürdüler onu Adam.» Zangır zangır titriyordu. Sakinleşinceye ve düzgün ağlamaya başlayıncaya sarstım onu. Sonra öfkelenmediğimi göstermek için, Babamın bana yaptığı gibi kolumu boynuna doladım, sıktım onu.

«Babamı nerede gördün?» diye sordum.

«Orda, alanda. Ninemle Annem oraya koştular, ben de onlarla gittim. Kırmızı üniformalılar bize engel olmaya kalktılar ilkin. Ama Ninem öyle vahşi ve korkunçtu ki, bıraktılar onu, ve Babamın yattığı yere dizüstü düştü ölmesin diye yalvardı ona, çünkü beş oğuldan tek o kalmıştı, ölmemeliydin dedi Babama. Ama Annem bana yapıştı tuttu beni, ve Babama baktı, yalnız bağırıyor, bağırıp susuyordu, küçük bir kız gibi... Oh, korkunçtu, korkunçtu, Adam! Her şeyden daha korkunçtu, en korkunçtu, Adam, bilemezsin. Sonra bir kırmızı üniformalı asker geldi, Anneme bir şeyler söyledi, yardım edebilir miyim falan gibi. —Ne söylediğini kesin bilmiyorum, çünkü onların konuşmasını doğru dürüst anlayamıyor insan— ve Ninem ayağa kalktı bir tükürdü askerin yüzüne ve şimdiye kadar ağzından duymadığım bir şeyler söyledi ona. Simmons Teyzeyle kardeşi de oradaydılar, ve dördü, Babamı kaldırdılar eve taşıdılar. Alan baştan başa ölü insanlarla, ağlaşıp bağrışan kadınlarla doluydu ve kırmızı üniformalı askerler her yanı sarmıştı...»

«Başka kimler ölmüştü?» diye fısıldadım.

«Hepsini bilmiyorum... bakmadım, Birkaçı alanın öte yakasındaydı, lâğım çukurunda iki adam yatıyordu. Bunlardan biri Jonas Parker'di galiba. Caleb Harrington ölü. Sonra Jonathan Harrington'u kendi kanı içinde sürünürken ben gördüm, kan altından akıp gidiyordu, birkaç kadın kaldırmaya çalışıyordu onu, ve o ağlıyordu. Isaac Muzzy, Babamla yanyana yatıyordu. Ölmüştü. Her yanı süngülenmişti ve kafasını parçalamışlardı.»

Gene zangır zangır titremeye başladı Levi. Biraz sarıldım ona, sakinleştirdim.

«Babamı öldürdüler,» dedi. «Babam öldü, Adam! Biliyor muydun bunu?»

«Biliyorum,» dedim yumuşak yumuşak «Ama hiç

acı duymadı. Ben gördüm nasıl vurduklarını. Hiç acıtmadı.»

«Ölmek acı verir.»

«Hayır, vermez.»

«Nereden biliyorsun?»

«Biliyorum, biliyorum,» dedim. «Bırak titremeyi, her şey düzelecek.»

«Ben hiç bir vakit düzelmeyeceğim. Babam öldü.»

«Eee, insanlar ölür. İnsanlar ölür. Sanıyor musun ki Babam İngilizlere karşı koymaya gittiği vakit öleceğini hesaba katmamıştı?»

«Öyleyse neye gitti?»

«Gitmek zorundaydı,» dedim ona. «Gitmek zorundaydı.»

«Sen neden öldürmedin İngilizleri?»

İşte sordu sonunda. Sonra bir başkası, sonra bir öteki... Hep soracaklardı. Neden hiç birimiz, bir tekimiz, bir tek kurşun, gücümüzü, yürekliliğimizi ya da buna benzer bir şeyimizi göstermeye tek kurşun sıkmamıştık da kaçmıştık yalnız. Karanlıkta, içimden geçenleri duymuş olmalıydı.

«Onu demek istemedim, Adam!» dedi.

«Bu Babamı yaşatmazdı ki,» diye mırıldandım. «Babamız öldü. Şimdi ne yapacağımızı düşünmeliyiz.»

«Göğsünde iki delik vardı,» dedi Levi.

«Ninem sana ne dedi?»

«Yemek masasının üstüne uzattılar onu. Simmons Teyze yıkamaya başladı. Yüzü kirliydi ve kanlıydı. Ama Annem, orada öyle durdu, Moses Cooper, Moses Cooper dedi yalnız.»

«Bu konuyu bırak şimdi. Düşünüp durma.»

«Öldü o.»

«Ninem benim için ne söyledi? Eve gelebilir miyim?»

«Eve gelemezsin. Her taraf kırmızı üniformalı do-

lu. Karanlık olana kadar Kuzen Simmons'un evinin arkasındaki ağaçlıkta saklansın dedi. Sonra biz seni evde saklarız.»

Evet, benim düşüncem de buydu. Evde saklanacağım, odunlukta saklanacağım ve bir gün gelir de gün ışığına çıkarsam, gene saklanacağım.

«Olur mu, Adam?»

«Beni merak etmesinler, söyle. Ben kendimi kollarım.»

«Kaçmazsın, değil mi, Adam?» dedi yalvarır sesiyle. «Kaçıp da beni yapayalnız bırakmazsın, değil mi?»

«Elbette.»

Karanlıkta sessiz oturduk birkaç dakika. Levi bana sokuldu, yüzünü ceketime bastırdı. Küçük ve çaresiz hissetti kendini. Ben de tüm kavgalarımızdan ötürü, birbirimize söylediğimiz kötü sözlerden ötürü suçluluk duydum; ve bundan sonra, onu babasıymışım gibi koruyacağımı söyledim kendi kendime.

«Şimdi eve gitsen iyi olur,» dedim ona. «Evdekilerin üzüntüsü yeter de artar, bir de bize ne oldu diye meraklanmasınlar.»

«Ne söyleyeceğim onlara?»

«Sonra, emniyette olduğum vakit geleceğim. Başımın çaresine bakarım, merak edecek bir şey yok.»

Ama Levi tütsülüğün kapısından çıkar çıkmaz yalnızdım gene; korkuyordum gene, ve benimle korkumun ve acımın arasına kimse giremezdi.

ÖĞLE ÖNCESİ

Birkaç dakika kestirmiş olmalıydım; bazı seslerle uyandım. Tütsühanenin kapısına yaklaştım, sürüne sürüne; kapı aralığındaki ince çatlağa gözümü dayadım; ve orada, üç dört adım ötede, güneşin alnında dikilmiş iki üniformalı duruyordu; gözlerini bana dikmişlerdi; ya da bana öyle geldi.

«Örneğin şu kulübe, Çavuş!» dedi biri. «Kaz dolması gibi Yankee dolu olabilir içi de, bizim aklımıza gelmez.»

«Bak, iyi bir noktaya parmak bastın, Blythe, doğru söyledin.»

«Ya da şuradaki odun yığını.»

«Olmayacak iş değil, olabilir.»

«Ne şeytandır onlar, ne şeytandır.»

«Güvenilmez.»

«Karıma güvenirim de onlara güvenmem valla.»

«İyi tanıdım bunları Blythe. Kurnaz. Kadın gibi kurnaz. Bizler ,Kralın önünde ettikleri kutsal yemine bağlı kalarak görevlerini yapmaktan başka amacı olmayan iki dürüst insan burada durmuş iki çift söz ederken şuradaki evin çatı penceresinden birinin bizi gebertmeyeceğini kim garanti eder?.»

«Şeytanlar!»

«Böyledirler demiyorum. Böyle bir şey olabilir diyorum.»

«Öyleyse, ne duruyoruz Çavuş, neden hemen şu pislik yuvasını yakıp yerle bir etmiyoruz?»

«Buna karar vermek ne bana düşer, ne de sana, Blythe. Bu, baştakilerin bileceği iş.»

Üçüncü bir kırmızı üniformalı geldi yanlarına, «Yüzbaşı alanda tabur olmamızı söyledi, Çavuş! Yürüyoruz.»

«Yürüyoruz.»

«Yüzbaşı öyle söyledi, Çavuş! Yürüyoruz.»

«Gözümüzü kırpmadan?»

«İşte bu olmaz, kim duyarsa da duysun. Bu kasabada tüm alayı yatıracak kuş tüyü yastık vardır.»

«Ben yalnız emri iletiyorum, Çavuş!»

Üçü yürüdüler, benim görüş alanımdan çıktılar, sonra borazan sesleri, trampet sesleri duydum. Tüm kırmızı üniformalılar mı gidiyordu, yoksa, yalnız onların alayı gidecekti de, bir alay köyü beklemeye ve arama tarama yapmaya mı kalacaktı belli değildi. Ama kapıyı birkaç parmak araladığımda, görebildiğim kadarıyla etraf bomboştu ve tütsülükte tuzağa düşmekten kurtulacağım bir fırsattı bu.

Babam öldüğüne göre korkumun azalmış olacağını sanırsınız; ama böyle olmadı. Bildiğim tek şey varsa, o da yalnız olduğumdu. Benden başka kim beni koruyabilir, kim yol gösterebilirdi bana? Köyü yakmaktan konuşurlarken kendimi bir an kulübede kıstırılmış, piliç gibi kızarıyor gördüm. Buradan çıkmaktan, bir daha hiç kırmızı üniformalı görmeyeceğim bir yere gitmekten başka bir şey istemiyordum.

İşte, etrafta kimse de olmadığına göre, kapıdan sıyrıldım. Silâhım elimde sımsıkıydı daha, arka bahçeyi koştum, evin bahçesini geçtim, bir bayırdan sonra, orada bir çalı çırpı yığınına daldım. Değil arkaya bakmak, yana bile çevirmiyordum başımı, tek amacım altına gizlenecek bir çalı yığını bulmaktı. Ağaçların alt dalları ve küçük çalılar yapraklanmamıştı daha, mevsim erkendi. Ağaç gövdeleri yalnız otuz adım ötemdey-

di. Ama ağaçlardan sonra, bir taş duvar geliyordu, taş duvarın arkası tam saklanmalıktı, gerektiğinde rahat rahat kaçacak koca otlak da vardı.

Ama çalılara çarpar çarpmaz, neredeyse iki kırmızı üniformalıyla karşılaşacaktım, taş duvar boyunca yürüyorlardı. Beni görünce biri dur diye bağırdı, öteki tüfeği indirip tetiği çekti. Yirmi adımdan fazla değildi aramız, silâhı patlasaydı beni vurması işten değildi; ama bir kuru gürültü yapmaktan başka işe yaramadı, mermi yatağına düşmemişti. O duvarın üzerinden kanatlanmış gibi uçtum. Bir otlağa varsaydım, beni yakalayacaklarından korkmazdım. Uzun bacaklıydım ve birçok koşuda birincilik almışlığım vardı. Kırmızı üniformalıların ise herşeyden önce giysileri, koca tüfekleri ayakbağıydı; bir de sırtlarında yükleri vardı. Bacaklarımı açtım ve arkamdan şeytan kovalıyormuşcasına koşmaya başladım açıklıkta. —Gerçekten öyleymiş gibi geldi de— Otlağın karşı yanını çevreleyen duvarla aramda çeyrek mil uzaklık kalıncaya, son hızla koştum böyle. Orada, soluk soluğa, bitkin, beni çelik bir mengene gibi saran iki kola bindirdim.

Çırpındım, kıvrıldım, büküldüm, bildiğim her yolu denedim o mengeneden sıyrılmak için; sonunda kulağımda çınlayan bir ses aklımı başıma getirdi

«Yavaş, yavaş, sakin ol delikanlı. Benden sana zarar gelmez. Yalnız heyecanlanıp o elindeki av tüfeğini, yüzümde patlatmayasın istiyorum. Heyecan sağlık için tehlikelidir Heyecandan ölmemiş olmasalardı, pek çok insan hayatta olacaktı bugün .Şimdi bana iyi bak. Adım Salamon Chandler, Lincoln Town'danım. Seni böyle uçan bir geyik gibi koşarken görmek için, kır bayır aştım da geldim. Ama ellerinden kurtulduğun iki kırmızı üniformalı orada dikilmiş duruyorlar. Bu otlağı geçip bizi yakalamalarına çok var daha. Bir bak da gör, ve sakin ol.»

Rahatladım, o da beni bıraktı ve elbette otlağın öte yanında kırmızı üniformalılar durmuş bakıyorlardı, ama arkamdan gelmeye davrandıkları yoktu

«Ve akıllarına eser de gelirlerse,» dedi Salomon Chandler, «Arkamızı mı döneceğiz onlara? Yoksa aklımızı başımıza toplayıp soğukkanlı mı davranacağız? ikiye ikiyiz hem, üstünüz onlara, oğul. Hem değil mi ki silâhlarımız var, onlardan aşağı değiliz hiç olmazsa.»

Şimdi öyle bakıyordum ona. Uzun boyluydu, benden bir baş boyu uzun, koluna bacağına da uzundu ve açlıktan ölmek üzere bir karga gibi bir deri bir kemikti. Zayıftı, zayıftı ama güçsüz değildi; beni kavramasından anladım bunu. Yüzü uzundu. Uzun karga burunlu, çıkık çeneliydi, iki soluk mavi göz, çukurlarına iyice gömülüktü. Gülümsediğinde, bir ağız dolusu kırık sarı, seyrek diş görünüyordu. Bir omuzunda azık torbası, bir omuzunda boynuzdan yapılmış barutluk, bir torba saçma, ve bir su şişesi asılıydı. Boyunca uzun bir tüfeği vardı. Saçları kar beyazdı; ve ömrümde gördüğüm en çilli, belki de en çirkin adamdı.

«Siz onları bilmezsiniz,» dedim soluk soluğa. Yüreğim yerinde zıplıyordu daha. «Orada yaptıklarını bilmiyorsunuz! Biz alanda duruyorduk, üstümüze ateş ettiler! Köpekler gibi vurdular bizi! Benim Babamı öldürdüler!»

«Allah kahretsin! Yahova çarpsın onları! Bunu yaptılar? Senin Babanı öldürdüler, senin kanını?»

Başımı salladım ve kendimi kaybettim birden, göz yaşlarına boğuldum. Ellerimi yüzüme kapadım, ve çocuk gibi ağlamaya başladım. Kendimden utanıyordum, ve acı içindeydim, ama ağlamamı durdurmak gelmiyordu elimden.

«Hah, şöyle,» dedi Salomon Chandler. «Bırak gözyaşların aksın. Kederi yokumsamak doğru değil. Acını dışarı atıncaya ağla oğlum. Tanrı biliyor, ağla-

makta haklı olduğunu. Benden utanma. Altı çocuğum, on dokuz torunum var benim. Hepsini de Babanın seni sevdiği gibi seviyorum. Toprağı bol olsun.»

Bunları duyunca sustum. Ona minnettardım; sözleri her ne kadar yabancıdıysa da, yatıştırdı beni. Hayatın devam edeceğini, babamın ölümünün ve köyümüzde olan bitenlerin dünyanın sonu demek olmadığını ilkin şimdi anlamıştım sanki. Duvarın karşısına baktım, iki İngiliz askeri kaybolmuştu. Salomon Chandler adımı soruyordu.

«Adam Cooper.»

«Adam Cooper Peki, Adam, oğlum, hadi gel biraz yürüyelim, kırmızı üniformalılarla bir mil açalım aramızı, sonra sen bana orada olanları anlatırsın. «Yeleğinin cebine uzattı elini, gümüş bir saat çıkardı. «Dokuzu on iki geçiyor,» dedi, «Ve sen gençliğini yitirdin erkek oldun, hepsi birkaç saatin içinde, Adam Cooper! Oh, ne acı! Ne acı!»

«Keşke erkek olduğum doğru olsa,» dedim acı acı.

«Zamana bırak, Adam, zamana bırak.»

Sonra uzun sert adımlarla yürümeye başladı. Ona adım uydurmak için koşuyordum neredeyse. Batıya doğru gidiyorduk ve hemen hemen bir mil, Concord Caddesi doğrusuna yürüdük. Sonra güneye döndük, ormana daldık, bir tepeciği tırmandık ve küçük, kutu gibi, dört yanı ağaç ve dallarla çevrili çimenlik bir yere geldik. Ben kendimi köyün yanını yöresini iyi bilir sanırdım, ama Salamon Chandler her yeri, çiti çitine, çayırı çayırına, korusu korusuna benden iyi biliyormuş. O kutuya varır varmaz karnımın aç olup olmadığını sordu; başımı salladım, azık torbasını açtı, bir kızarmış tavuk, bir parça jambon, ekmek ve meyvalı kek çıkardı. Yere bir bez serdi, yiyecekleri dizdi üstüne. Bir de kesti hepsini yemekten çekinmeyeyim diye, sonra da,

ye, diye üsteledi.

Bunca aç olmaya hakkım yok gibi geldi bana. Bütün olanlardan, bütün gördülerimden sonra yemenin günah olacağını düşündüm; ama bir lokma aldıktan sonra aç kurt gibi daldım yiyeceklere. Belki de açlığım ve içinde bulunduğum durumdandı ama, yiyecekler ömrümde bilmediğim tattaydı. Bir o, bir ben derken tavuğu da, jambonu da, keki de temizledik, üstüne de bir güzel su içtik şişelerimizden, yalnız ekmeğin birazı kaldı ve Salamon Chandler bunu aldı, özenle yerleştirdi azık torbasına. Sonra uzun oturdu

«Şimdi, Adam, azıcık daha iyi olduğunu kabul et.»

Başımı salladım.

«Hayat güçlüdür, Adam! Öyle olmasaydı, ne sen, ne ben burada oturuyor olmazdık. Çok korkunç bir olay yaşadın, iş başkalarına haksız ve canavarca davranmaya dayanınca, insanlar akıllıdır ve senin bu yaşadığın birinci değildir, sonuncu da olmayacak. Ama hayat öyle bir şey ki, öyle kendine özgü bir şey var ki hayatta, gücünü kabul ettiriyor ve bu, öğrenilmesi çok önemli bir şey. Çok önemli.»

«Babam öldü. Böyle konuşmak onu geri getirecek değil.»

«Getirmeyecek, Adam, buna kuşkun olmasın. Onu hiç bir şey geri getirmeyecek. Biliyorsun oğul, senin gibi genç bir delikanlının kendine yakın birinin ölümünü ilk görmesi büyük bir acı, evet. Ama orada alanda yatan sen olsaydın da baban burada pek avunamazdı, ben avutamazdım onu. Doğal olan ihtiyarların gitmesi gençlerin yaşaması ve hayatın tadını tatmasıdır. Baban çok erken gitti ama... hey gidi yavrucak. Hayat dediğin ne ki? Bir gün; uzun, çok uzun bir gün, o kadar Ben altmış bir yaşındayım, daha dün senin yaşında bir delikanlıydım sanki, ve dünyayı görmeye Boston kentinden gemiye yüklendiğimde, bir yaş daha bü-

yüktüm. Sonra döndüm, evlendim, çoluğa çocuğa karıştım; oradan hadi bakalım Fransız savaşına. Hepsi bir an içinde oldu sanki. Büyük Tanrı Yahova, sonsuzdur, zamana sığmaz, öyledir ve her vakit de öyle olacaktır... Ama sen ben, delikanlı, bizim yapacak şeyimiz azıcık, ve bunu elimizden geldiğince iyi yapmaya çalışırız, işte bizim için, senin iyi baban için söylenebilecek söz bu kadardır, ruhu şadolsun. Şimdi, ben yeterince konuştum. Burada oturup seni sağır, kör, sersem edene dek konuşabilirim. Ama senin, benimle konuşmanı istiyorum. Bana ötede neler olduğunu ve nasıl olduğunu —noktasına, virgülüne— nasıl başladığını ve olayların nasıl geliştiğini anlatmanı istiyorum.»

Karşı konacak gibi değildi bu ihtiyar, bu Salomon Chandler. Hiç sesini yükseltmiyordu ve söylediği her sözde bir özür dilerlik izi vardı; bir de baktım, bir önceki gecenin bütün ayrıntılarını anlatıyorum ona. Atlının bize kafa tutmaya gelişi, alanda toplan[illegible] lizlerin gelişi... Ne eksik yanını bıraktım, ne de olayları telleyip pullayıp kendimizi kahraman gibi göstermeye çalıştım. Benim gördüğüm kadarıyla, bizim taraftan tek bir tüfeğin patlamadığını söyledim ona. Ne korkak adamlar olduğumuzu ve şeytan kovalıyormuş gibi nasıl kaçtığımızı anlattım ona.

Sözümü bitirince bir süre suskun durdu öyle. Söylediklerim üzerinde düşündüğü belliydi. Bu arada cebinden eski bir siyah pipoyla, gene öyle siyah bir parça sıkıştırılmış tütün pastası çıkarmıştı. Düşünceli düşünceli kazıdı tütünü pastadan, doldurdu pipoyu. Pipoyu yakmak için alev çıkaracak mı diye düşünüyordum; ama bir iki nefes çektikten sonra, yakılmamış ve içilmemiş pipoyu cebine koydu gene.

«Yüreksizdiniz ha, Adam?» diye sordu sonunda.

«Evet, yüreksiz.»

«Öyle mi? Bana kalırsa delikanlı, ne korkaklık na-

sılmış biliyorsun, ne de yüreklilik. Bir silâhı ateşleyip adam öldürmek yürekliliğe bakmaz, kafana koyacaksın öldürmeyi. Dürüst adama zordur böyle karar vermek. Ama göreceğiz bakalım.» Kalktı, uzun tüfeğini aldı eline. «Gel bakalım, Adam! Benimle aynı ata oynamaya razıysan elbet.»

«Eve gidemem şimdi.»

«Eh, haydi öyleyse.»

«Nereye?»

«Vakti var oğul, vakti var, göreceksin. Mill Brook kavşağı nerede biliyor musun?»

«Evet, biliyorum orayı.»

«İşte oranın güneyinde bir otlak var. Orada birkaç sağlam Middlesex delikanlısı bulacağımızı sanıyorum. Gideceğimiz yol uzun yol, ama başlanan iş kolay bitmez.»

Yola koyulduk gene. Salamon Chandler daha ağır yürüyordu şimdi; çayırları geçtik, taş duvarlar atladık, odun kırıklarına basa basa yürüdük, yürüdük; ama gene de Concord yolu doğrusunda yürüyorduk az çok. Kuzeyimizden, trampet sesleri, acı acı öten borazan sesleri geliyordu. İlkin ölgündü, ama giderek netleşti sesler, ansızın ürküye kapıldığımda Chandler'in eli omuzuma uzandı, sakinleştim.

«Sakin ol, sakin ol, oğlum,» dedi. «Onların müziği hiç bir vakit yaşayan bir ruhu incitmemiştir; tıpkı sevdalınla yürüyormuşsun gibi rahat rahat, sallana sallana yürümeye karar ver bakalım. Bir sevdalın varsa elbet. Var mı?»

Başımı salladım.

«Adını söyle bana,»

«Ruth Simmons,» diye fısıldadım.

«Şu bizim Joseph Simmons'un kızı olacak, şu demirci Simmons. Doğru muyum?»

«Evet efendim.»

«Bak şu Tanrının işine. Biliyor musun, Adam, onu son gördüğümde nah şu kadarcıktı. Ne biçim sevdalısınız siz, nişanlı mısınız?»

«Nişanlanacak yaşta değilim.»

«Ağzından yel alsın! Kaç yaşındasın oğlum?»

«On beş,» diye cevap verdim.

«On beş. Bak benim zamanımda ,nişanlanmak için bu yaş hiç de erken sayılmazdı, bırak nişanalmayı, evlenmek için bile erken sayılmazdı, ama şimdiki zamanda akıllandı insanlar, bir erkeğin evlenmesi için şu gerek, bu gerek diyorlar.Ben ,on yedi yaşımda evlendim, hiç de pişman olmadım, hem de hiç. Hem sen iri yarı bir delikanlısın. Bir bakışta en azından on yedi verirdim sana.»

«Johnny Harrington on yedisindeydi, alanda öldürdüler onu.»

«Çıkar bunları aklından şimdi, Adam,» dedi okşayan bir sesle. «Ölüleri üzme, bırak rahat yatsınlar.» Bir tepenin doruğuna varmıştık ve orada, yarım mil kuzeyimizde, açık seçik önümüzde anayol uzanıyordu. Salamon Chandler, eli omuzumda, durdu orada, ve uzun kırmızı üniformalı sırayı gösterdi parmağıyle, gözümüze göründüğü kadarıyle baştan sona gezdirdi parmağını. Bu uzaklıktan oyuncak askerler gibi görünüyorlardı, küçük, zararsız ve kişiliksiz.

«İyi bak onlara, uzun uzun bak, Adam. Korktuğun bir şeye bakmak iyidir. Uzun uzun ve soğukkanlılıkla bak şu çizgiye, içini rahatlattığını göreceksin.»

Dediği gibi yaptım, ve içimdeki ürkü ucun ucun söndü; yüreğim daha az hızlı vurmaya başladı, ve korkunç, bilinçsiz korku yitti birden. İçimde bunlar oladursun, Salamon Chandler, konuşmasını sürdürüyordu. Bu kırmızı üniformalıların yarım mil ötesinde, açıklıkta değil de Anamın mutfağında oturuyorduk sanki; öylesine rahat, öylesine sohbet sohbetti.

«İncele olanları, Adam!» dedi. «Ve aptallıklarını ve bilgisizliklerini gör. Bize büyük kinleri var, bize taşralı, diyorlar, kaba diyorlar bizim için. Ama on tanesinden bir tanesi bile okuma yazma bilmez onların. Yarıdan çoğu hükümlü, cani ve ayaktakımı, hapiste geçirecekleri günleri majestelerine hizmetle geçiriyorlar. Geri kalanlar zavallı, cahil şeytanlar, kafaları kadar batıl, kafaları gibi bulutlu bir dinleri var .Makina yerine kullanılıyorlar. Kendilerine ne söylenirse onu yapıyorlar ve ne yapacaklarını söyleyen yoksa, hayatları sönüp gidiyor.»

«Nereye yürüyorlar?»

«Kuşkusuz Concord'a. Değil mi ki duydular orada biraz barut ve mermi sakladığımızı. Ama kolay değil oraya gitmek... Her birinde bir Brown Bess, on beş libre, on para etmez nizam tüfeği... Sana bir şey söyleyeyim mi? Onların o tüfeklerinde ne gez vardı, ne arpacık. Süngü takmak için fena sayılmaz ve köy alanındaki gibi karşınızda dikili olursa öldürür de, ama tek atış, hiç raslamaz sana. Mereti nasıl nişanlayacaklarını bilmiyorlar Katır gibi atıyor attı mı, ama kurşun ancak yüz adım gider sırtlarındaki yük desen, bir kırk libre daha fazla. Beş libre de mermi ve su, üstlerindeki ağır üniforma, dizlikler ve o gülünç şapkalarının altındaki perukalar Evet, evet gidişleri olur ama, gelişleri olmaz bu durumda.»

«Onları durdurmaya davranmayacak mıyız öyleyse?»

«Yok, yok Adam, hayır, davranmayacağız. Senin köyünde olan korkunç olaylar ne yazık ki, ama onları durdurmaya çabalamayacağız biz. Bırak yürüsünler. Concord'da saklanacakları saklayacak akıllı çocuklar var Ve eğer oradan geçmeyi isterse gönülleri, North Bridge'de de akıllı çocuklar var. Her şeyin zamanı var, haydi yürüyelim bakalım.»

Gene başladık yürümeye, ihtiyar, yirmi mil ötede kırmızı üniformalılar yokmuşcasına bir taş atımı ötedeki binlerce insan onlar değilmiş gibi rahat ve kaygısız yürüyordu; ve bunun beni etkilediğini de söylemeliyim. Ruh halim değişiyordu, belliydi. Tüm bedenim ve her düşüncem Babam için duyduğum sonsuz acıyla sırılsıklamken, o acı kalktı, göbeğimde sımsıkı bir düğüm oldu oturdu kaskatı. Şimdi başıma ne gelirse gelsin, katlanacakmışım gibi geliyordu bana; ihtiyar da bendeki değişmeyi anlamış görünüyordu, onaylar gibi başını salladı sonra :

«Bizim ırkımız köklüdür, Adam, ve katlanılmayacak hiç bir korku, giderilmeyecek hiç bir korku yoktur. Kendini onunla bir ayar tut, balon gibi söner. Biz bu yolda gittik yıllar yılı. Diyeceksin ki, nasıl oluyor da Salamon Chandler İngilizleri böyle yakından tanıyor diyeceksin. Eh, tüm Fransız savaşı boyunca onlarla omuz omuzaydım da ondan. Onların içini dışını bilirim inan olsun. Bana ne diyorlardı biliyor musun delikanlı?»

«Bize pis Yankee diyorlar.»

«O yeni çıktı. O vakitler bize, İskoçya'da derebeyi uşağı anlamına kullanılan Gillie derlerdi. Hey canı çıkası, kalın kafalı gillie, Allahın belâsı! Hakir gözlerle bize tepeden bakan subayların en kibarları böyle çağırırlardı bizi. Centilmen gözüyle bakmazlardı bize. Daha bir sanatlı konuşma yolları da vardı bizimle! İçlerinde biri vardı, subay mıydı neydi, havanın nasıl olacağını sordu bana. Yahova'nın izniyle iyi olacak dedim ben de. O da bana siz Gillie'ler ne Allahın cezasısınız, yahudi misiniz nesiniz. Adlarınız yahudi adı, sonra her sözün başında Yahova şu, Yahova bu deyip duruyorsunuz?»

«Siz buna ne cevap verdiniz peki?» diye sordum ben.

«Doğrusu, Adam; öyle hazır cevap değilim ben. İnsan söyleyeceğini söylemeden düşünmeli biraz; ben de baktım bu kırmızı üniformalıya baştan ayağa, aşağıdan yukarıya baktım, baktım da, pek nazikçe, pek sakin dedim ki ona, şu anda senin boynunu uçurmayışımı, o İyi Tanrı Yahova'ya borçlusun sen dedim. Gözümden de anladı, içimden boynunu doğramayı geçirdiğimi.»

«Sana işkence yaptı mı bu yüzden, Salamon?»

«Yok efendim, hayır. Anadan doğma centilmen kesildi karşımda.»

Bir yola gelmiştik; Lincoln kasabasından, Concord Caddesine, kuzeye ve güneye doğru uzuyordu bu yol. Daha geçen güz, Babamla buraya gelip, şafak vakti avlandığımız saatleri hatırladım; bu yolun güneyinde iki şişman tavşan vurmuştum. Lincoln'daki Kuzen Joshua Dover'in evine kendimizi dar attığımızda soğuktan donmak üzereydik. Ve tereyağla şekerle vurulmuş sıcak romu o gece ,orada içtimdi ilk.

Bundan bir gün önce, Babam deyince dayak sopası, kin ve acı sözlerden başka şey aklıma gelmezken, şimdi bunca iyi şeyler bulmam ve kötü şeylerin gerçekten öyle kötü olmadıklarını düşünmem garipti.

Kimi vakit Lincoln yolu diye, kimi vakit İndian Trace diye anılan bu yola bugün çıktığımızda, güneyden doğru gelmekte olan dokuz adam gördük. Hepsi de silâhlı ve uyanık bakışlıydı ;orada, yolda bekledik onları. Kimisini görmüşlüğüm vardı, ama biri Kuzen Joshua Dover, biri de on dokuz yaşındaki oğlu Mattathias'dı. Beni görünce gülümsediler, ama hemen, acı ve üzücü bir olay geçtiğini anladılar yüzümden. Şükran Günü Yemeğimizi genellikle Dover'ler ve Simmons'larla, Annemin kardeşi Simon Hatch'ın ailesiyle yerdik. Bu yüzden iyi tanırdım Dover'leri. Mattathias, av tüfeğimi kullandığım ilk gün beni karşısına almış nasıl

doldurulacağını, ve nasıl ağız tozu koyacağımı öğretmişti: İri yarı, lapacı bir çocuktu, tıpkı babası gibi. Babası vaizlik okuluna gitmişti ve sonradan büyük babasının dükkânının ve un değirmeninin başına geçmek üzere bırakmıştı okulu; gene de, Middlesex bölgesinde en iyi İbranice bilen kişi tanınır, bu ününü yitirmemek için bir öğrenci gibi çalışırdı daha. Tüm Yeni İngiltere'deki rahiplerle yazıştığını ve karışık bir metni yorumlamada danışılacak tek adam olduğunu ve hatta Yahudilerin elindeki eski yorumlarla, kendi yorumlarını karşılaştırmak için kolonilere birkaç gezi bile yaptığını duymuştum Babamdan.

Yüzümdeki anlamı görünce, doğru bana yaklaştı, kollarımdan tuttu beni; bu arada Salamon Chandler hangi koşullar altında karşılaştığımızı ve neler olduğuna ilişkin bazı şeyleri anlatıyordu.

«Baban?» diye sordu Kuzen Dover.

«Onu vurup öldürdüler.» Ağlamadım gene, ağlamayı geride bırakmıştım. Soğuk ve karamsardım, ama gene duyuyordum ki, buradan sonra ne yapacaksam, öyle istediğimden yapacaktım, heyecanlarına dizgin vuramayan bir çocuk olmayacaktım artık.

«Olan biteni bir bir anlat onlara, Adam!» dedi. Salamon Chandler.

Ve hikâyeyi anlattım yeniden ama kısaltarak, daha katı, daha canlıydım olanları söylerken. Öfkeliydim şimdi. Yavaş gelişti bu içimdeki öfke ve taa bir vakit sonra anladım doğduğunu, büyüdüğünü ve mayalandığını öfkenin.

Bitirdiğimde, keder gibi ağır bir sessizlik çöktü, Kuzen Dover'in omuzuma dolanık kolunun basıncından başka tek bir hareket, tek bir kımıltı yoktu... Yalnız suskunluktu bu güzel köy yolunda uzanık; arılar uğraşlarını türkülüyor, kuşlar cıvıldıyor ve batı rüzgârı göğüs geçiriyordu yalnız ve uzaklardan, çok uzaklardan

İngiliz trampetlerinin baygın, sönük sesi geliyordu.

İçtiler söylediklerimi, sindirdiler, sonra benliklerini kattılar, dehşetlerini, kinlerini, öfkelerini ve eğilmezliklerini birleştirdiler. Ve sonra, ölen bir dostun evine gelmiş insanların suskun şaşkınlığı içinde sorular sormaya başladılar.

«Bizden kaç kişiyi öldürdüler?»

«Söyleyebilir misin delikanlı?»

«Belki sekiz, belki on, belki yirmi... Bir şey söyleyemem.»

«Kesinlikle bildiklerin var mı?»

«Birkaç kişi.»

«Adları ne delikanlı?»

«Caleb Harrington, oğlu Jonathan, Jonas Parker —bu ikincisi kasabamızın halk ordusu kumandanıydı— Samuel Hodley ve benim Babam. Belki Rahip de öldürüldü, kesin bilmiyorum.»

Yüzleri daha da katılaştı; biri, ikisi gözlerini ovuşturup yere baktılar.

«Bizden bir provokatör olmadığını iyi biliyor musun?»

«Hiç görmedim. Silâhlarımızın tetikleri boştaydı. Babam ile Rahip, tetiklerin çekik olmaması için direttiler. vok yere bir kazaya uğranılmasın diye.»

«Öyleyse onlar başladı ateşe.»

«Şimdi önemi yok kimin ne yaptığının,» dedi biri.

«Olan olmuş.»

«Haber, Vaverly'ye ulaştı mı?» diye sordu Salamon Chandler.

«İlk atış sesinde bir atlı yolladık.»

«Nerede toplanılacak Salamon?» diye sordu Kuzen Dover

«Kararlaştırdığımız yerde. Mill Brook Kavşağının güneyinde Ashley'nin merasında. Haydi, yürüyün bakalım, haydin.»

Yürüyorduk; şimdi on bir kişiydik, yoldan Atkins'-in çiftliğine giden keçi yolunu izliyorduk. Çiftlikte, Levi Atkins, kardeşi Seth, babası ihtiyar Moses Atkins vardı. Silâhlıydılar, hazırdılar. Ve anlaşıldığına göre Lincoln Town'dan gelecek adamları epeydi: lardı.

Şimdi on sekiz kişiydik. Hancock ormanlarını geçtik, Mill Brook'a doğru yürümeye başladık. Ormandan çıktığımızda, sevinçten ağlayacaktım neredeyse: Kuzen Simmons, Rahip ve Tom Dover karşımdaydı.

Bunun benim için ne demek olduğunu nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Köy alanında olanlardan sonra, tüm köyün öldüğünü, yalnız yerde yatanların değil, ama tüm köyün ölüp gittiğini ve artık hiç bir zaman gene eskisi gibi olmayacağını sandığımı söylemek saçmalık olur herhalde. Babamı kaybedişimle, bana yakın, bana değerli olan tüm ötekileri kaybedişimle karışık, ağır, üzünçlü bir duyguydu bu. Ve Kuzen Simmons'u ve köyümün öteki insanlarını görünce, o duygu koptu, uçtu benden; ve utanmasız, kim bakıyor kim görüyor diye sakınmasız, attım kendimi Kuzen Simmons'un iri kollarına, bıraktım sıksın beni sımsıkı, o benim Babammış gibi, ben küçük bir çocukmuşum gibi. Sonra, o nalbant kollarıyla kaburgalarımı kıracak sandım; ve beni bıraktığında, yanaklarından yaşlar süzüldüğünü gördüm.

«Tanrıya şükürler olsun!» dedi.

Birlikte olduğum insanlar saygıyla seyrettiler bizi. O günlerde savaşa ve ölüme alışık değildik. Sade insanlardık biz ve böyle bir şey başımıza gelmemişti hiç daha önce. Salamon Chandler şapkasını çıkardı, Rahibin elini sıktı ve bir dua okumanın iyi olacağını söyledi. Rahip gözlerini kuruladı, başını salladı. Şapkaları olanlar, çıkardı şapkalarını, ve Rahip sakin sakin şöyle dedi

«Senin sonsuz iyiliğine sığınıyoruz, Ulu Tanrım.»

Sonra şapkalar giyildi, Ashley'nin merasına vurduk. Lincoln'lu bir adam duayı kısa ve garip bulduğunu söylüyordu, bugünün olaylarından bir şeyler çıkaramayan vaizden hayır beklemezmiş. Ama bana kalırsa Rahibi hoş görmek gerekir. Az şey geçmedi başından ve her ne kadar Anneme bir kere, iş düpedüz akıla dayanırsa, kardeşim Levi'nin parmağı bile olamayacağımı söylediyse de, iyi biliyorum ki benden çok hoşlanır.

Ashley'nin merasına vardığımızda yirmi bir kişilik bir güçtük; otuz kişiden fazla insan da orada bizi bekliyordu. Orada durduğumuz bir saat içinde de gelenlerin ardı arkası kesilmedi; birer ,ikişer üçer sökün etti hepsi, böylece en az yüz kişi toplanmıştık orada. Birkaç kahvaltı ateşi yakılmıştı ve Salamon Chandler'la öteki tütün tiryakilerin ilk işi, pipolarını yakacak kor almak oldu. Bizim Rahip hiç bir gün tutup da sigara içmeyi şeytanın büyüsü diye lânetlememişti ama, işi alttan alttan idare etmişti ve köyümüzde hiç kimse sigara içmezdi. Buna karşın, Salamon Chandler, piposunu uzatıp bir nefeslik ikram ettiğinde, geri çevirmedim. Herhalde birdenbire sigara tiryakisi kesildiğim sabah, o sabahtı.

Ö Ğ L E

Rahibin, cemaatine Tanrıdan korkmaları için dil dökmeden geçirdiği tek Pazar günü olmamıştı, ve bu konu, kilisede vaktin geçmesini kolaylaştırmak için en çok üzerine yattığım konu olmuştur. Çocukluğumu iyi kötü hatırlayıp da, kilisede vaktin her yerdekinden ağır geçtiğini söylemeyen tek kişi yoktur sanırım, belki kimisinin söylediği gibi tek hapishanede daha zor geçer vakit. Ve kilisede her vakit canımı sıkan şeylerden biri de, ne kadar uğraşırsam uğraşayım, Tanrıdan gerçekten korktuğumu kabul edemeyişimdi. Benim gördüğüm kadarıyla, ne Babamla boy ölçüşebiliyordu Tanrı ne Annemle, ne karanlıkla, ne de toplantı salonunun arkasındaki cadının eviyle, ne okul müdürüyle, ya da, sopasının erişebildiği yere adım atana vuracak kadar çocuklardan nefret eden, ihtiyar musibet Gideon Phaile'yle. Ayrıca bunların hiç biri korkulacak nesneler değildi ya, neyse.

Boston'daki kimi uzak hısımlarımız gibi, Anglikan Katolik Kilisesinden olsaydık ve de onların Tan'-rısı o kibar Tanrıya yalvarsaydık, doğru dürüst bir tavır takınırdım belki; ama, o yumuşak, duygun sesiyle tanımladığı Evrenin Yaratanı'nın gerçek adı Yahova'dır diye tutturmuştu Rahip bir kere. Eğer, Annemin denizci hısımlarından biri çıkagelse ve bana Yahova Hatch diye tanıştırılsa, bunu çok doğal bulurum, Tanrıya karşı saygısızlık diye düşünmem hiç de. Bir kere, Babamla Rahibin bu konuda tartışmalarına kulak konuğu ol-

muştum, Babam, bizim ırkımızın —yani Presbiteryanların ve bazı Protestanların ve bazı Kuveykırların ama genellikle Presbiteryanların— Tanrıdan değil, kadından korktuğu tezini savunuyordu. «Biz yeni anaerkili kurduk,» dediydi Babam da, kelimenin anlamını Nineme sormak zorunda kalmıştım. Ninem, «Bunun anlamı şu ki,» demişti «Senin Baban adam olmamış.» sonra da doğru dürüst anlatmıştı ne demek olduğunu. Ben de Babamın sözlerinde gerçek payının büyük olduğu-sonucunu çıkarmıştım.

Ne olursa olsun, kadınların dilinden uzak kalmadıkları güvenli bir durumda olmadan, gerçekten rahat soluk alan erkek görmedim. Durumları ne kadar zor, ne kadar kötü olursa olsun, bir tatil gibi geliyor erkeklere kadınlardan uzak kalmak. Ve köyümüzde olanların Ashly'nin merasındaki bu insanların üzerine kapkara bir tabut örtüsü gibi inmesine karşın, korkunç kıyım haberi, insanları ,günlük alışkanlıkları ve duygularından tümüyle sıyıramamıştı. Bir şey olmuştu, daha da olacaktı, ama işte, orada Nisan güneşi parlıyordu, ve Massachusets'de gelmiş geçmiş günlerin en tatlısı, tüm yaraları geçiren güzel gün vardı. İlkin alındım benim derdime gözyaşı dökmediler diye, ama sonra Salamon Chandlerin sözlerini hatırladım, hayat devam eder diye düşünerek rahatlamaya çalıştım. Şimdi anlamaya başlıyordum, iyice emin değildim, ama gene de anlamaya başlıyordum, hayat devam etmeliydi, bizim köy alanı, Middlesex'deki her köyün alanı olsa bile, hayat devam etmeliydi.

Adamlar, konu komşu, hısım tanış kümelenmişlerdi, kimi pastırma pişiriyordu ateşte, kimi silâhını temizliyordu, kimi de rahat rahat yayılmış sohbet ediyorlardı. Ben yanlarından geçtikçe durup nazik bir söz söylüyordu çoğu bana, orada burada, gece boyunca alanda benimle dikilmiş adamlar görüyordum, giderek çoğalıyordu köyümün insanları; bunca adamın hayatta

kaldığına, bunca kişinin burada olduğuna şaştım, çünkü her nedense, çoğumuzun ilk ateşte yere serildiğini sanmıştım. Böyle olmadığı açık açık ortadaydı.

Ondan bundan duyduğuma göre, Monetomy yolu ile Watertown yolu arasında saptanmış altı toplanma noktası vardı. Bu çeşitli noktalarda toplanan Komitecilere, duruma göre, güneye ya da kuzeye yürüme özgürlüğü tanınmıştı. Bu arada, Sudbury Nehrinin batısından ve Concord Nehrinin batısından gelen Komiteciler North Bridge'de birleşecekler, orada Nehrin batı kıyısını tutacaklardı. İngilizler, daha varmadılarsa Concord'a ineceklerdi, ama daha ileri geçemeyeceklerdi —ve köy alanında olanlardan sonra, orada kalsalar daha iyi olur diyordu kimileri.—

Babamın ve öteki Komitecilerin ne şaşılası bir örgüt kurmuş olduklarını her an biraz daha iyi anlıyordum. Evet, hiç kimse buyruk yağdırmıyordu, dört bir yandan akın ediyordu adamlar, hiç de aceleleri varmış gibi görünmüyorlardı ve çayıra yayılmış yüzü aşkın adam, ordudan başka her şeye benziyordu; ama ne olursa olsun, görevlerini öyle soğukkanlılıkla yerine getiriyorlardı ki, şaşmamak elde değildi, hepsi de vaktinden çok önce olmaları gereken yerlerdeydiler.

Birkaç adamın şapkasında halk ordusu subayı işareti sayılan mavi beyaz şerit takılıydı. Bunlar, Lincoln Town'daki Kuzen Dover'le bir taş duvar kalıntısına ilişmiş oturan Solomon Chandler'e gelip gidiyorlardı. Kuzen Dover, ikide bir cebinden çıkardığı küçük siyah bir defterden yoklama yapmaya çalışıyor, gelenlerin adlarını bir tüy kalemle işaretliyordu. Mürekkebi bir taşın üzerindeydi ve kendisi Lincoln'daki dükkânında oturuyormuş da hesapları gözden geçiriyormuş gibi büyük bir ciddiyetle, iş adamı pozuyla oturmuştu taş duvara. Bu arada, Medford'lu gazeteci İsrael Thatcher, gazetelerini satıyor ve kıyım üzerine bütün ayrıntıları

derlemek için oradan buradan haber topluyor, köy alanında bulunan herkesi soru yağmuruna tutuyordu. Kuzen Dover'in defterini, kalemini ve hokkasını ödünç almak istedi, günün doğru bir tarihçesinin bir tutanaktan daha önemli olduğunu savundu; ama Kuzen Dover tarihçeyi yazmadan önce, günün bitmesini beklemesinin daha iyi olacağını söyledi ona. Ve bir tutanağa dil uzatan birinin yazdığı tarihçeden de hayır beklenemeyeceğini ekledi. Hem, böyle bir günde eline kâğıt kalem almadan yola çıkan bir gazeteciye gazeteci demeyeceğini de söylemeden edemedi.

Kuzen Simmons'un ceket cebinde soğuk et böreği vardı ve birlikte yiyelim diye üsteledi. Salamon Chandler'in koca bir azık torbasını benimle bölüştüğünü anlatmaya çalıştım ama, bana mısın demedi. Bir şeyler yeyince daha iyi olacağıma yemin ederdi; ben de tek yönlü olsun diye et böreğinin yarısını aldım. Aslına bakarsanız, ilk lokmadan sonra, seve seve yedim kalanını. Simmons Teyzeyi iyi yemek pişirenlerden saymazdım; ama bu eski usul et böreğini değme aşçılardan iyi yaptığını söylemeliydim.

«Moses öldü herhalde,» dedi bana. «Kuşku yok, değil mi?»

«Hayır efendim, eve gördüler onu.»

«Kim götürdü?»

«Annem, Ninem ve Kuzen Rebecca.»

Tütsülüğü ve Levi'nin nasıl beni orada bulduğunu anlattım; ellerimi ellerinin içine aldı, açıkça ve sakin sakin, Moses Cooper'in bendeki yerini kimsenin alamayacağını, ama benim ona Baba gözüyle bakabileceğimi söyledi. Benim için çok değerliydi bu sözler, çünkü yalnız ağzı değildi söyleyen. İçtendi. Joseph Simmons'u anlamak kolay değildir. O şu büyük, iri pazılı, ağzından çıkanı iyice tartıp da çıkaran, yavaş konuşan adamlardandı. Ama bir şeyi kafasına koydu mu,

her ne pahasına olursa olsun yapardı onu ve söz vermişse, tutardı sözünü. Köy alanında neler olduğunu biliyordu ve yaşını başını almış bir adam olarak, kaçtığı için ezikti; bana olduğundan daha ağır gelmişti ona kaçmak.

«Bugün onlarla savaşacağız, Adam!» dedi bana.

«Biliyorum.»

«Savaşta her şey olur.»

«Evet efendim. Herhalde en korkunç, en beklenmedik şeyler olur.»

«Tanrı ikimizi de korusun, Adam!»

«Amin.»

«Ama bilinmez ki. Yahova nasıl isterse öyle olacak, ama bir şey olursa, Ruth'a söylemeni istiyorum, Adam, ve ona karşı nazik ve anlayışlı ol, Adam! Kız dediğin kolay bozulur ve kendi evi, kendi ailesi olmadıkça kolay değildir ele avuca sığdırmak.»

Söz verdim ona. Ruth Simmons'un kolay bozulur bir kız olmadığını bildiğim halde söz verdim. Köyümüzün en güçlü, en sağlıklı kızlarından biriydi o.

Bir silâh sesi duyduk .Uzaktan geldi, hafifti ses ve Concord yönünden geliyordu, ama meradaki herkesi ayaküstü dikti. Biz orada durduk, dinledik ve baktık öyle. Sonra bir atlı göründü çayırda, dörtnalaydı, taş duvarı atladı, sert ve keskin bir duruş durdu merada, getirdiği haberi duymak üzere herkes çevresine toplandı. Kilise çanları çalıyordu gene. Çan sesinin tam tamına nereden geldiğini kestirmek güçtü, ama güneyden ve batıdan duyuluyordu sesler.

Atlı, İngilizlerin Concord'da olduğu haberini getirdi. Hemen hemen her şey oradan alınmış ve saklanmıştı, yalnız birkaç fıçı buğday unu kalmıştı. Kırmızı üniformalıların fıçıları paramparça edip, unu etrafa saçacakları kimin aklına hayaline gelirdi, ama işte atlının söylediğine göre tam böyle yapmışlardı. Kırmızı üni-

formalı subaylar hanın önünde oturmuşlar, ne buldularsa içiyorlar, on para vermiyorlardı; eğlenceli bir piknik yerine çevirmişlerdi orayı. Concord'da elle tutulacak tek erkek kalmamıştı, yalnız kadınlar ve çocuklar hayattaydı.

«Ateşten ne haber?» diye sordu Salamon Chandler, «Sen ateşten haber ver?»

Atlı bilmiyordu. Tüfek seslerini daha bize yaklaşırken duymuştu. Ama İngilizlerin North Bridge'i yok etmekten söz ettiklerini iyi biliyordu. Ve halk savaşları Nehrin batı kıyısındaydı. Belki de nehirde bir çarpışma olmuştu.

Biz haberciye sorular sorarken, silâh sesleri, seyrekten patlamalar, ve hafif hafif patlayan tek atış sesleri geldi kulağımıza, öyle ölgündü sesler, ne olduklarını kesin anlamak zordu.

«Peki, planları neymiş? Concord'dan ayrılacaklar mı?»

Bilmiyordu. Susadığını söyledi, biri su şişesini uzattı ona. Hava giderek ısınıyor, o yıl gördüğümüz göreceğimiz en sıcak gün olmaya hazırlanıyordu.

«Oraya dönecek halin var mı?» diye sordular.

Vardı. Sert sert salladı başını evet anlamına. Atı çok güzel bir doru kısraktı. Kendisi on dokuzunda ya var, ya yoktu, ve at binmesinden gurur duyuyordu. Gerekirse kırmızı üniformalılar ordusunu yarıp geçeceğini söyledi.

«Sakın böyle oyunlara kalkma!»

Peki ne yapsın istiyorlardı?

«Geri dön, ne vakit yürüyeceklerini öğren.»

«Sonra?»

«Yoldan kestirme çık, onlardan önce gel buraya. Sen gençsin. İyi bir takım da ciğerin var.»

«Yanlışlıkla beni vurmayasınız.»

«Hadi canım sen de!»

Sürdü atını, el sallıyordu arkasına doğru.

Salamon Chandler, taş duvara çıktı, adamlar çevresine toplandı. Saymadım, ama en azından yüzü aşkın adam vardı merada.

«Köpekleri eve yolla komşu,» dedi Chandler. «Avımızı ürkütmeye gerek yok.» Gülüştü herkes, ihtiyardan hoşlandıkları belliydi. Taş duvarın üzerinde parmaklık demiri gibi ince, uzun dikiliydi, elleri cebindeydi ,uzun tüfeği arkasında sallanıyordu, piposunu bir elinin tersine vurarak silkeledi

«Eh, bu da başımıza gelecekmiş komşular; böyle güzel bir Middlesex sabahında savaşın göbeğinde bulunacağımız kimin aklından geçerdi. Ama işte savaş, savaş. Kırmızı üniformalılar oynadılar mı ,oynadılar; şimdi zurnacıya para vermek zorundalar. Onlardan alacağımızı almadan gitmelerine göz yummak yakışık alır iş değil. Elbette Rahip söylenecekleri fazlasıyla söyleyecektir o vakit, umarım ki 21'inci Exodus'u okuyacaktır, çünkü orada şöyle der: Kim ki bir adama vurarak ölümüne sebep olur, elbette ölümle cezalandırılmalıdır. Kim ki bilmeden adam öldürür, onun kaçıp kurtulmasını sağlayacağım. Ama kim ki, komşusunun üstüne yürür ve onu kurnazlıkla, hileyle öldürür, o kişi benim kulum değildir, ölmelidir.»

«Amin!» sesleri geldi çayırdan.

«Amin. Şimdi, kaçınızda şişaneli var kaldırın silâhlarınızı havaya!»

Hemen hemen yirmi kişi kaldırdı tüfekleri, Solomon Chandler görsün diye başlarından yukarı tuttular

«Güzel!» dedi ihtiyar. «Soluma geçin, ayrılın: sizin kumandanınız ben olacağım, Joshua Dover de av tüfeklilerle eski tip tüfeklilere kumanda edecek. Başka bir öneriniz yoksa elbet. Varsa dinlemeye hazırım.»

«Neden hep birlikte olmuyoruz, Solomon?»

«Buna sen cevap ver, oğul! Eski tip tüfek yüz adıma fırlatır kurşunu. Şişaneli tüfek dört yüz adım. İki ayrı taktiğin uygulanması için başlı başına bir sebeptir bu. Şimdi, bakın ne düşündüğümü anlatayım. Burayla Lexington arası beş mil diyelim. Bana öyle geliyor ki, kırmızı üniformalılar o yoldan gelecekler. Lincoln'dan Watertown'a giden yolu seçseler bir beş mil de oradan eklenir; yolu uzatmak işlerine gelmez elbet; öyleyse kuzeyimizdeki yoldan geleceklerini kabul etmek yerinde olacak. Lexington'a koca bir beş mil, ve oradan Charlestown'a on mil boyunca rahat yüzü göstermeyeceğiz onlara. O yolun en azından yarısı taş duvarla çevrili. O duvarın ardına yerleşip onları hayli terleteceğiz.»

Pek inanamadım. İnsan hem vurulur, hem bizim köy alanında yaptığımız gibi korkudan kaçar da sonra aynı düşmana saldırır ve savaşı kazanabilir miydi? Hem de bir gün içinde? Kırmızı üniformalıları uzaktan seyretmek başkaydı, onlarla burun buruna olmak başka. Bunu bizimkilere söylemek bana düşmezdi nasıl olsa; yürüdüm, Kuzen Simmons'la yola doğru ilerleyen bölüğe katıldım. Hiç de savaştaymışız gibi gelmiyordu, az uzakta cin mısırı gibi patlayan tüfekler bile bir şey anlatmıyordu sanki. Rahip bizimleydi. Şimdi bir silâhı vardı onun da, bir torba saçması, bir şişe barutu vardı; ve bir günlük traşlı yüzü üzgün ve mahzundu. Solomon Chandler Tanrıya emanet ol demeye geldi yanıma.

«Tüfeğini dikkatli kullan, yakınına gelmedikçe düşmana ateş etme. Kırmızı üniformanın düğmelerini saya biliyorsan atış alanına girdi demektir. Senin tüfek otuz adım ötedeki adamı ancak yerine kakar.»

«Evet efendim,» dedim. «Sözlerinize uyacağım.»

«Zevk vermesin sana yaptığın iş. Üzül, ama üzgüne kapılma, katı ol!»

«Ona söyleyeceklerin bunlar mı olacaktı?» diye sordu Rahip.

«Ve siz de, Rahip! Size de bunları derim. Onlar için gözyaşı dökeceğiz, ama ölümü onlar bize getirdi, biz onlara değil.»

«Tanrı hepimizin yardımcısı olsun,» dedi Rahip.

«Buna amin derim. Tanrının yüzünden savaşıyoruz.»

«Kimse Tanrının yüzünden savaşmaz,» diye kükredi Rahip. «Özgürlük adına öldürdüğümüzü söylemek neyinize yetmiyor? Kimse Tanrının isteğiyle adam öldürmez. İnsanoğlu, Tanrıdan yalnız günahlarını bağışlamasını isteyebilir.»

İhtiyar saygıyla dinledi bunu. «Dediğiniz gibi olsun Rahip. Bu konuda iki çift söz etmek isterim sizinle, ama şimdi sırası değil,» dedi. Sonra hızla döndü, adamlarıyla birlikte yolu görebileceği bir tepe aramaya koyuldu. Bu arada biz, bir odun yığını üzerinden uçarak yolu çevreleyen taş duvara yanaştık. Duvarın yola bakmayan tarafında yerlerimizi aldık. Her birkaç metreye bir adam yerleşti; böylece ordumuz yolun kıvrılıp gözden kaybolduğu yere kadar uzanıyordu. Yol boyu ise bulunduğumuz yerden ancak on adım ötedeydi.

«Ateş ettikten sonra yere yatacağız,» dedi Kuzen Simmons. «Ve kaçacağız. Sonra, yol boyunca başka başka siperlere sokulup devam edeceğiz ateşe. Bir yol dolusu İngiliz askeri önünde durup dikilmek ölümü göze almak demektir.» Herkes doğru buldu sözlerini ve Kuzen Joshua duvar başına savaş konumlarımıza bakmaya geldiğinde aynı şeyi söyledi.

«Ne kadar bekleyeceğiz Joshua?» diye sordu Rahip. Kuzen Simmons bir yanımdaydı, Rahip öte yanımda.

«Silâh sesleri yaklaştı, daha yakından duyuyorum şimdi, sen duymuyor musun?»

«Duvarın tepesinde oturuyorduk; duvar boyunca oturmuştu herkes, tepesi insan dolu böylesine uzun bir duvar görmemiştim hiç daha önce.

«Yaklaştı sanırım.»

Öyleydi. Silâhların pat patları daha belirgin duyuluyordu şimdi. Artık cin mısırı patlamasına benzemiyordu sesler Yüreğim küt küttü, ve ansızın su dökmezsem patlayacağımı sandım.

«Burada dök,» dedi Kuzen Simmons.

«Olmaz, Rahip görür.»

«Aptallık etme. Rahibin su dökesi gelse ne yapardı sanıyorsun? Çok göreceksin onun da ikide bir aynı işi yaptığını.»

«Saygı gösterisinin sırası değil, yap işini, Adam,» dedi Rahip.

Yaptım. Ortalık kaynıyordu, yüzüm şıpır şıpır terdi; Kuzen Simmons neden ceketimi çıkarmadığımı sordu. Çıkaramayacağımı, çünkü çıkarırsam bu kargaşada bir yerde unutabileceğimi ve bunun en iyi ceketim olduğunu ve hem de yepyeni olduğunu söyledim.

«Ve dün gece bunu giydin!» diye haykırdı Kuzen Simmons.

Rahip kahkahayla gülmeye başladı. Sabah başladığından beri bu ilk gülme sesiydi duyulan.

Concord'lu atlı sözünü tuttu. Dört nala geliyordu, atı toz bulutlarını çifteliyordu. Bir yandan da soluk soluğa bağırıyordu delikanlı

«Geliyorlar! Valla da geliyorlar! Geliyorlar!»

Daha ortaya çıkmadan duyduk sesini ve gözden kayboldu, gene duyduk bağırışını. Solomon Chandler, atlının ciğerlerinin gücünü iyi hesaplamıştı, çok iyi bilmişti sağlam ciğerleri olduğunu. Bana öyle geliyor ki bir mil öteden duyardı insan sesini; ve üstünde başında, görültüsünde bağırtısında bugünün başka günlerden biri olmadığını, apayrı ve önemli bir gün olduğunu

uyartan keskin bir ciddiyet ve heyecan vardı. Atın üstünde olmak, insanın tüm kişiliğini değiştiriyor; ve ufak tefek biri eyerin tepesinde yıllamaya bayılmaz herhalde. Bunu hoşgörüyle karşılayabilir insan. Bu atlıya gelince, onu ne daha önce, ne de daha sonra hiç bir yerde görmedim, bu yüzden uzun boylu mu, kısa boylu mu, bilemem. Hayatından memnun muydu, değil miydi, anlayamıyordum. Her gününe benzemeyen tek durum, bir taş duvar üzerinde sıralanmış çiftçiler, bakkallar ve tamirciler kalabalığıydı ve bunlar savaşta olduğumuzu kanıtlamaktan uzak kalıyordu doğrusu. Ve bu bulutları yaran atlı, bizim daha keskin, daha uyanık olmamıza, daha bir savaşta olduğumuzu duymamıza yaradı.

Atlı, duvarı silkelemiş gibi döküldük hepimiz yere, duvarın dibine çömeldik. Herkes atıp tutuyordu. Kim korkardı İngiliz askerlerinden! Gelecekleri varsa görecekleri de vardı. Bu tür konuşmalar, çoğu insanın acınacak derecede cahili oldukları şeylerden söz ettiklerini kanıtlamaktan başka işe yaramıyordu. Kırmızı üniformalılara karşı duygularımız ne olursa olsun ,uzmanı oldukları iş açısından küçümsememek zorundaydık onları. Öldürmek onların mesleğiydi ve kendi payıma şunu söylemeliyim ki, bunu kavramış olmak midemi ağzıma getirdi; silâhıma yapışık ellerim sırılsıklamdı. Tüfeğimin taşını kurulamayı geçirdim aklımdan, ama cesaret edemedim bu işe: Bu ellerle tüfek doldurmaya kalkmak olmazdı. Tüfek ister ateş alsın, ister almasındı. Silâhtan çok bacaklarıma güveniyordum. Çünkü, oradan buradan duyduğuma göre ,savaşmak demek, tek ölmek demek değilmiş; kaçıp canını kurtarmak ve sonradan savaş anılarını anlatmak da varmış.

Burnumuzun dibinde patlıyormuş gibi yakından gelen silâh sesleri kısa bir süre durdu. Tam yirmi sayacak süre bir tek silâh patlamadı. Bu kısacık arada, bir kırmızı üniformalı yolu yara kıra sürdü atını; hayva-

nı öldürecekti kamçıları sanırdınız. Bir dakika önce geçen bizim atlıyı mı kovalıyordu, yoksa yalnız düşman ordusunu görmeye, gözdağı vermeye mi gelmişti, anlayamadım; yanımızdan geçerken bir silâh patladı, atını dizginledi kırmızı üniformalı, döndürdü hayvanı havada ve geldiği yöne mahmuzladı hızla.

Usta bir biniciydi, alımı çalımı yerindeydi; ama ne yazık ki boşa gitti gösterisi. Bulunduğum yerden yüksekte ve arkamda bir tüfek patladı. Kırmızı üniformalı subay yumruk yemiş boks torbası gibi sallandı, atı kişnedi ve fırlattı subayı aşağı; yalnız bir çizmeli ayak üzengiye takılı kaldı.

Sürüklediği yükün ağırlığından, toz ve kızgın güneşten yarı çılgın at, sürücüsünün beynini taşta parçalayarak atladı duvardan ,sahibini bıraktı orada önümüze ve çalıları yara yıka gitti can derdiyle.

Savaşı ve savaş olayının akla sığmaz birdenbireliğini tanımam bu ilkti; çünkü köy alanında olanlar, ürküydü, kaçıştı, o kadar; ama on ayak ötemde serili bu sırıtık kırık kafa, gerçeği en belirgin, en keskin biçimde gözlerimin önüne seriyordu.

Ve şimdi kırmızı üniformalılar geliyordu ve silâhların alevi batı yanımızdan doğru ilerleyen toz bulutuna karışıktı. Şunu söylemeliyim ki her olay tek başına ve çabucak olup bitiyor, başka bir durum alış, önceki durumun çabukluğu oranında yavaş oluyordu. Şimdi, o vakit olanları düşündüğümde, her bir durumun başlıbaşına yer ettiğini görüyorum kafamda. Ne biri ötekinin devamı, ne de olayların başları sonları belli... Böyle tuhaf bir şey işte. Subayın ölümü ile kırmızı üniformalıların saldırısı arasında uzun bir ara vardı sanki; ve yolda ilerleyen toz bulutu, kararsız ve tembel eyleşti sanki öyle. Oysa, toz bulutunun geriye atılarak İngiliz ordusunu karşımıza çıkarması birkaç saniyeden uzun sürmüş olamazdı.

Onları son gördüğüm daha birkaç saatti, ama bu askerler köy alanındaki o askerler değildi ve bu ben, o ben değildim. En ön sırada iki asker yaralanmıştı, sürünüyorlardı yerde, arkalarında tozlu yolu kana buluyorlardı. Trampetçiler yoktu burada ,borucular yoktu ve kırmızı üniformalılar toza bulanıktı baştan ayağa. Yürüyorlardı, süngüler takılıydı ve yüzlerinden kin, korku ve dehşet akıyordu. Sıra sıraydılar yolda, hepsinin yüzü birbirine benziyordu ve hepsi bir toz denizinde yürüyorlardı.

«Ateş kes!» diye bir ses geldi bir yerden. Kırmızı üniformalıların bir an bile duraksamadan uygun adıma devam etmesi ise daha bir korkunç yapıyordu durumu; rüyadaydık sanki. Sesin geldiği yana, duvara doğru gözucuyle bakan birkaç askerin dışında kimsenin kılı kıpırdamamıştı.

Yolun kıyısından doğru gelen ikinci bir subay, beş adım ötemizde dikildiğinde, taburun başı önümüzden geçmişti bile. Kuzen Simmons'un elinde geniş ağızlı bir tüfek vardı, ama saçmayla doldurmuştu tüfeği, subay tam karşısına gelir gelmez doğruldu duvarın arkasından ve tüfeğini ateşledi. Bir an atın üzerinde bir insan vardı; göz açıp kapayıncaya kadar başsız bir atlının kırmızı üniformalı taburuna mıhlanışını seyrettik; sonraki bir iki saniye içinde,ansızın karışan kırmızı tabura doğrulttuk silâhlarımızı, ateşledik. Az önce, ölüme gidercesine suskun dörder dörder sıra olmuş uygun adım yürüyen bir ordu vardı; şimdi ise barut bulutuna gömülmüşler, çığlık çığlığaydılar; bulutların arasından silâhları, kinleri, çığlıklarıyle kırmızı üiniformalılar fırlıyorlardı..

Bu sırada bize ates ettiler: ama bunu hiç hatırlamıyorum. Ben kendi silâhımın tetiğine asıldım ve azgın bir boğa gücüyle savurdum kursunları; durmadan yükselen seslere kendi ciğerlerimin gücünü de ekliyordum bir yandan; daha önce aklımdan geçmedik, duyulma-

dık, okunmadık sözler çıkıyordu ağzımdan; hıçkırıklar arasından bağırıyordum. Az önce su dökmüştüm, biliyordum ama demek yeterince işememiştim, çünkü pantolonum sırılsıklamdı.

Bana kalsa orada dikilip ölebilirdim, ama Kuzen Simmons mengene gibi yapıştı koluma ve çekti beni; o vakit biraz aklım başıma geldi ve öyle bir koşu kopardım ki, Kuzen Simmons, koşan bir nokta kaldı gerimde. Ötekiler de koşuyordu. Sonra anladık ki kırmızı üniformalılar duvara saldırmayı bırakmışlar. kurtuluşu yolda kalıp yürümekte bulmuşlar

Deacon Gordon'un otlağına varıncaya koştuk durmadan; ortasında bir bataklık bulunan az bayır bir küçük kırlıktı burası. Bataklıkta ayaklarımız hızını yitirince ister istemez durduk. Bir düzine kadar inek başlarını bizden yana uzattı, mööledi; aklını kaçırmış insanlar gözüyle bakıyorlardı inekler bize, çünkü belki de o anda ,ilk çarpışmamızın çılgın heyecanı içindeydik; yoldaki bağrış çığrış kesilmemişti daha. Susuzluğumuz da kesilmiş değildi; öyle ki, çamurlu suya avuçlarını daldırıp susuzluk giderenlerimiz çoktu. Lincoln'lu adamlardan İsaac Pitt, göbeğine bir kurşun yemişti nasılsa, ama orada değil de şimdi yıkıldı yere, can çekişiyordu. Rahip başını tutmuş, kaşlarında biriken ter tanelerini siliyordu adamın. Çok zalim ve katıymışız gibi gelebilir ama Rahipten başka kimsenin zavallı İsaac'a acımaya vakti yoktu. Ben,kendi hesabıma, bir adamın, İsaac gibi, bir İngiliz kurşunuyla delinmesinin utanç verici bir olay olduğunu biliyordum; bir yandan da kurşunu yiyenin ben değil de o olduğunu düşünmek rahatlatıyordu içimi. Heyecandan ve yoldan doğru uçan barut kokusundan sarhoştum, ne var ki, korkmuyordum. Tek düşündüğüm bundan sonra ne yapacağımdı.

Bu arada öteki adamların yaptığı gibi ben de silâhımı doldurdum. Yoldan, aşağı yukarı çeyrek mil uzaktaydık ve yolun kıvrımlarını, üzerindeki barut ve toz

bulutundan izliyorduk. Nereye baksanız çayırlarda koşuşan halk savaşçıları görüyordunuz, kimisi yoldan uzaklaşıyor, kimisi yola doğru ,kimisi de belli bir uzaklık ayarlamış yol doğrusunda koşuyordu; ve aşağı yukarı bir mil ileride, batıdan doğru en azından elli Halk Savaşçısı bulunduğumuz yere geliyorlardı.

Kuzen Joshua ve daha birkaç kişi, Lexington'a doğru ilerlememizi ve nasılsa yavaş yürüyen İngiliz ordusunun ilerisinde siper kurmamızı önerdiler; ama başka bir takımdan yolumuzu değiştirmemizi savunanlar oldu. Bu noktada kalıp yolun bu kısmından saldırıyı sürdürmeliydik. Ben sesimi çıkarmadım, ama elbette ki beyni parçalanmış subayın serildiği yere dönmek istemiyordum. Biri çıktı, biz burada dikilip gevezelik ederken İngilizlerin Üsküdarı geçeceğini söyledi. Kuzen Simmons atıldı, İngilizlerin sabahın köründen beri batıya yürümekte olduklarını, şimdi daha da yavaş ilerlediklerini belirtti. Bir taburun önlerinden geçmesi yarım saat sürüyordu, yol dardı hem, yükleri ve cephane arabaları ister istemez yavaşlatıyordu hızlarını.

Bunlar konuşulurken, batımızdan doğru ilerlemekte olan savaşçılar yelpaze gibi açıldılar, iki üç kişilik takımlara ayrılıp yola atladılar. Bunlar olsa olsa North Bridge çarpışmasında bulunmuş Halk Savaşçıları olmalıydılar, elbet tecrübeli sayılırlardı; bu taktiği uyguladıklarına göre diye düşündük, en yerinde taktik buydu demek.

«Doğrudur ya tutumları,» dedi Mattathias Dover; «Eğer bir arada toplanırsak, kırmızı üniformalılar yararlanır bu durumdan. Ama iki üç kişiyi kovalamakla bir halt yiyemez namussuzlar.»

Böylece anlaşmış olduk. İki üç kişilik takımlara ayrıldık. Kuzen Joshua Dover, zavallı İsaac Pit son soluğunu verinceye kadar Rahiple birlikte yaralının başında kalmaya karar verdi. İsaac öyle ağır yaralıydı ki, bu dünyada pek uzun kalacağa benzemiyordu. Ben, Ku-

zen Simmons'la birlikteydim. Kuzen Simmons'a göre, o sahip çıkmayacaktı da kim sahip çıkacaktı bana, kim tutacaktı elimden?

«Şaştım kaldım, Adam!» dedi. «Bir yerden ne vakit kaçman gerektiğini anlamakta güçlük çekeceğini sanmazdım.»

«Şimdi öğrenmiş oldum,» dedim ben de.

Aşağı yukarı, yarım mil koştuk doğuya doğru; sonra yola saptık. Kan ter içindeydik hepimiz. Hemen yolun üzerinde bir ağaç kümesi vardı, iyi bir siperdi. Bağrış çağrış, ateş, hızını sürdürüyordu daha.

Ağaçların altında bir kırmızı üniformalı ölüsü seriliydi, soluk yüzü sivilcelerle kaplıydı, iki kaşı ortasına yemişti kurşunu. Üç adam başına üşüşmüşlerdi. Silâhını, donanımını çıkartmışlar, şimdi de çizmelerini ve ceketini çekiştiriyorlardı. Kuzen Simmons, birini yakaladı omuzundan, ellerini ölünün üzerinden çektirdi.

«Tanrının cezaları! Savaşıyoruz daha, ne demeye ölü soymaya kalkıyorsunuz!» diye bağırdı Kuzen Simmons.

Karşı koymaya kalktı soyguncular, ama Kuzen Simmons ortalama iki adam iriliğindeydi, ve ona karşı koymak için, bunlardan daha yürekli adam isterdi. Bir iki martaval okudular, sonra çekip gittiler. Kuzen Simmons'a kim olduklarını sordum.

«Daha önce hiç görmedim bunları. Sana bir şey söyleyeyim mi, bu adamlar Halk Savaşçıları değil. Olsa olsa Boston'ludur. Başka kim yapar bunların yaptığını?» Boston'luları daha önce anlattığım sebeplerden ötürü pek sevmezdi.

Ölü kırmızı üniformalının yüzüne tekrar tekrar bakmaktan alamadım kendimi. Beni en çok çarpan da böylesine küçük oluşuydu. Kim bilir, belki de ölü olduğu için böyle görünüyordu; ama kardeşim Levi'den uzun olamazdı boyu; ve mosmor dudakları dişsiz ağzı-

nın çevresine yayıktı. Mavi gözleri, faltaşı gibi açıktı; ve yüzü öylesine ince, öylesine pörsüktü ki, vurulmasaydı açlıktan ölürdü Tanrı bilir. Bunu seyretmek yeniden hasta etti beni; bir yandan ağlıyor, bir yandan kusuyordum. Kuzen Simmons, çekti uzaklaştırdı beni oradan. Yola yaklaştığımızda diz üstü çöktü, emeklemeye başladı; ben de öyle yaptım. Az sonra iki kaya arasındaydık, yol az aşağımızda, elli adım kadar ötemizdeydi.

Burada barut dumanı yoktu şimdi, ama batıya doğru, yolun derin bir iniş ve sonra dikçe bir yokuşla devam ettiği yerde kurşunların bini bir paraydı ve bir duman bulutu kaplamıştı göğü o yörede. Burada, kırmızı üniformalıların yüzleri iyice seçiliyordu, zor adım atıyorlardı, belliydi. Sırıtık yüzleri cinayet haykırıyordu. Kırmızı ceketleri pırıl pırıl değildi şimdi. İki kırmızi üniformalı yolun kıyısına, bizim karşımıza gelen kıyısına uzanıktı. Dört yaralı, bu iki ölünün başında oturuyorlardı. Az sonra iki katırın çektiği bir araba göründü taburda; ölü ve yaralılarla yüklüydü araba. Aşağı yukarı yarım düzine ölü vardı arabada, iki yaralı da ölülerin arasına uzatılmışlardı. Şimdi iki ölü, dört yaralı daha yüklediler, ağız ağıza doldu araba. Katırlar önümüzden geçerken yaralıların iniltisini duyduk. Kuzen Simmons, savaşın pis ve korkunç bir şey olduğunu fısıldadı.

«Hiç birini tanımıyoruz.» diye fısıltıyla cevap verdim ben de. «Onlar yabancı, bizim topraklarımızı çiğneyen yabancılar Orada yatan ölü çocuğun ne olduğunu bilmiyoruz. Hiç bir vakit öğrenemeyeceğiz adını, kimse öğrenemeyecek.»

«Onlarla savaşmak zorundayız, Adam!»

«Öyleyse çekelim tetikleri. Ben böyle duramam burada.»

Omuzuma yapıştı. «Dikkat,» diye fısıldadı. «Haydi, bir. iki—»

İkimiz birden çektik tetikleri. Bir kırmızı üniforma-

lı kollarını havaya kaldırıp sıçradı ve düştü. İki kişi benim saçmaların verdiği acıyla bağırdı, sonra tüm tabur çığlık çığlığa, kurşunları savura savura, sövgüler sıralamaya başladı kurşunların geldiği yöne. Kurşunlar başımızın üzerinden sıyırıp ağaçlara saplandıkça, toprağa az daha bastırıyorduk gövdelerimizi; sonra kalktık, kaçtık oradan ormana doğru. Bir duvarı atladık, soluk soluğaydık, yüreğimiz küt küttü, durmak bilmeyen silâh sesleri azgın insan çığlıkları kulaklarımızdaydı.

«Su lütfen, »dedim Kuzen Simmons'a yakarır sesimle.

Bana matarasını uzattı, «Hepsini iç, Adam!» dedi. «Nasılsa Atkins'lerin oradan su alırız; hemen şurada.»

Diktim kafama şişeyi, son damlasına içtim; bir an baktım Kuzen Simmons'a, sonra «Bitti artık. Yetmez mi?» dedim.

«Bunun cevabı bana düşmez, Adam! Silâh seslerini duyuyorsun. Orada çarpışan bizim etimiz, kanımız. Yüzüstü bırakabilir misin onları?»

«Babamı geri getirecek mi savaş?»

«Hayır, Adam! Onu hiç bir şey geri getirmeyecek. Ama biz, göze göz, dişe diş savaşmıyoruz. Böyle görüyor Solomon Chandler, ama Kutsal Kitap, içinde yazılanlara kelimesi kelimesine uyulsun diye çıkmamış ortaya. Savaş bu, Adam!»

«Niçin? Niçin?»

«İnsanın yurdu, kendi öz malıdır Alanda dikildiğimizde tek istediğimiz bu köyün bizim köyümüz olduğunu söylemekti onlara. Bizde para yok, altın, gümüş yok. Öyle söyleyecekti Baban onlara, geldiğiniz yere gidin, bizi rahat bırakın, diyecekti. Bu bizim yerimiz, bizim alanımız, **bizim toplantı salonumuz**; bunlar bizim evlerimiz, diyecekti. Biz, bizim olan şeyleri savunmak için birleşmiş Komitecileriz. Bizim topraklarımıza girip, istediğinizi yaparsanız kötü şeyler olacak. Bütün söy-

leyeceği buydu Babanın, ama başka yolu seçti İngilizler ve şimdi çok geç. Savaş sardı her yanı.»

Kalktı, güneyi gösterdi eliyle. Uçsuz bucaksız bir buğday tarlası çevrende uzanıyordu. Yeşilliğin ortasında ilerleyen adamlar vardı. Haber yayıldı. Silâh sesleri işitebileceğimizden daha hızlı, daha birbiri ardınaydı şimdi, sabahtan beri adam yağıyordu. Haber ondan ona yayılırken, bitmemişti kırmızı üniformalı seli.

Atkins'lerin oraya gittik. Yoldan çeyrek mil ötedeydi çiftlikleri, ve ahırın sivri damında dört silâhlı vardı, ayakta durmuş, hindi tüneğindeymişcesine dikkatli ateş ediyorlardı. Bunlardan biri Solomon Chandler'di, ama bu ihtiyara karşı bir yakınlık duymuyordum daha. Ben de öldürüyordum, o da öldürüyordu, ama ne var ki, o öldürmekten zevk alıyordu. Orada, damın üzerinde buz gibi dikilmişti; dumanlı yola nişan alıp duruyordu. Bana elini salladı, seslendi

«Bir kırmızı üniformalı subayı yerine yollamış bulunuyorum, küçük ahbap. Yoldaydı; zıp zıp atının tepesindeydi. İki yüz adım öteden tüy gibi üfleyip temizledim subayı. Yahova'nın eli uzandı yıktı onu yere; gebertti.»

Başka bir adam katıldı bize, «Kırmızı üniformalı ordunun tümünü görüyor musunuz?» diye seslendi yukarı.

«Duman olmadığı yerde görünüyor Ama bu kırmızı üniformalı ordusunun tümü değil! Nerede! Bildiğin gibi değil bayım!»

Gerçekten, yolun yol olduğu, üzerindeki duman bulutundan anlaşılıyor. Öğle güneşi tepemizdeydi, yaprak kımıldamıyordu, Nisan değil, Ağustos'tu sanki. Dumanın bir kısmı uçup kayboluyordu, ama çoğu kalın bir perde gibi gerilmişti yolun üzerine. Kırmızı üniformalılar şükretmeliydiler buna; üstlerini örten duman tabakası olmasaydı onlardan teki kurtulur muydu aca-

ba! Sonradan öğrendik ki, İngiliz kumandan, bu noktada ordusunu teslim etmeye hazırmış da, teslim alacak kimse bulamamış.

Çoğu gece yatağımda, uyumak yerine bu askerlerin o cayır cayır yolun üzerinde ayakları geri gide gide yürüyüşünü, o toz dumandan, barut kokusundan boğuluşlarını, duman bulutunu yaran kızgın güneşi, ve kayalar, duvarlar ve ağaçlar arkasında siper almış Middlesex halkını düşünmüşümdür de İngilizlerin nasıl onca dayandığına şaşmışımdır.

Ateş hiç kesilmedi. Bir, bir yer alevleniyordu, bir başka yer. Atkins'lerin çiftlikte otuz kadar adam toplandı. Hepimiz de yola doğru gidip bir yaylım ateşi açtık. Sonra döndük, tulumbanın başına geldik. Atkins kadınları su çekiyorlardı. Kırmızı üniformalılardan duyduğumuz korku yok olmuştu; ve nedense sanki yoldan hiç çıkmayacaklarına, yürüyüşlerini hiç aksatmayacaklarına senet imzalamışlar gibi inanıyorduk. Gene de, belki korkumuzdan eser kalmıştı, çünkü, daha yapmadığımız bir şey vardı, o da yola çıkıp önlerini kesmekti. Onlara, bizim yaptığımız gibi karşı koymak başka, öyle gidip silâhlarıyla karşı karşıya olmak başkaydı.

Mrs. Atkins, kızı Esther ve on iki yaşındaki oğlu Ishmael su çekiyorlardı. Bellerini kırarcasına indirip kaldırıyorlardı tulumba kolunu. İyi yürekli insanlardı, ailenin erkekleri, kadınlarını yatıştırmıştı biraz. Ama serseme dönmüş görünüyordu hepsi; savaşın bir kısmı da şuracıkta, çeyrek mil ilerilerinde oluyordu, kolay değildi ne de olsa. Tulumbaları, pek yerinde olarak, İngiliz yürüyüş hattı yakınında olmaktan başka, derin bir kuyuydu da. Soğuk ve arı suyuyla ün salmıştı. Oraya vardığımızda, Kuzen Simmons dayanamadı kadınların tulumba başında belkemiklerini kırmalarına, önce kendi kaptı kolu, sonra da ötekileri utanmaya ve sırayla tulumba kolu sallamaya çağırdı. Savaş var dedikse, erkekler domuz, kadınlar köle kesilecek demedik diye

de söylendi. Kadınlar kuyudan elli kovaya yakın su çekmişlerdi bile, tulumba koluna bir kez dokunan herkes bunun ne demek olduğunu bilir.

Ben tek başıma o buz gibi soğuk, bal gibi tatlı sudan yarım kova tükettim bir dikişte; bir o kadar da ağrıyan başıma döktüm. Atkins kadınları evlerindeki bütün yiyeceği önümüze serdiler, hiç kimse aç çıkmadı oradan. Tam büyük bir parça sosisle ekmeği ağzıma doldurmuş yutmak üzereydim, Esther Atkins yanıma geldi, Lexington'dan Cooper'ların oğlu olup olmadığımı sordu.

«Evet,» diye cevap verdim. On yedi yaşlarında güzel bir kızdı. Siyah gözlü, siyah saçlıydı. Bir köpeğin kıllarından çok giyneğe sahip olmakla ün salmıştı.

«Ama seni son gördüğümde şu kadarcıktın.»

«On beş yaşımdayım efendim.»

«Babanın başına gelenleri duydum. Moses Cooper, senin babandı değil mi?»

«Evet, babamdı.»

«Afedersiniz, gerçekten üzgünüm.»

Onun kardeşlerinden biri de gün sona ermeden ölü olacaktı. İkimiz de bilmiyorduk bunu o vakit. Beni avutmak için bir şeyler yapmak istedi; gitti bir parça böğürtlen turtası getirdi. O gün çok kişi nazik ve anlayışlıydı; yürekde gizli dehşet, korku yoktu, sanıldığından az kişi kabaydı. Sırtlarında yaralı komşuları taşıyan en az üç adam gördüm ben. Hatırlanmaya değer bir olay daha var, bu da biz doğuya doğru ilerlerken başımdan geçti.

Söylediğim gibi, Atkins'lerin orada, otuz kadar adam toplanmıştı. Kimileri Lincoln Town'lıydı, bunlar Kuzen Joshua Dover'le birlikte gelmişlerdi. Geri kalan bizim komşulardan ve Sudbury Nehri'nin öte yakasındandı. Bunlardan ikisi North Bridge çarpışmasında bulunmuşlardı. North Bridge'de Massachusetts'li Yankiler İngilizlere ilk ateşi açmışlardı. Ama onlar da, bi-

zim gibi, kırmızı üniformalılar yaylım ateşi açıp da iki Concord'luyu ölü yere serene ve birkaç kişiyi yaralayana kadar tek silâh patlatmadıklarını söylüyorlardı. Sudbury'lilerin kumandanı, Becket adında biriydi. Ufak tefek, sinirli, yerinde durmaz bir adamcağızdı. Durmadan yakınıyor, sebepsiz ve biçimsiz bir savaş yaptığımızı, hiç bir şeyin planlanmadığını, İngilizleri bölük pörçük bozguna uğratıp dururken, koca bir ordunun kaçmasına gözyumduğumuzu söylüyordu. Onları esir almak ya da tek canlı bırakmamacasına silip süpürmek işten değildi.

Ben kendi payıma, yaşamak ve yaşatmak istiyordum. Uykusuz geçen bir gece etkisini göstermeye başlamıştı. Tüm etlerim, kemiklerim duyuyordu yorgunluğumu. Savaşa ilişkin okuduğum ,duyduğum şeylerden çıkardığım kavram şuydu: Bir karşılaşma çabucak yapılır, savaşılır sonra bırakılır, olay tarih kitaplarına geçme sırası beklerdi. Üç çarpışma geçmişti başımdan, yetmez miydi sanki. Ama Becket böyle düşünmüyordu. Ötekiler de hep kendi fikirlerini kabul ettirmeye bakan inatçılardı.

Oraya buraya koşup, kırmızı üniformalılara gözü kapalı ateş edeceğimize ve böylece kendimizi kırdıracağımıza, güneydoğuya yönelmeli ve Lexington'un güneyindeki Menotomy Caddesine çıkmalıydık. Şimdiki yerimizden beş mil ötedeydi bu yol. Sallana sallana gitsek bile İngilizlerden önce varırdık oraya; hem giderken de öteki Savaşçılarla birleşirdik. Yüz kişi bile olsak, İngilizleri, Lexington ile Menotomy arasında bir yerde kıstırıp tuzağa düşürebilirdik; onları bir iki saat oyaladık mı, binlerce savaşçı gelmiş, bize katılmış olurdu.

Bütün bunlar bana karışık ve sapa geldi ama Kuzen Simmons, kısa bir süre için bile olsa bir tasarı olduğunu ve hiç plansız oraya buraya saldırmaktan iyi olduğunu, herkes kumandan olup karardan karara atla-

maktansa, bir plana bağlı kalmanın daha iyi olduğunu savundu. Bu arada Solomon Chandler ve öteki silâhlı adamlar ahır damından inmişti; Becket'in planını desteklediklerini söylediler. Kırmızı üniformalı taburun son ucu yolun tam karşımıza gelen bölümünü de yürüdü; onları kolayca pes ettirmek işten değildi ama Solomon Chandler Lexington'da önlerini kesmenin daha doğru olacağını savundu gene. Bir yandan silâhlı halk katılıyordu küçük ordumuza. Yürümeye başladığımızda yüzü aşmıştı sayımız.

On beş yirmi dakika sonra, Lincoln yolunu geçtiğimizde Concord Caddesinin neredeyse bir mil güneyindeydik. Ve tam biz Lincoln'u geçerken şans bizi buldu ve bir kırmızı üniformalı atlı birliği kuzeyden doğru çıktı karşımıza. Belki de Lincoln'a giden yolun daha kestirme bir kaçış yolu olup olmadığına bakmaya gelmişlerdi. Dört kişilik bir devriye birliğiydi bu. Daha görür görmez en azından yirmimiz birden ateş ettik. Üçü atlarını kamçılayıp kaçtılar, ama dördüncüsü eyerden düştü, yola uzandı. Atı başucunda kakıldı kaldı. Rasgele savurmuştuk kurşunları. Ama şunu anladım ki böyle rasgele atışlarda, herkes pılısını pırtısını toplayıp kaçmaya bakıyor, ne bir an duruyor, ne de karşı durum almaya kalkışıyordu. Bu durum benim hoşuma gidiyordu, çünkü doğru dürüst nişan alındığında ölecek olan, böylece canını kurtarmış oluyordu.

Düşen adama doğru koştuk, çevresine üşüştük, —numaradan yatabileceğini hesaba katacak kadar asker değildik daha— kendindeydi, yalnız omuzunda bir kurşun deliği vardı. Yirmi yaşlarında pembe yanaklı bir delikanlıydı. Bize bir göz gezdirdi, sonra kapadı gözlerini, onu öldürmemizi bekliyordu şimdi. Bizim barbar kişiler olduğumuzu kafasına sokmuşlardı buraya gelmeden çünkü; onun için ölümünü bekliyordu. Ama, çektiği acının ve korkunun, kirli yanaklarına yuvarladığı gözyaşlarını önlemeye yürekli olmak yetmiyordu.

Onun orada yatıp ağlaması ve döğüşen bir askerden çok küçük bir çocuğa benzemesi hepimizi etkiledi. En doktora şarlatanın, dolandırıcının teki gözüyle bakar-

Watertown'dan Dr. Cody bizimleydi. Bizim aile bu doktora şarlatanın, dolandırıcının teki gözüyle bakardı ama, ne olursa olsun, şipşak durdurdu yaralının kanını ve de bir güzel sardı örttü kurşun deliğini. Sonra çocuğu kaldırdık, ta Dunn House'a taşıdık, orada da bıraktık onu.

Adamlardan kimisi ata Becket'in binmesini önerdiler. Becket atın tepesine yakışmayacağını söyledi ve bir aferin verdim ona içimden. Hem neyse... Solomon Chandler'in yaşlı olduğunu, ata onun binmesinin daha doğru olacağını söyledi Becket. Chandler, çocuklar gibi sevindi, kuruldu İngiliz kısrağına. Eski süvari erleri gibi sallıyordu silâhını ileriye doğru.

Kuzen Simmons, Tanrının verdiği iki ayakla yürüyen insanlar arasında ata binmek kadar insan kişiliğini açığa vuran şeyin olmadığını söyledi.

ÖĞLEDEN SONRA

Şimdi Lexington'un aşağı yukarı bir buçuk mil güneyinde, Watertown yolu ile Menotomy yolu arasındaydık; bütün buralar evimdi benim. Sıcak tatlı ve iyi olan her şey, Annem, kardeşim Levi, Ninem, Ruth, hısımlarım ve arkadaşlarım, bütün bunlar bir bağırış, bir çağırış ötedeydiler. Şu tepenin ardında, ağaçların ötesindeydiler hepsi; elimi uzatsam dokunabilirdim onlara; ama her aklı başında insanın yapacağı gibi eve gitmek yerine, İngiliz ordusunu tuzağa düşürüp yok etmek üzere yola düşmüş, bu karman çorman çiftçiler arasındaydım. Çok anlamsız geldi durumum bana, ve bunu Kuzen Simmons'a söyledim.

Başını kaşıdı. «Eee, n'apalım, Adam!» dedi Kuzen Simmons. «Savaş bu, biliyorsun. Savaş vakti, olaylar barış vaktinde olduğu gibi anlam taşımazlar.»

«Savaştı, öldürmeydi, ta burama kadar doydum, Kuzen Simmons!»

«Biliyorum, Adam! İşin aslına bakarsan, ben de öy leyim. Tanrı bilir, eski ateş yutucu Solomon Chandler dışında herkes öyledir Ama bırakamayız savaşı.»

«Neden olmasın?»

«Çocukluk ediyorsun, Adam! Savaşmaya karar verdik. Bir insanın, eline silâh alıp ortaya çıkmasından daha güçlü bir yolu yoktur amacını ortaya koymasının.»

«Ama önce onlar bize ateş ettiler.»

«Bu bir tartışma, Adam. Tartışma yapma vakti değil şimdi. Silah çekmek kesin bir açıklamadır, bir tar-

tışma değil. Hiç kimse, kimin önce ateş açtığı konusunda sakin ve anlayışlı olamaz. Hem şimdi nasıl başladığımızı düşünecek halde değiliz. Savaşın içindeyiz. İki taraftan biri amacını gerçekleştirinceye kadar düşmanız biz şimdi. Şimdi geri çekilecek olursak, belki de iplerini kaptıkları gibi, en azından yüz kişiyi darağacına çekerler, belki de bin kişiyi, belki on bin kişiyi ipe çekecekler. Yatağımızda şöyle rahat uyumayacağız. Korkudan, kuşkudan ölürüz anlıyor musun?»

«Öyleyse ne vakit bitecek?»

«Ne vakit mi bitecek, Adam? Söyleyeyim sana ne vakit bitecek. Onları gemilerine tıktığımız vakit ve onların gemileri buradan gidip bizi kendi öz topraklarımızda barış içinde bıraktıkları vakit. Ondan önce bekleme savaşın bitmesini.»

«Öyle bir konuşuyorsun ki, bu söylediğin vakit bir yıl sonra da gelebilir,» dedim. Bitkindim.

«Belki bir yıl sürer, Adam. Doğru.»

«Ben, bugünden konuşuyorum, Kuzen Simmons. Şu andan söz ediyorum. Şimdi hemen eve dönmekten konuşuyorum.»

«Tanrım sen sabır ver... Nereye gideceksin, oğul? Şu içinde bulunduğumuz anda kırmızı üniformalıların Lexington'a girmekte olduklarına kalıbımı basarım.»

«Beni yakalayamazlar.»

«Çok akıllısın maşallah. Bana da öğretsene nasıl becereceksin bu işi?»

«Emeklerim,» diye kekeledim. «Kasabanın kıyısında yatar beklerim, onlar defolup gidinceye kadar.»

«Öyle mi! Her yanda pusu kurmuş onlar. Onlar halı gibi serilmiş emekliyor, sen o halı üzerinde mi emekleyeceksin? Buna aklım ermedi, Adam!»

«Belki de bilmiyorum nasıl becereceğimi, Kuzen Simmons. Bu Tanrının belâsı savaş canıma yetti, hepsi bu.»

«Haklısın,» diye başını salladı Kuzen Simmons. «Sen daha çocuksun, Adam! Başından geçen az buz değil. Boyundan büyük işler yaptın. Koca bir gün bu... Hem upuzun bir gün. Sanki senin burada durmana gönlüm razı mı benim? Öz hısımımsın, üstelik babasız kaldın. Ama, bu iş böyle işte.»

«Ne iş nasıl?»

«Sen Moses Cooper'in ilk çocuğusun ve bunu burada bilmeyen tek kişi yok, ve de babanın barbarca öldürüldüğünü.»

Birkaç dakika mola verdik bu çorak tepede. Bu tepeye Yerli Mezarlığı denilirdi, ama benim bildiğim kadarıyla tek yerli gömülü değildi burada. Babam bir keresinde bana Yerlilerin dinsiz oldukları için ölülerini doğru dürüst gömmediklerini, yere bir çeşit çerçeve koyup ölüleri onun üzerine yatırdıklarını, böylece gökyüzünden, güneşten, yağmurdan ve kardan yararlandıklarına inandıklarını söylemişti. Bu düşünceyi beğenmiş ve bir yerli olarak doğmadığıma üzülmüştüm; çünkü böylesi, yerin dibinde ıslak bir deliğe girmekten iyiydi her halde. Şimdi bunlar aklıma geldi. Babamın ölüsü soğumadan daha savaşın ortasına sıçrayıp kendimi kaptırmaktan üzüntü ve pişmanlık duydum; vücuduma hançer saplanıyormuş gibi irkildim. Hiç olmazsa Babam için üzülüyor olmalıydım.

Lexington yanıyor diye bir ses duyduğumda daha da çoğaldı üzüntüm. Küçük ordumuzda yüz elliden fazla adam vardı şimdi ve hepimiz de bu küçük tepe üzerinde beynimizden vurulmuş gibi şaşkın ve çaresiz duruyorduk. Gözlerimiz kuzeye, dumanın gökyüzüne yükseldiği yöne dalıktı. Sonradan yalnız üç evin ateşe verildiğini ve de kül edildiğini öğrendik, Loring'lerin evi, Mullikon'ların ve Bond'ların evleri; ama uzaktan baktığımızda, duman göğü öylesine sarmıştı ki, tüm köyü yakmaya karar verdiklerini sanmamak elimizde değildi. Bizim evimizin de yandığı benim elimden bir şey

gelmediği düşüncesi yüreğimi burktu; bir ağrı saplandı böğrüme. Annem, Ninem, Levi ne olacaklar diye soruyordum kendi kendime. Evde miydiler acaba? Benim bildiğim kadarıyla mahzende saklanıyor olmalıydılar. Ev tutuşunca da orada kalakalmışlardı her halde. Bu düşüncemi Kuzen Simmons'a söyledim. Onun da yüzünden düşen bin parçaydı.

«Yok, yok, Adam!» dedi, kederli sesiyle. «Bunu aklına bile getirmemelisin. İngiltere dragonlarının hepsi evinin bahçesine doluşsa, gene saklanmaz mahsene senin Ninen .Ben asıl Ruthie ve Simmons Teyzeni düşünüyorum. Eli kolu sarkık dikilip evinin yanıp kül oluşunu seyretmek bir erkek için çok acı.»

Kimi adamlar kalkıp İngilizlere saldırmayı ve onları kasabadan çıkarmayı savundular. Herkes çılgına dönmüş dişlerini çiğniyordu, çaresizlik içinde her kafadan bir ses çıkıyordu. Kırmızı üniformalılara epey kayıp verdirmiştik ve daha gün bitmeden göstereceklerimiz vardı onlara; ama onların yaylım ateşine göğsümüzü vermekle olacak iş değildi bu; onlar sıra sıra durmuş hedeflerini gözleriyle görüyor da savuruyordu kurşunları. Bu yüzden boşuna konuşuyordu herkes. Gevezelikten başka bir şey değildi bu. Alanda bizimle olan Jonathan Crisp ve ondan bir yaş küçük Kuzeni Salem, oradaydılar; ikisi de gözyaşlarını tutamadılar. Herkes onlara bakıyor, üzgün üzgün başlarını sallıyorlardı, dünya başımıza yıkılıyordu çünkü ve bu hiç birimizin aklına gelmemişti. Çok çabuk olmuştu her şey. Savaşçılar çaresizlik içinde kendilerini oradan oraya atıyor, çileden çıkıyorlardı. Tepenin üzerinde yığılmış bir kalabalık vardı ve kasabayı kırmızı üniformalılardan kurtarmak için kimse bir şey yapamıyordu.

Sonra Soloman Chandler var gücüyle haykırdı «Arkadaşlar, şunu unutmayın ki, İngiliz şimdi orada... Ama uzun sürmeyecek, yokolacaklar! Bir saate kalmaz tek asker kalmayacak orada.»

«Niçin?»

«Çünkü akıl diye bir şey var. Ya karanlık basmadan Boston'a dönecekler, ya da hiç gidemeyecekler oraya!»

Savaşçılar sevinçle bağırdı hep bir ağızdan. Herkes korkularını, kuşkularını azaltacak bir şey duymak, bir şey düşünebilmek istiyordu. Tam o sırada, üç atlı komiteci geldi. Watertown ve Cambridge'den yüz kişilik bir ordu getirmişlerdi, adamlar aşağıda Menotomy Yolunda bekliyorlardı. Hemen şurada bir mil ötemizdeydiler Üç atlı aşağı yukarı bin beş yüz kişilik bir kırmızı üniformalı yedek ordusunun Boston'dan gönderildiğini, bir saat kadar önce Lexington'a doğru gittiklerini söylediler Belki de bir saate kadar hep birlikte Boston'a yürürlermiş. Kırmızı üniformalılar Menotomy yolu'nu hiç unutmasınlar, güzel anılar edinsinler diye bu üç atlı çıkmış adam topluyorlarmış, kimi bulurlarsa katıyorlarmış ordularına.

«Ve de bizi buldunuz, hem de nasıl buldunuz!» dedi Solomon Chandler dişlerini göstererek.

Bu atlıların gelişi, getirdikleri haber, havayı değiştirdi. Herkes konuşmaya, bağırmaya ve kırmızı üniformalılara günlerini göstereceklerine ant etmeye başladı. Silâhlarını havada sallıyor, hırsla, sevinçle kaynaşıyordu kalabalık. Kuzen Simmons'un dediği gibi olan olmuştu. Girmiştik bu işe, ölmek var dönmek yoktu. Bunu tam şimdi anlamıştı sanki herkes; öylesine vahşi bir hava esmeye başladı.

Solomon Chandler, atına bindi ve, «Arkamdan gelin yoldaşlar!» diye bağırdı; ve hepimiz ırmak gibi aktık ardından; tepeyi indik. Menotomy yoluna yollandık, Ben gitmeye gönüllü değildim, ama gene de gittim. Hepimiz gittik. Bizim dışımızda bir güç itiyordu bizi. Benim yüreğim köyümüzdeydi, yanan evlerin çatırdısı yüreğimi sallıyordu; sevdiğim her şey, tüm sevdiklerim yakılıp yıkıldığına, ölüp gittiğine göre, ben de öl-

meliydim; böyle düşünerek güçlenmeye ve kendime amaç edinmeye çalışıyordum.

Bizimkilerin aklında bir yer vardı, Menotomy yolunun iki toprak set arasında çukurlaştığı yerde, yolun bir yanı böğürtlen ağaçlarıyla, öte yanı fırtınanın yıktığı ağaç gövdeleriyle çevriliydi. Ben burayı iyi bilirdim. Çünkü çevrede en iyi tavşan avlama yeri burasıydı: Ağaç gövdesini yola çekecek, arkalarına da kaya parçaları yığarak barikat kuracaktık. Bunu yapmakla, İngiliz ordusunu yeterince oyalayacak ve bize yetişmek üzere Albay Pickering komutasında yürümekte olan Essex halkına vakit kazandıracağımızı sanıyorduk. Bu tasarının başarılı olup olmayacağı belli değildi; ama ne olursa olsun, bu bozuk bölçük döğüştüğümüz inanılmaz savaşta ortaya çıkarabildiğimiz tek plândı. Tüm olaylar, şu ya da bu Komitecinin ansızın aklına esen bir düşünce sonucuydu, ve savaşın saatlerce sürmesinin tek nedeni kimsenin savaşı yönetecek ya da durduracak güçte olmayışıydı. Takviye kuvveti, ilk kırmızı üniformalı orduya yetişmeden önce, İngilizlerin teslim olmak istedikleri katıksız doğruydu. Akılları başlarından gitti gidecekti çünkü. Göremedikleri bir düşman ordusu sarmıştı onları. Öğrendikleri ya da Avrupa'da uyguladıkları hiç bir savaş taktiğini uygulayamıyorlardı, tüm cephanelerini taş duvarlara, ağaçlara, çalılıklara ateş etmekle harcıyorlardı; ve en azından çeyrek ordu yaralı ve ölü vermişlerdi. Akıllarını şaşırmasınlar da ne yapsınlar Ama teslim olacakları kimse yoktu ortada, konuşup anlaşacakları kimse yoktu; tutup bir atlı gönderdiler Lexington'un batısındaki yoldan doğru; eline de bir beyaz bayrak vermişlerdi. Ne var ki, Concord'lu Abraham Clyde, beyaz bayrağı kırmızı üniformalıların taşıdıkları alay bayraklarından biri sanmış atlıyı tek kurşunla yere sermişti oracıkta.

Eh, belki planımız başarılı olur ve eğer İngilizler bizden önce Menotomy yoluna çıkmamışlarsa, her şey

değişebilirdi. Watertown ve Cambridge halkının silâh seslerini duyduğumuzda, önümüzde çeyrek millik yol vardı yürünecek.

Kuzen Simmons'la ben ve daha dört beş kişi, kırık ağaç yığınının içine tırmandık, sürüne büküle ilerledik dalların arasında; yoldan bir kaç metre uzakta yolu da görebilecek yerde durduk. Tilki yuvasına girince nasıl görünmezse, biz de burada öylesine iyi gizlenmiştik, yoldan altmış yetmiş adım ötedeydik; bastık kurşunu geçmekte olan kırmızı üniformalılara. Garip, rüya gibi bir şeydi bu. Orada uzanmış, yolu olduğu gibi her yanı kaplayan barut dumanı arasından çıkan kırmızı cisimleri, sonra birden her şeyin kayboluşunu görüyor, yalnız dumana, yalnız ve yalnız dumana ateş ediyorduk. Sonra ağaç dallarının arasından dumanın orada burada kırmızı parçalarla delindiğini görüyorduk. Önümüzde çıldırmış bir yığın insan olduğunu da biliyorduk, çünkü kırmızı üniformalıların, yürümekten, ve ölü, yaralı, kayıp oranlarını kabul etmekten başka yapabilecekleri şey yoktu. Bizim savaşçılar ise, bölük bölük yola dağılmış, can çekişen bir canavarın üzerine üşüşmüş sinekler gibi, kırmızı üniformalı ordusunun arasında, ordan oraya koşuyorlardı.

Ama biz, bizim küçük takımımız yorganımızın altında kaldık. Çünkü kırmızı üniformalıların bizi burada ele geçirmesi olanaksızdı ve çoğumuz yola çıkıp ordan oraya koşamayacak kadar yorulmuştuk. Orada öyle uzandık, kırmızı üniformalılara ve dumana ateş ediyorduk, daha doğrusu, Kuzen Simmons ve ötekiler ateş ediyorlardı; ben av tüfeğini bir kez ateşledim, sonra anladım ki bu uzaklıktan attığım kurşun kırmızı üniformalılara varsa bile, sivrisinek fiskesinden farkı olmayacak. Ateşe devam etmemek için akla uygun bir neden bulduğuma sevindim. Yıkılmış bir ağacın ardında toprağa gömdüm vücudumu, çenemi tüfeğin dipçiğine dayadım. Silâh seslerini, çığlıkları ve sövgüleri

köyümüzde bir yıl boyunca duyduğum sövgülerden daha ağır ve daha çok sövgüyü beş dakika içinde dinleyerek uyudum.

Bir çarpışmanın ortasında uykuya dalmam garibinize gidebilir; üstelik üzerine böylesine söz edilmiş, kuşaklara konu olmuş, tarih kitaplarına, romanlara girmiş böyle bir savaşta horul horul uyumayı saygısızlık sayabilirsiniz belki de; ama unutmayınız ki bir geceyi uykusuz geçirmiştim ve köy alanında inanılmaz bir kıyım seyretmiştim ve o vakitten beri yemle çağırılan tilki gibi ora senin bura benim koşup duruyordum. Aslında, sonu sonuna uykuya dalmama değil, o vakte kadar ayakta durabildiğime şaşmak gerekir.

Sessizlik uyandırdı beni. Herhalde, altı yedi saattir ilk sessizlikti bu, ve inanılmaz, biraz da ürkünç geliyor insana.

Yani çıt yoktu demek istemiyorum, ya da doğal değildi sessizlik, tuhaftı demek istemiyorum. Uzaktan ve yakından her vakitki sesler geliyordu, ama bu sesleri bile birbirine girmiş ağaç yığınları kısmıştı biraz; eksik olan çarpışmanın vahşi ve korkunç sesleri, insan çığlıkları, silâh patlamaları, azgın ve yaralı insanların vahşi bağırışlarıydı. Daha bir kulak kesildim, sanki bu sesleri duyuyordum gene de, ama çok uzaktan, çok sönük geliyordu sesler. Dışarısı aydınlıktı daha, ama ağaçların altı, bu sığınağın içi loştu, bir rahatlık veriyordu insana. Cep saatime bakmadan vakti ölçmeye alışmıştım dünden beri, en azından bir saat geçti diye düşündüm kendi kendime.

Uyanır uyanmaz kalkmadım yerimden; biraz yattım öyle, barışın tadını çıkarayım dedim. Az sonra kuru dallar üzerinde ayak sesleri, dal çıtırtıları duydum. Ağaç yığını içinde yol açmaya çalışıyordu birileri. Sonra konuşmaları geldi kulağıma, ilkin Rahibin sesi

«Tanrı bize acısın Joseph ve bağışlasın bizi. Sana açıkça söyleyeyim, gidip de Cooper Teyze'ye oğlu-

nu kocasının yanına gönderdiğimizi söyleyecek yürek yok bende.»

«Ya ben?» diye atıldı Kuzen Simmons. Çocuktan benim sorumlu olduğum yetmiyormuş gibi, bir de Cooper Teyze'ye cevap vereceğim. Niçin çocuğu eve göndermedin diye sormaz mı bana?»

«Çocuğun kanından sen sorumlu değilsin, Joseph. Kimse kimsenin kanından sorumlu değil bugün. Sorumlu biri aramak gerekirse, alanda ilk kıyımı yapan İngilizleri düşünmek gerekir.»

«Son nerede gördün onu? Nerede bıraktın?»

«En çok neye yanarım biliyor musun, Rahip? Onun gibi iyi, onun gibi her şeye razı çocuk görmedim ömrümde.»

«İyi bir çocuktu, Joseph. Kuşkusuz iyi çocuktu.»

«Böyle masum bir çocuğun öldürüldüğünü düşünmek Tanrıya inancımı sarsıyor.»

«Hiç bir şey Tanrıya inancını sarsmamalı, Joseph. Tanrı öğreticidir, yol göstericidir

«Hiç yakınmadı, Rahip. Akşamdan beri çocuğun başına gelenleri düşün bir

Önce, orada yatıp, onların [illegible] geçmiş zamanda söz etmelerini dinlemek hoşuma gitti. Her halde öldüğünü düşünmek yerine ,hakkında söylenen iyi şeyleri dinlemekle avunan bir başka çocuk yoktur. Ama sözlerinde bir şeyler vardı ki, davranışıma olduğu gibi aklıma da saygı duyup duymadıkları belli değildi. Doğruldum ve seslendim onlara.

«Tanrıya bin şükür!» diye bağırdı Rahip.

Kuzen Simmons kalkmama yardım etti, yaralı olup olmadığımı sordu.

«Hayır efendim, bir şeyim yok.»

«Öyleyse ne oldu sana böyle, Adam?»

«Uyuyakalmışım.»

İkisi de ağzı açık bakıyorlardı bana.

«Ne yaptın?»

«Uyuyakaldım,» dedim gene. «Uyuyakaldım o kadar.»

«Bir şeyin olmasın da, zarar yok,» dedi Rahip.

Ağaç yığını arasından çıkardılar beni. Kuzen Simmons'a savaşın nasıl gittiğini sordum.

«Cambridge'e varmışlardır şimdi. Halk Savaşçıları dört bir yandan akın ediyorlar. Eğer, kırmızı üniformalılar Boston'a giderlerse orada kalacaklar demektir. Gün ağarmadan beş bine yakın adamımız toplanmış olacak Boston'da.»

«Öyleyse, eve gidebilir miyiz?» diye sordum.

«Hepimiz eve gidiyoruz, Adam —bizden çok uyumuş, bizden çok dinlenmişler va.

Eve gidecektim de ne olacaktı, bilmiyordum; ve bildiğim kadarıyla köyümüz kül olmuş, tüm sevdiklerim ölmüştü.

Toplantı Salonunun kulesini gördüğümde içime su serpildi biraz. Sonra köyün eteklerinde Parker Ahırlarını gördüm. Birini yaktılarsa ötekileri de yakarlardı dedim kendi kendime. Aceleyle koşup ne olup bittiğini bir an önce öğrenmek isteyeceğimizi sanırsınız, ama kimse kötü habere koşmaz. Hem de yorgunduk, üçümüz de yorgunduk. Sonra köye yaklaştıkça, evlerin yerli yerinde olduğunu gördük. Yalnız daha önce sözünü ettiğim üç ev yanmıştı.

Kendi evime gitmek üzere Kuzen Simmons ve Rahipten ayrıldım. Köyümüze dönen tek biz değildik. Tarlaların ortasında yorgun gölgeler görünüyordu, Menotomy yolunu tırmanan bitkin savaşçılar görünüyordu hepsini de yorgun bir üzüntü sarmıştı; bu, yürüyüşlerinden ve silahlarını yerde sürüyüşlerinden belliydi. Savaşı kazanmıştık, ama savaş kazanmak tarih kitaplarının anlattıklarından daha az zevkli.

«En iyisi eve gitmek, Adam!» dedi Rahip. «Sonra gelip ziyaret edeceğim sizleri.»

Beni bekleyen şeylerle tek başıma karşılaşmamak

için onlara benimle gelmelerini rica edebilirdim. Ama yüzlerine bakınca, içim elvermedi onlardan bunu istemeyi. İkisi de acınak yüklüydü, ihtiyarlamışlardı birden. Yüzleri beyaz ve aşağı sarkıktı ,sakalları uzamış, kurumuş kan, toz toprak derilerine yapışmıştı. Üstleri başları yırtıktı. Gözleri yorgunluktan ve barut dumanın dar kıpkırmızıydı. Ben de onlardan aşağı değilimdir diye düşündüm, ama ben gençtim ve insanın genç olduğunu duyması kadar üstün bir duygu yoktur.

Başımı salladım ve ayrıldım onlardan, eve doğru yürümeye başladım. Arka kapıdan, sebze bahçesinin bulunduğu yerden yaklaşıyordum eve. Levi pencerelerde beni bekliyor olmalıydı. Ben iyi göremiyordum pencereleri, çünkü güneş inmişti ve gözlerime giriyordu. Daha görmeden sesini işittim Levi'nin. «Adam! Adam!» Koştu bana doğru, atıldı kollarıma, ben ise silahımı bırakıp biricik varlığımmış gibi sardım onu sımsıkı. Ağlıyordu, ben de ağlamaya başladım. Yere oturdum, daha öyle sımsıkı tutuyordum kardeşimi kollarımda, ve gözyaşlarımı durdurmaya çabalıyordum. Neredeyse Annemle karşılaşacaktım, ve beni gözyaşları içinde görmesini istemiyordum. O gün yeterince gözyaşı dökmüş olmalıydı.

«Seni öldü sandıydık,» diye hıçkırdı Levi. Az önce Concord'lu koca eşeğin biri geldi buraya, yol kavşağında serilmiş yattığını söyledi, öldüğünü söyledi senin.»

«Ölüye benziyor muyum?»

«Oh! Adam! Ölmeni istemiyorum.»

«İyi ya, ölü değilim işte .Canlıyım. Ölü gibi yorgunum belki, ama canlıyım.»

«Ölmeni istemiyorum, Adam!»

«Bırak öldüğümü söylemeyi, çünkü ölmedim.» Sarstım Levi'yi, gözlerini kaldırdı, baktı bana ve nasılsa gözyaşları arasında gülümseyebildi. Kalktım ve orada, sebzeliğin kıyısında, Ninemle yanyana Annem

duruyordu. Ninem, yıkılmasın diye kolunu dolamıştı Annemin beline, tutuyordu ve Annemin yüzü kar gibi beyazdı. Ağzı az açıktı, dudakları titriyordu. Ninem öyle bakıyordu bana, hafiften başını salladı.

«Ölmemiş,» dedi Levi özür diler gibi.

Annem birkaç adım attı bana doğru.

«Çok kirliyim,» diye fısıldadım. «Her halde hayatımda böylesine kirletmedim üstümü başımı.»

Sonra Annem geldi, kollarına aldı beni, öyle bir sıkıyordu ki, kaburgalarım kırılacak sandım; yüzü kirli gömleğime gümülüydü. Sonra bıraktı beni, birkaç adım geriledi, ağlamaya başladı. Ninem yanına geldi, omuzuna dokundurdu okşayan elini, «Zavallı yavrum, zavallı kızım!» dedi derinden. Ninem bana bir merhaba diyecek diye bekledim, ama görünüşe bakılırsa, orada olduğumdan haberi bile yoktu sanki. Levi silâhımı aldı, Ninem, Annemi içeri götürdü, ben de arkalarından gittim.

Mutfakta ve kapı önünde komşular toplanmıştı. Ruth oradaydı, annesi ve dul teyzesi Suzan ve de kefenleme yatırma işlerinde cenazelerde yardımını esirgemeyen ihtiyar ebe Mrs. Cartwright oradaydı, Levi'nin arkadaşlarından birkaçı Albright'ların oğlu, ve kendi ailesinden ölüsü olan küçük Jonah Parker de ayakta duruyordu. Mutfak kapısından girerken yana çekilip yol açtılar. Ruth geride duruyordu, ama gözlerini benden ayırmıyordu. Dul Susan koluma girdi. Annem bir sandalyeye yığıldı, bana bakıyordu, tüm gövdesi titriyordu, yaşlar yanaklarında yuvarlanıyordu. Ninem ise ağlamamak için zor tutuyordu kendini, ağzı yüzü gerilip büzülüyordu — belki de bu kadınları iyice taşıracak hasta edecek damlayı tutuyordu

Eve dönmenin kolay olmayacağını biliyordum da, böylesine acıklı, böylesine rahatsız bir durum getirememiştim gözümün önüne. Simmons Teyzeye, Kuzen Simmons'un döndüğünü ve evde olduğunu söylemek-

ten başka, sözüm yoktu söyleyecek. Ne diyeceğimi bilmiyordum başka.

«Sen eve git, Ruthie!» dedi kızına. «Bizim burada olduğumuzu söyle.»

«Onu yukarı çıkarayım mı?» diye sordu Mrs. Cartwriht, Anneme.

Annem cevap vermedi, ama Dul Susan başıyla evet dedi. Mrs. Cartwright elimden tuttu, merdivenden çıkararak büyük yatak odasına götürdü beni. Babamın vücudu, yatağa uzatılmıştı.

Korktum ilkin, yüreğim ağzıma geldi. O odaya girmemek için hayatımın on yılını verirdim. Eşikte durdum. Mrs. Cartwright pis pis öttü kulağıma: «Haydi, haydi bakalım. Korkulacak bir şey yok. Doğum, evlenmek, ölüm. Böyle gelmiş, böyle gider. Bir gün senin çocukların olacak, tığ gibi, tertemiz saçları taralı, onlar nasıl davranacak sanıyorsun. Gel buraya Adam, haydi gel.»

Avutmaktan uzaktı söyledikleri ama hiç olmazsa aklımı korku ve isteksizlikten aldı, Mrs. Cartwright'e karşı duyduğum o eski ve giderek, çoğalan nefrete götürdü. Middlesex'in en duygusuz, en iğrenç moruğu olduğuna bir daha inandım; bir bakıma rahatladı içim, hiç olmazsa ona ilişkin kanımın doğru olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştı. Odaya girdim, Babama baktım.

«Dua et,» diye gıdakladı.

«Buradan çıkın ve beni yalnız bırakın Mrs. Cartwright!» diye bağırdım.

«Ne? Neler duyuyorum!» diye başladı. Sözünü kestim, ağzıma geleni savurdum, kovdum onu odadan. O vakit çıktı, bir yandan bir şeyler geveliyordu ağzında, öfke öksürüyordu.

Babamla yalnızdım şimdi. İyi ama Babam değildi ki bu yatan, bir gövdeydi. Önemi, anlamı uçup gitmiş bir gövde. Daha az önce bir yığın gövde görmüştüm; kırmızı üniformalıların gövdeleri, **Halk Savaşçılarının**

gövdeleri. Kendimi bildim bileli ölümle ilişkim olmamıştı pek, ama bugün, bütün gün ölümle yaşadım. Bir uyuşukluk geldi üstüme, kımıldamaya gönlüm yoktu. Ağlamak bile istemedim. Sonradan ve daha sonra, çoğu kez düşündüm Babamı, ama yatağın üzerindeki cesedi değil.

Odadan çıktım, kapıyı yavaşça kapadım.

Mutfağa döndüğümde, Annem kendini toparlamıştı biraz, ve Ninem bana yaklaştı, elimi tuttu sıktı bir. Öteki kadınlar gitmişti. Simmons kadınları da eve, Kuzen Simmons'u ağırlamaya gitmişlerdi herhalde. Öldürülmemişti ama, hiç olmazsa dönüşünün bir anlam taşıdığını görmeyi hak etmişti. Mrs. Cartwright ise o öfkeyle çıkıp gitmiş olmalıydı. Levi bir köşede duruyordu Gözlerini benden ayıramıyordu.

«Acıkmış olmalısın,» dedi Annem.

«Açım, ama aç olduğumdan çok kirliyim. Beni böyle kir içinde görüp de ses çıkarmadığına inanamıyorum, Anne.»

«Evet, üzerine söz edilmeye değer üstün başın.» diye başını salladı, şimdi bana her vakitki bakışıyla, oğluna bakar gibi bakıyordu, ölümden dönmüş birine bakar gibi değil. «Seni daha önce de kir pis içinde gördüm, Adam Cooper, ama bu kadar değil. Bu senin yeni ceketin, değil mi?»

«Evet, yeni ceketim. Anne.»

«Nasıl yırttın öyle gömleğini?» diye sordu, Ninem.

«Ağaç yığını arasında göbek üstü emeklerken.»

«Yerlilerin göbeği olur,» dedi Ninem. Çektiği acıyı göstermemek için elinden geleni yapıyor ve bunu büyük bir ağırbaşlılıkla başarıyordu. «Ama bizim ailede, sayabildiğimiz kuşaklar boyu, mideleri olmuştur insanların.»

«Evet efendim,» diye başımı salladım. «Mide diyecektim. Heyecandan şaşırdım.»

«Ne heyecanı? Benim bildiğim kadarıyla heyecan

bitti. Nerede kırmızı üniformalı ordusu?»

«Duyduğuma göre Boston'a döndüler.»

Ninemin ihtiyar gözlerinde bir ışık parladı bir an için, sonra gene o ağırbaşlılık geldi. «Boston'a mı dedin?»

«Oraya sürdük onları. Çıkardık onları topraklarımızdan, ta Boston'a gönderdik.»

«Kaç kişi öldürdün, Adam?» diye atıldı Levi.

«Sana gelince,» dedi Annem, Levi'ye. «Putperestler gibi avaz avaz bağırmaktan önemli şeyler var. Al kovayı daha su getir buraya. Ağabeyin yıkanacak.»

Levi başını salladı, bir kova kaptı oradan, dışarı çıktı koşarak. Acıdım Levi'ye. Beni yıktığından daha çok onu yıkan Babamızın ölümüne dayanmak yetmiyormuş gibi, benim varlığımın olağan bir parçası olarak gördüğüm papara yeme faslına girmişti hemen.

«Bu evde öldürme sözü istemiyorum,» dedi Annem, bana. «Komite gerekeni yapacaktır, ben de bunu kabul etmeye hazırım. Ama, evimizde, hıristiyanlığımızın son damlasını yitirmiş de barbar olup çıkmışız gibi konuşulmasına göz yummayacağım. Kırmızı üniformalılar bozguna uğratıldıysa bu, Tanrı onların yenilmesini istediğindendir, Yahova onları lanetlediğindendir. Sizin gibileri oralarda, iyi bir hıristiyan oğlu değilmişsiniz gibi davrandığınızdan değil. İster bizden olsun ister onlardan, hiç bir insanoğlunun ölümüyle böbürlenmek, patırdanmak yok bu evde. Bunu unutmayacağın için de memnunum, Adam Cooper!»

Annemin tam bu tonda konuşması sevindirdi beni. Gene eski durumuna dönüyor demekti bu çünkü, kendini sıyırabilecekti bu yıkıntıdan ve evimiz umduğumdan da iyi olacak demekti. Yahova'nın lanetine gelince, bu konuda tartışma çıkarmaya değmezdi, çünkü nasılsa, Rahip de Annemden yana çıkacaktı. Ben kendi payıma, öyle bitkin, öyle şaşkındım ki, günün olayları öyle bir dolaşıktı ki birbirine kafamda, bu

günü bir an önce kapatmak için her şeyi vermeye hazırdım.

«Ceketini çıkar,» dedi Annem. Bu arada Ninem, ocağa odun atmış, ikinci çaydanlığı ısınmaya koymuştu. Annem, şaşkın baktı gömleğime.

«Onarmaya değer mi dersin?» diye sordu Nineme.

«Gömlek ağaçta bitmiyor, Sarah,» dedi Ninem. «Hele bir yıkayalım, görelim. Kirliyken bir şey söylenemez.» Sonra bana döndü, «Su ısınıyor, soyun oğlum, başla yıkanmaya. Levi çamaşır getirir sana.»

Mutfakta tahta küvetin içine girdim, sabunlandım, ovundum. Bir yandan Levi su getirdi, sırtımı fırçaladı. Kaburgalarım üzerinde uzun bir çizik vardı, Levi, bunun kırmızı üniformalı kurşununun izi olup olmadığını sordu.

«Ne akılsızca bir soru.»

«Ama bir yara izi bu, değil mi?»

«Elbette ki bir yara izi değil. Ağaçların altında sürünürken aldığım bir sıyrık.»

«Bana öyle geliyor ki,» dedi Levi. «Bütün gün savaşıp dursaydım, hiç olmazsa bir yara alırdım kendime.»

«Annem duymasın böyle konuştuğunu,» diye uyardım onu.

«Ona ne olmuş, Adam?»

«Kime?»

«Anneme.»

«Evli barklı, çocuklu bir kadın olsaydın da, kocan yukarı katta ölü yatsaydı, sen ne olurdun?»

Boşandı birden, ağlamaya başladı. Elimden geldiğince yumuşak, «Şimdi dinle beni, Levi,» dedim. «Babam öldü. Bunun ötesi yok, ve sen bir erkek gibi karşılamalısın bunu. Adını duyar duymaz gözyaşlarına boğulamazsın her vakit. Senin de, benim de, çok büyük sorumluluklarımız var.»

«Ne biçim sorumluluklar, Adam?»

«İşte, her çeşit. Annemle Nineme biz bakmayacağız da kim bakacak? Bahçe ne olacak, ekip biçme işleri ne olacak? Evet, Boston'daki birkaç kuruluşun hisse senetleri var elimizde, ama onlardan gelir elde edeceğimiz belli değil daha Annemi biliyorsun. Yardım kabul etmez, ona göre yardım demek sadaka demektir; Sadaka ise alınmaz, verilir.»

Levi başıyla onayladı.

«Bana havlu getir.»

Havlu getirdi, kurulandım.

«Gidip Babama baktın mı?» diye sordu Levi.

«Baktım. İhtiyar Mrs. Cartwright'la birlikte çıktım.»

«Ondan nefret ediyorum.»

«Ben de sevmiyorum onu. Ama ne de olsa elinden geleni yapıyor yardımcı olmak için.»

«Ölüleri kesip içlerini dışa çıkarıyormuş diyorlar.»

«Ne aptalca sözler geliyor senin de kulağına!» Temiz çamaşırları uzattı, giyinmeye başladım. «İhtiyarın biri o.»

«Cadının ta kendisi!»

«Böyle sözler duymayayım senden. Biraz daha uslu ol.»

«Ölüm nasıl bir şey, Adam?»

«Nerden bileyim? Hiç ölmedim ki.»

«Bağırmasan da olurdu.»

«Sana bağırdığım yok. Ama böyle delidolu sorular sorduğunda ne yapmamı bekliyorsun? Nerden bileyim ölmek nasıl oluyor? Ne bileyim ben!»

«Şunu demek istiyorum,» dedi Levi. «Cennete gidersen, burda olmazsın, değil mi? Yani, Babam yukarda yatakta değil. Ordaki yalnız bir vücut, değil mi?»

«Bunları konuşmanın ne yararı var, Levi?»

«Ruhları düşünüyordum da.»

«Ben ruhlara inanmam. Öyle bir şey yok.»

«Jonathan Crisp bir hayalet görmüş ve konuşmuş onunla. Geçen aralık ayında görmüş.»

«Yalan söylemiş.»

«Peki, nerden biliyorsun? Nasıl söyleyebilirsin yalan olduğunu, hem de böyle kesin? Hayaleti görüp konuştuğunda sen orda değildin ki.»

«Peki. Neye inanırsan inan. Çekil başımdan.»

«Elimde değil.»

«Ne elinde değil?» diye sordum kısaca.

«Kormamak.»

«Korkulacak ne var şimdi? Kırmızı üniformalılar gitti.»

«Peki, sen korkmadın mı? Kaçmadın mı?»

«Yalnız ben değil, herkes kaçtı. Konuşması kolay, ama orda, bütün silâhlar yüzüne patlarken dikil de göreyim seni.»

«Ben de olsam kaçardım,» dedi Levi.

«Eh, bunu söyleme alçak gönüllülüğünü gösterdiğine sevindim. Tüm Komiteden daha yürekli çıkacaksın sanmıştım.»

«Ya kırmızı üniformalılar dönerse, Adam?»

«Dönmeyecekler Savaştık, savaşı biz kazandık.»

«Buraya geldiler gene,» dedi Levi. «Çoğu yaralıydı, çok ölü vardı. Ölüleri taşıyorlardı. Bir adam gördüm, eli uçmuştu, kolunu bir ceketle sarmıştı. Avaz avaz bağırıyordu durmadan. Saul Parker, bunun kurtulamayacağını söyledi. Alanı doldurdular, akılları başlarında değildi. Neler konuştuklarını duyacaktın. Fairfax'ın dükkânına girdiler, tüm gümüşleri çaldılar Sonra Joshua Bond'un dükkânına girdiler, ne var ne yok silip süpürdüler, evini de ateşe verdiler; Loring'lerin evini de ateşe verdiler, Mullikan Teyzelerin de. Böyle yangın görmemişsindir ömründe, Adam. İçlerinden biri Fairfax Teyzeye tekme savurdu, ama başka biri

öfkelendi bu işe, ihtiyar bir kadın olduğunu ve ne demeye ona vurduklarını söyledi. İki kişi bizim evi aradı. Ninem oda oda peşlerinden gitti, ve dedi ki, erkek olsaydım, evimize böyle giremezdiniz dedi. Bir de Kilisedeki çan iplerini kestiler. Annemin gümüş çaydanlığını aldılar. Ağzını açmadı Annem. Ninem arkalarından koştu, hırsızlar, caniler diye bağırdı onlara. Onlar da sizin gibilere göre değil bu eşyalar, pis Gillies dediler. Gillie nedir Adam?»

«İskoç çiftçisi demek sanırım. Öteki ordu da buraya geldi mi?»

«Boston'dan geldiler. Bunca kırmızı üniformalıyı bir arada görmemişsindir. Tüm köyü doldurdular. Bir yandan da doğudan silâh sesleri geliyordu. Sen hiç birini vurdun mu, Adam, n'olur söyle?»

«Bilmiyorum.»

«Arabaları da götürdüler. Bizim atların ikisi de gitti.»

«Deme!» diye bağırdım.

«Evet. Loringlerin atlarını, Mr. Bedford'un boz atlar takımını ve ahırından kiralık atların hepsini aldılar. Hancock'ların arabasını, Buckman's Hanındaki iki arabayı ve tüm atları aldılar Görsen deli gibi saldırıyorlardı ordan oraya. Biri kafama kırbacıyia vurdu, bak, dokun bir, burası.»

Saçını yana çekti; başındaki şişkinliğe dokundum elimle, «Ne demeye yaptı bunu?» diye sordum.

«Ortalarda dolaşmayacak mışım. Biri de Johnny Carver'in üstüne süngüyle yürüdü. Çocukcağız dokuz yaşında. Düşünebiliyor musun? Suçumuz da kırmızı üniformalı ölülere bakmak. Hepsini serdiler köy alanına, tam kırk iki ölü. Ordan aldılar, Loring yük vagonuna ve öteki vagonlara yüklediler cesetleri. Kan lekeleri daha duruyor alandaki otların üzerinde. Sonra Menotomy yoluna çıktılar, yürüyüşe başladılar. Concord ve Sudbury'den adamlar buraya vardığında, yeni

gitmişlerdi. Herkes öyle bir bağırıyor, çığlık çığlığa sevincini haykırıyordu ki görecektin! Kadınlar dışarlara fırladılar, sarılışıp kucaklaşmaya başladılar. Böyle bir şey ömründe görmemişsindir, vallahi Adam, hiç görmemişsindir Bunun üzerine çanları çalalım dedik, ama ipler kesikti. Ben eve koştum, o sırada Concord yakınlarında değirmenin sahibi Ephraim Colin, seni ölü gördüğünü söyledi. Ama o vakit nerdeydin sen, Adam?»

«Menotomy yolundaki büyük ağaç yıkıntılarının altındaydım.»

«İnsanın aklına gelmez.»

«Doğru.»

Ben yıkanıp giyinirken komşular ön odayı doldurmaya başlamışlardı. Birçokları daha önce gelecekler miş de, ekmeğin mayalanmasını, pudingin donmasını beklemişler, çünkü ölü evine eli boş gelinmez. Ötekiler pişmiş et, şekerleme, akağaç şekeri getirmişlerdi, yemek masasının üzeri bir ay yetecek kadar yiyecekle dolmuştu. Kadınlar saygı gereği biraz ağlamalı diye düşündüler, böyle şeyler bulaşıcı olduğundan, Annem de ağlamaya başladı gene. Yanına yaklaştım, ellerime sarıldı

«Adam, Adam şimdi biz ne yapacağız?»

Üzülmemesini, her şeyin düzeleceğini, geçinip gideceğimizi söyledim ona. En kötü durumda olan Levi'ydi. Kadınların başından az şey geçmemişti, şaşkınlıkları üzerlerindeydi daha. Tutup tutup Levi'ye sarılıyorlar, böylece içlerini boşaltıyorlardı. Ama neyse ki kimse ağzını açmıyordu, kopan fırtına hepimizi üfleyip geçmişti; bu da Annemin tek avuntusuydu sanırım.

Kuzen Simmons'la ölü kaldırıcı ve uzaktan hısmımız olan Fairview kardeşler, tabutu merdivenlerden indirdiler Kuzen Simmons tabutun kiliseye taşınmasına yardım etmemi söyledi. Evden çıkmama yaraya-

cak, ve tabutu görünce albaştan eden kadınlardan beni uzaklaştıracak bu isteğe seve seve uydum.

Tabut ellerimizde alanı geçtik. .İkindi vaktiydi şimdi, güneş batmıştı, akşamın tatlı pembe ışıkları batı ufkuna yayılmıştı, öyle güzeldi bu renk, içim eziliyordu baktıkça; hava temizdi, tatlıydı. Bu yer, daha on iki saat kadar önce bırakıp kaçtığım yerdi, ama vaktin anlamı yoktu; ve benim burdan çıktığım o nisan sabahı, geçmişte kalmıştı, öyle uzak, öyle ayrı bir geçmiş ki, gözönüne getirilmesi bile çok güç. Tüm izler silinse, tüm yaralar iyileşse bile hiç bir şey eskisi gibi olamaz.

Alan sessizdi. Yanan evlerin kararmış harabeleri tütüyordu daha ama havada savaş sesleri yoktu, barut dumanı yoktu, yaralıların vahşi çığlıkları, öfkeli sövgüler yoktu.

Kama yuvası körletilmiş, sökük bir top, tekerleği kırık bir İngiliz cephane arabası, ve bir düzine kadar bidon alanın ortasında duruyordu. Kırık tüfekler, bükük süngüler, barut şişeleri, uyku tulumları vardı. Bir kırmızı üniforma ceketi, yırtık kan lekeli. Yağmacıların düşürdüğü bir hanım giysisi ve bir tencere. Caleb Harrington da oradaydı, ama artık canlı değildi; kaydını silmek gerekecekti kütükten. Kenarları kıvrık bir şapka, içinde çirkin bir deri ve kan yığını. Böyle şeylere kimse dokunmadı; yarın yanacaktı bunlar. Yarım düzine kitap, yırtık yaprakları akşam rüzgârında uçuşuyor; sanki kitap yok etmeden barbarlık yapılamazmış gibi. Bir çocuk şapkası - ve bir ayakkabı teki. Bir çarpışmanın, ya da kıyımın olduğu yerde, garip, acıklı, amaçsız bir çöplük; ama belleklerden çıkmayacak, hep anılacak bir çöplük.

Ben canlı çıktım bu işin içinden, ama Babam ve ötekiler öldü burda. Hem de Babamı öldüren o ordu, buraya sürüldü gene, yaralarıyla, yerleri sulayan kanlarıyla. Boston'dan gelen takviye ordusuyla randevu

yapmaya geldiler. Onlar buralarda sürü sürü kol gezerken, kardeşim Levi, ve köyün öteki çocukları, o çocuk olmanın verdiği eşsiz bağışıklıkla askerlerin aralarında koşuştular. Bana gelince, çocukluktan ve delikanlılıktan hepten ayrılmıştım.

«Duyuyor musun, Adam?» diye sesleniyordu cenazeci. «Yani şunu demek istiyorum, insan uğraşını yabana atmak istemez. Herhangi bir uğraş değil benim uğraşım. Geride kalanlara avuntu olacak biçimde yapmak isterim işimi, ama olmuyor işte. Olmuyor. İdare ediyoruz, zar zor yapıyoruz işi, Adam! Yürek dayanmaz bu işe, ama ne yaparsın ha, çabalıyoruz, sen yapmasan kim yapacak, kim tutacak bu elleri diyoruz. Parker'ların. Hodley'lerin ve Horrington'ların cenazelerini kaldırırken de, ve yüreği heyecana dayanamayıp duruveren ihtiyar Mrs. Fess'in cenazesini kaldırırken de kolay olmadı. Aklıma gelir miydi zavallı ihtiyarın gidivereceği? Başımıza gelen belâ azmış gibi Watertown'dan Archie Hoggins de gitti. Savaşta da ölü vermişlerdi hem. Ağlaya bağıra gitti Hoggins. Böyle bir kargaşalıkta ihtiyar bir kadının öleceği aklıma gelir miydi? Başınız sağ olsun. Başka ne diyebilirim ki Çivilenmiş çam odunu, cilâlanmış bile değil?»

«Zararı yok.»

«Çok naziksin, Adam! Ama Baban her şeyin iyisini isterdi. Moses Cooper'in bu huyu vardı işte, her şeyin en iyisi, ya da hiç. Evet, sonradan değiştirememememiz için sebep yok, ama—»

İçimden çenesini kapaması için dua ediyordum, Kuzen Simmons kurtardı beni.

«Böyle işler için çok vakit var önümüzde. Çocuğu rahat bırak şimdi.»

«Onu üzmek değildi amacım, Joseph. Yalnız, söylemek istediğim—»

«Çocuğu rahat bırak. Konuşulacak şey varsa ikimiz konuşuruz seninle.»

Kiliseye vardığımızda dışarıda küçük bir kalabalık vardı. Çoğu yüzler tanıdık değildi. Sonradan öğrendiğime göre, Middlesex'deki Komite, alanda olanların kesin kanıtlarını elde etmek üzere adamlar göndermiş. Davranışları iyi niyete dayanıyor elbet, ama kesin ve eksiksiz gerçek hiç bir vakit öğrenilmeyecektir. Kilisenin içinde de insanlar vardı, en azından Komite'nin yarısı ve ölenlerin hısımlarının hemen hepsi oradaydı. Babamın tabutunu, kürsünün önüne sıralanmış öteki tabutların yanına uzattık. Hava kararmıştı şimdi, ve kilise bakıcısı Hiram, mumları yakıyordu. Rahip, Babamın tabutu üzerine siyah bir örtü örttü; sevindirdi bu davranış beni, çünkü, her şey bir yana tabutun çam yeşili görünümü üzünç veriyordu bana.

Advertiser gazetesinden olduğunu söyleyen biri yanıma yaklaştı, alanda olanlarla ilgili sorular sormak istediğini söyledi. Doğru dürüst düşünebilecek halde değildim, öğrenmek istediklerini başkasına sormasını rica ettim.

«Gerçekleri ortaya çıkarmak sizi hiç ilgilendirmiyor mu, Mr. Cooper?» Bana bay demişti, koltuklarım kabaracaktı da isteğine karşı koymayacaktım böylece.

«Gerçekleri bilemeyecek kadar yorgunum.»

«Bir yurtsever, gerçeğin ne olduğunu her vakit bilir.»

Aptal aptal baktım yüzüne. Kırk yaşlarında iri yarı, kaypak yüzlüydü. İyi cins siyah yünlü giynek, geniş, volanlı dantelli beyaz gömlek giymişti. Gümbür gümbür konuşuyordu, benim sesim onunkinin yanında etkisiz bir vızıltı kalırdı. Başımı iki yana salladım, adamı elimle yana iterek kiliseden çıktım.

Dışarıdaki kalabalık büyümüştü, ve olanların hepsini biliyormuş gibi görünen bir adam, Boston'daki durumu anlatıyordu. Bir kentin kuşatılması, kırmızı üniformalıların taktikleri, şu Komitenin yaptıkları, bu Komitenin yaptıkları. Bir iki dakika dinledim adamı,

uyuklamaya başlamışım. Biri kolumdan tuttu, çekti beni kalabalığın arasından.

Kuzen Simmons'du bu. «Çık ordan, Adam, oğlum,» dedi. «Bizimki gibi bir gün geçirdikten sonra, böyle bir söyleve katlanmak, kızamığa katlanmak kadar zordur. Moses Cooper burda olsaydı şimdi... İnsanlara lâyık oldukları yeri göstermede eşsiz kabiliyeti vardı.»

Başımı salladım, Kuzen Simmons devam etti. «Babandan söz etmem insafsızlık, duygusuzluk oluyor sanma, Adam! Bana öyle geliyor ki, ölüyü soğuk toprağa olduğu gibi, insanın kendi yüreğine gömmesi hiç iyi değil. Kimin önce öleceği, kimin arkada kalacağı konusunda ağzımı açacak olsam derimi yüzer Simmons Teyzen; doğrusunu söylemek gerekirse, kimse bir şey diyemez bu konuda. Bildiğim bir şey varsa, o da, çocuklarımızda önemli bir şeyler kaldığıdır. Senin Baban anlaşılması güç bir adamdı, Adam, ve kimi vakit, adamın dişlerini gıcırdatıp, **eh, Moses Cooper bu; o böyledir, ve onu değiştirmek için tek kul oğlunun elinden bir şey gelmez** dediği olurdu. Ama Babanın huyu, davranışı, en beğenilesi, en iyi davranıştı. Bizim ailedeki çoğu erkekler gibi o da iyi eğitim görmüştü, çok akıllı, uyanık bir adamdı. Yarınını düşünürdü, sizlerin ve annenizin aşını düşünürdü, ama hiç cimri değildi. Hayır, şunca cimriliği yoktu asla. Dediği dedik bir adamdı, ve onun arkadaşı —ya da oğlu— olmak kolay değildi.»

«Şikâyetim yok,» diye mırıldandım.

«Biliyorum yakınmadığını. Her şey bir yana, onu bir aziz olarak düşünürsen, kaybedersin babanı. Moses Cooper bir aziz değildi. Bir Metodist Papazı kadar inatçıydı, ama iyi konuları, iyi fikirleri olan yürekli bir adamdı, ve onun dostu olmaktan gurur ve mutluluk duymadığım tek gün olmamıştır.»

«Doğru mu, Kuzen Simmons?» diye sordum.

«Bir ayet gibi doğru.»

«Dün akşam öyle mutluydum ki,» diye fısıldadım. «Alana geçerken kolunu omuzuma doladı. Beni gerçekten sevdiğini anladım. Bu duyguyu ilk dün akşam tattım.» Sesim düğümlendi, az daha ağlayacaktım; Kuzen Simmons o büyük elini omuzuma koydu, öteki eliyle alanı çevreleyen evleri gösterdi.

«İşte, Adam.»

«Buyrun?»

«Evimiz barkımız için silâhlandık, baban da bunlar için öldü. Bu, çook, çok eski bir yoldur Adam, senden de, benden de gerilerden kalma bir ölüm yolu, unutma. İnsanların daha kötü koşullar altında ölmesi de var hesapta, bunu böyle bil.»

Başımı salladım. Suskun yürüdük öyle alanın kıyısından. Akşam başlangıcı bir perde gibi iniyordu dört bir yandan; sonra Kuzen Simmons, Buckman Han'ı gösterdi.

«Komite bu akşam orada toplanacak, Adam.»

«Yaa?»

«Ölülerimizle ilgili bir bildiri hazırlamak görevimizdir diye düşündük. Küçük bir hediye gibi bir şey, yarın Rarip kürsüden okur diye. Komite toplanmalı bunun için, değil mi?»

«Evet,» dedim. «Babam olsaydı, en ilkin o isterdi böyle bir toplantı, bir başkası için. Komiteye çok sıkı bağlıydı.»

«Doğru söyledin, Adam. Tanrı yardımcımız olsun. Bugün başımıza gelmedik kalmadı. Ama, düşünebiliyor musun, Komite olmasaydı, daha neler gelebilirdi başımıza?»

«Sanırım, evet.»

Az daha yürüdük. «Yeni bir gönüllü defteri açacaklar, Adam,» dedi Kuzen Simmons.

«Buyrun?»

«Boston'ın kuşatılması üzerine. En azından beş

bin Komiteci toplayacaklar. Her kasabadan.»

«Yazılacak mısınız, Kuzen Simmons?»

«Bilmiyorum,» diye cevap verdi yavaşça. «Ne olurdu Tanrım, Moses Cooper'a akıl danışabilseydim, n'olurdu. Ne başlıyor, bilmiyorum, Adam. Nasıl olacağını, nasıl, ne vakit biteceğini bilmiyorum. Evde demirci ocağı var. Bir demirci, bir köy için büyük önem taşır, hiç düşündün mü bunu, Adam? Demirci yok demek demir yok demek. Demir yok demek, köy kurudu gitti demektir. Yaa, bunları düşünmem gerek. Şipşak karar verecek durumda değilim, öyle mi, sen söyle.»

«Hayır efendim, hemen karar veremezsiniz herhalde.»

«Sen de öyle, Adam.»

«Buyrun?»

«Bir savaş başladı, Adam. Yalnız bir çarpışma değil. Bir savaş bu. Hiç düşünmedin mi?»

Yüreğim kurşun gibi ağırdı. «Hayır efendim, hiç düşünmedim.»

«Düşünmelisin ama, işte, nerdeyse Buckman'ın Hanına varacağım. Çok yorgunsun, şimdi eve git, Adam. Düşün, taşın. Yarın sabah gelirim size.»

Ona iyi geceler diledim, eve doğru yürümeye başladım.

A K Ş A M

Karanlıkta köy alanını yürürken, düşüncelerim gerilere gitti; değişikliği ilk duyduğum, geçmişten sıyrılıp, insanın elinde olmadan, kendi isteğine bağlı olmayarak —ya da öyle görünüyordu— geçmişten kopup, kendi kendine oluşan, biçimlenen, canlanan bir geleceğe sıçradığım o büyülü anları düşündüm. Çocukluğa da veda ediyordum. Tek ve anlatılabilir bir hareket değil bu hareket, tekrar tekrar yaşanılan ve sizi yanıp tutuşturan eve dönmek isteğinizi anlamsız yapıncaya incelten bir hareket, bir oluş. Ben o en ince noktaya varmamıştım daha.

Çünkü oyunlarımızı —en çok sevdiğimiz o oyunu— tam burada, bu alanda oynadık, ve daha dün, benim biricik dünüm, burada oynuyorduk; ve aradan geçen vakit beni oyuna yakışmayacak kadar büyütmüştü. On iki yaşındaydım o vakit. On iki yaşında insanın elleri çalışacak kadar sertleşmiştir, ama sonradan, ondan sonraki üç yıl içinde iki kez daha oynamıştım o oyunu, boyuma posuma bakmadan, uzun kemiklerime, düz ve sabanı yerden kaldıracak kadar güçlü pazılarıma bakmadan oynamıştım.

Oyunun adı Pontiac'dı. Bir vakitler Pantiac çok kötü olmadığını biliyorduk. Adını koymak gerekirse, büyüdüğümde, bir kahraman olmuştu. Büyüklerimizin konuşmalarından pek bir şey anlamayan, onların akıllarından geçenleri bilecek kadar büyümemiş çocuklardık, ama Pontiac'ın, bir vakitler kötü olan General Braddock'un adamlarını kesip biçen Pontiac'ın artık

kötü olmadığını biliyorduk. Adını koymak gerekirse, geçerli bir kahraman olmuştu şimdi Pontiac. Oyun şöyle onanırdı: Kaç kişi olursak olalım, iki gruba ayrılırdık. Kırmızı üniformalılar halka olurdu. Yerliler çemberin içinde dururlardı. Kırmızı üniformalıların bir topu vardı, yerlileri vurmaya çalışarak karşıdan karşıya atarlardı topu. Her vurulan yerli çıkardı oyundan: oyundan çekilirdi yani, bunu da esaslı bir kavga sonunda kabul ederdi genellikle. Sonunda tek yerli kalırdı ortada, toptan sakınması kolaydı çocuğun, çünkü hareketlerine karışacak, engel olacak başka kimse yoktu ortada. İşte bu Pontiac'dı, ve istediği kırmızı üniformalıyı seçer, saçını keserdi. Kurala göre kesilen saç bir serçe parmağı kalınlığında olacaktı ve başın arkasından alınırdı. Ama başında çirkin birer delikle evde hesap vermekle ter döken çok çocuk olurdu. Ben, iki kez kırpılmıştım, ama en azından on kez Pontiac oldum, delil olsun diye de tüm saç kırpıklarını odamda saklarım daha.

Ve şimdi, alandan geçip eve giderken bu oyunu ve çocukluğumu düşündüm ve sımsıkı sarıldım anılarıma, ama boşuna. Eve geldiğimde bırakmıştım hepsini bir yana.

Ev komşularla doluydu. Dul Susan Simmons mutfağa bakıyordu, tüm ev güzel yemek kokularıyla, pasta kokularıyla sımsıcaktı. Bir ölü evinde, her şeyi bir yana bırakıp yiyecekle, pişirmeyle uğraşılması nedense şaşırttı beni, üzdüydü sanırım. Ama şimdi düşünüyorum da, böyle davranmalarının yararını anlıyorum. Yiyecek hemen hemen hayatın anlamı demek. Ölüye yeterince armağan veriliyor; bu yiyecek, yaşayanlara, böyle zamanlarda yemeye ihtiyacı olan yaşayanlara verilen armağan oluyor Annem için gerektiğinde bir yığın aç insanı doyurmaktan daha iyi bir avuntu yoktu. Bu açlardan biri de bendim.

«Adam, daha önce yemeni söylemiştim sana. Hiç

dinlemedin,» dedi Annem. «Arkamı dönsem, bir lokma ekmek kabuğu yiyeceğine güvenemem.»

Bu yeni bir konuşma biçimiydi; değişikliğin bir parçasıydı; önceleri midemden söz edildi mi, mide yerine dipsiz kuyu denirdi. Komşulara **Bu çocuk yediklerini nereye koyuyor, bilmiyorum,** derdi Annem. **Turtanın ya da çöreklerin başına oturdu mu, kaldırana aşkolsun.** Şimdi ise, beni gereğince doyurmazsa ağzıma lokmaları tıkmazsa açlıktan ölecektim. Ona göre ben çok, çok acele, hemencecik büyük adam olmak zorundaydım; köy alanında oynadığım oyunları düşleyecek vakit yoktu. Şimdi kendini tutabiliyordu, ağlaması gelse bile başkalarının gözü önünde yapmıyordu bu işi. Kendi kendine burada bir adam var işte, Adam Cooper, bir gecede adam olan on beşlik Adam Cooper. Ama ben büyümemiştim. Bilindiği gibi değil bu işler.

Mutfak masasına oturdum, kadınlar koşuştular, içimin alacağından bir kat çok yiyecek doldurdular tabağıma. Ama bir yemeğe başladım, patlayasıya yedim; fırında eti, pudingi, sıcak ekmeği ve turtayı indirdim mideye. Ben yerken, kadınlar fısıldaşıyordu: «Zavallı çocuk, ne yorgun görünüyor.»

«Ne iyi bir çocuk.»

«Ne güvenilir çocuk.»

«Ben Adam Cooper için her vakit böyle söylerdim, yalan da değilmiş.»

Levi karşımda oturmuş bir kahramana ibadet eden bakışlarla bana bakıyordu. Tüfeğimi, dışardan, o ilk attığım yerden getirmiş, temizlemiş ve gümüş gibi pırıl pırıl etmişti. O da, içinden, bir vakitler paylaştığımız çocukluktan ayrıldığımı düşünüyordu. Artık kavga olmayacaktı aramızda, gözdağları, sövgüler yoktu.

«Şimdi daha iyi,» dedi kadınlardan biri. Bir kadının, erkeğin karnının doyduğunu görmesinden duyduğu o övünçlü rahatlıkla söyledi bunu. Şu var ki ben

daha iyi duymuyordum kendimi daha yorgun, daha umutsuz, daha yeniktim.

Ruth oradaydı gene şimdi. Odanın öte ucunda oturmuştu, o başkalarının bakışlarını kolluyor ve gizliden bana bakıyordu hep. Mum ışığında ve alevin aydınlığında, her vakitkinden daha güzeldi. Bağırmak istiyordum ona. «Daha çok erken! Daha çok erken! Bana ne yapıyorlar anlamıyor musun? Sana da aynı şeyi yapmalarına izin verme.» Ama Ruth istiyordu bunu. Gözleri, kadın gözleriydi, bakışları kadınsıydı, geleceği umursadığı yoktu, ne gelirse kabulüydü, hazırdı her şeye.

Yemeğimi bitirince Annem beni mutfak cumbasına çekti, «Baban nerede yatıyor şimdi?» diye sordu.

«Kürsünün önünde öteki tabutların yanında. Rahip üzerine bir siyah örtü örttü.»

Başını salladı, bir an sustu.

«Adam?»

«Efendim Anne.»

«Eğer bugün, belki de yarın bile eskisi gibi görünmezsem —yani beni annem olarak düşündüğün gibi demek istiyorum— anlıyorsun, değil mi— »

«Anlıyorum,» dedim.

«Yani, bugün başından geçenler —ah; Tanrım! Öyle çok şey oldu, ve ben konuşamıyorum bile seninle iki kelime, ya da hikâyeni dinleyecek halde bile değilim. Anlıyor musun?»

«Elbet anlıyorum, Anne.»

«Biraz sonra —bir kaç gün içinde...»

«Biliyorum Anne.»

«Çok yorgun musun şimdi, Adam?»

«Tuhaf!» dedim. «Ama az önce daha çok yorgundum.»

«İyi öyleyse. Kiliseye bir paket mum götürmeni istiyorum.»

«Anne ne için?»

«Götür mumları. Bu gece karanlıkta yatmasını istemiyorum.»

«Ama Anne, Rahip mum koydu oraya. Hepsi yanıyor şimdi. Karanlık değil orası.»

«Bu mumları da ötekiler bitince yakar.»

«Peki,» dedim. «Götüreceğim Anne.»

Ninem mutfakta oturmuş defne yeşili mumları paketliyordu. İhtiyarlamıştı. Benim ninemdi, ama bu akşama kadar onu solgun, bitkin bir ihtiyar kadın olarak düşünmemiştim; onun benden daha çok yıprandığını anladım şimdi. Doğa zaman zaman yapacağını iyi biliyor, ana babanın çocuğundan önce ölmesini uygun görmüş doğa. Ninemin kaybı çok büyüktü.

«Adam, yavrum,» dedi bana. «Rahibe söyle, bu mumları yakarsa, güneş doğanacak sönmezler. Sıkı bu mumlar. Onları dökerken bunu bile düşünememiştim. Hiç aklımdan geçmedi.» Yanağından öptüm, kadınlar başına üşüştüler gene Ninemin.

Çıkmadan önce, göz ucuyla Ruth'u aradım, yoktu. Sebze bahçesini geçtim. Bahçe kapısının orda Ruth bekliyordu.

«Ne o elindeki, Adam?» diye fısıldadı.

«Mum. Babam karanlıkta yatmasın diye Annem kiliseye götürmemi istedi bunları.»

Ruth başını salladı. «Bir dakika bırakabilir misin onları elinden?»

Yol kıyısındaki sıranın üstüne koydum mumları. Doğrulmamla Ruth'un boynuma atılması bir oldu, beni öptü, öptü. Sanki hiç sarılmamıştım ona daha önce, hiç öpmemiştim onu ömrümde. Ağzı sıcaktı, dudakları yumuşaktı, vücudu sımsıkı benimkine yapışıktı. «Oh Adam, Adam!» dedi. «Öldüğün haberi geldiğinde dünyam yıkıldı. Tümden parça parça yıkıldı. Hiç bir şey kalmadı. Kafam bomboştu, yüreğim bomboştu, Hartman Teyze gibi ihtiyarlayacağımı, kuruyup gideceğimi, onun gibi bir ihtiyar kız olacağımı düşündüm.»

Ruth Simmons'u zayıf kuru bir ihtiyar kız olarak gözümün önüne getiremiyordum. Ortak özelliklerimizden biri ikimizin de iştahlı oluşuydu. Geçen Kasım'da, şükran günü yemeğinde aileyi yerin dibine batırmıştık, söylediklerine göre, davranışımız Massachusetts'de bile eşi görülmemiş bir davranışmış. Ama, Ruth'un böyle düşünmesi dokundu bana.

«Seni öyle çok seviyorum ki, Adam. Şimdi çekinmeden söyleyebilirim bunu. Söylemek istiyorum.»

Biraz şımarır gibi olduysam da, onun duygularına karşılık verdim herhalde. Kendimi Ruth'dan başkasıyla evli göremiyordum bir türlü Hiç olmazsa bir çok huyumu omuz silkip olduğu gibi kabul ettiği için seviyordum onu. Başka bir kıza öyle davranışlarımı anlatana kadar akla karayı seçerdim. Bir de şöyle bir kuşkum vardı: Başkasıyla evlensem, Ruth o evlendiğim kıza etmediğini komaz, hayatını zehir ederdi. Ama evlilik gibi şeyler şimdi düşünülecek şeyler değildi, önümüzde çook yıllar vardı daha.

Bunu Ruth'a söyledim. Ruth, beni iyi tanırdı, anlayışlıydı bana karşı; «Olsun,» dedi. «On beşimde evlenmek istediğimi mi sanıyorsun yani?»

Simmons'ların kadınıyla erkeğiyle sözünden dönmez iradeli insanlar olduğunu biliyordum, bunu söyledim Ruth'a.

«Adam Cooper, ne biçim konuşuyorsun öyle!»

«Benimle kiliseye yürür müsün?»

«Elbette.»

Mumları aldım, alana doğru yürümeye başladık. Eleleydik, çok yavaş yürüyorduk. Ne iyiydi böyle, bütün bu gece ve de yarın gece böyle birlikte olmak ne güzel olurdu diye düşünmekten kendimi alamadım. Ne iyi bir avuntu olurdu bu benim için diye düşündüm. Sonra Ruth ve öteki kadınlar aklıma geldi — bütün gün köyde yalnız, koca köy, çocuklar ve her şey onların, omuzlarında ve orda burda uzanıp duran ölüler,

erkekleri yaşıyor mu, ölü mü, gelecek mi bilmeden sokaklarda eyleşen köyümün kadınları, kızları, çocukları... Ruth'a söz ettim bu düşüncemden, çok kötü bir gün geçirmiş olmalıydı o da.

«Senin için daha kötüydü durum — çarpışmanın ortasında—» dedi Ruth.

«Orası belli değil. Çarpışma gülünç bir olay — bu öyleydi hiç değilse. Kitaplarda okuduğum savaşlara benzemiyordu. Şaştım kaldım. Kimse, kırmızı üniformalılara ateş etmekten başka bir şey bilmiyordu. Ne oluyor, ne bitiyor haberi yoktu kimsenin.»

«Sen Adam?»

«Ne yapılacağını biliyor muydum yani? Hayır. Şu kadarcık bildiğim yoktu.»

«Yani, sen kırmızı üniformalılara ateş ettin mi demek istiyorum.»

«Bir kaç kez. Silâhımda saçma vardı benim, onun için çoğunlukla hedefe vardıramıyordum.»

«Kimseyi öldürdün mü?» diye fısıldadı.

«Hayır. Birkaç kişiyi vurdum herhalde, çünkü acıyla bağırıp sıçradıklarını gördüm. Ama kimseyi öldürdüğümü sanmam.»

«İstedin mi, Adam?»

«Belki bir kez. Ama uzun sürmedi bu isteğim. Kimseye öldüresiye kinim yok.»

«Böyle düşündüğüne sevindim.» dedi Ruth.

«Şimdi adam öldürüp savaşacağımız düşüncesine alışamıyorum bir türlü. Kırmızı üniformalılar ateş ettiğinde bu sabah yukarı kattan pencereden bakıyordum.»

«Jonas Parker kaçmaya çalışıyordu, askerlerden biri süngüledi onu sırtından.»

«Bakmamalıydın.»

«Ama geri gelebilirler, değil mi, Adam? Ve de her şey yeniden başlar gene, değil mi?»

Cevap vermeden durdum biraz öyle. «Hayır. Ye-

ni baştan olmaz gene,» dedim sonunda.

«Neden olmasın?»

Başımı iki yana salladım.

«Neden olmaz, Adam?»

«Çünkü artık her şey eskisi gibi değil,» dedim. «Biz aynı değiliz. Bu sabah, savaşmayacağımızı biliyorduk. Ama şimdi, savaşmamız gerektiğini biliyoruz, ve öğreniyoruz savaşmayı.»

Alanda, Rahiple karşılaştık. Kiliseye mum götürdüğümü söyledim ona.

«İyi ediyorsun, elbette, götür, yaksınlar mumları, bu Anneni sevindirecekse, Adam. Ben her yeri aydınlattım, bütün gece de öyle bırakacağım,ama daha çok ışık Anneni sevindirecekse, bırak yansın birkaç mum daha. Ben şimdi Annene gidiyorum. Çok ev var ziyaret edeceğim. Bir keder ve trajedi köyü şimdi köyümüz ve hepsi de öyle çabuk olup bitti ki.»

«Annem sizi gördüğüne sevinecek, Efendim.»

«Ve Adam?»

«Buyrun?»

«Gönüllü defterini duydun mu?»

«Duydum Rahip Efendi. Kuzenim Simmons söyledi.»

«Bak, Adam,» dedi Rahip. «Ben sana çocuk gözüyle bakanlardan değilim. Bugün bir adamın yaşayacağı bir gün yaşadın ve bir adamın yapacağı işleri yaptın. Ama, iyi düşün, Adam. İyi düşün. Gençlik yanlış adımlar attırır insana. Gurur değerlidir, güçlüdür, Adam, ama sana şunu hatırlatayım ki, senin ilk görevin, baş sorumluluğun Annene karşı olan görevlerindir Şimdi sana her vakitkinden daha çok ihtiyacı var. Bir hafta sonra, ya da bir ay sonra durum değişebilir, ama şimdi, sana ihtiyacı var onun, Adam.»

Başımı salladım. «Düşünüyorum bunu.»

«Güzel. Döndüğünde ben sizde olmazsam, Adam, Tanrı seni korusun, ve iyi uykular derim sana. Sana

da Ruth.»

Uzaklaştı Rahip, bizi duyamayacak kadar yürüyünceye bekledi Ruth, sonra Rahibin ne demek istediğini sordu.

«Nasıl yani?»

«Bir defter sözü etti. Babam sana ne dedi?»

«Nasılsa yarın öğreneceksin, şimdiden söyleyeyim. İngiliz ordusu Boston'a sürüldü, ve Güvenlik Kurulu Boston'u kuşatma kararı aldı. Bu yüzden, tüm Komitelerin Halk Ordusuna gönüllü toplaması ve döğüşebilecek herkesin silâh altına alınmaları emrini verdiler. Yalnız burda değil, Ruth, Yeni İngiltere'nin her yanındaki Komiteler adamlarını Boston'a savaşa gönderecekler.»

«Ne, sen de gidecek misin? Oh, olmaz Adam, gitmeyeceksin!»

«Gideceğim demedim. Öyle bir şey söyledim mi?»

«Söylemedin—»

«Öyleyse neden huysuzlanıyorsun. Herhalde yarın, ya da öbür gün gidecek değilim. Ama yarının ne getireceğini bilmiyorum, Ruth. Elimde olsa da bilsem, ama bilmiyorum işte.»

Kiliseye yürüdük. Daha hiç konuşmadık. Kilise ışıl ışıldı. Epey insan da vardı daha içerde. Ruth çekindi. «Ben tabutların olduğu yere gitmek istemiyorum,» diye fısıldadı.

«İstemezsen gelmeyebilirsin. Ama korkulacak bir şey yok. Babam ve arkadaşları. Bunda korkulacak şey var mı?»

Benimle geldi böyle söyleyince. Kilisede çıt yoktu şimdi. Yabancılar gitmişti, kalanlar ölenlerin hısımları yakınlarıydı. Orda burda küme olmuşlardı, çoğu erkekti, birkaç çocuk da vardı. Kimisi kutsal kitabı açmış kucaklarına koymuşlardı, ama çoğu suskun duruyordu öyle. Bir kaçına merhaba dedim fısıltıyla, ötekilere başımla selâm verdim. Sonra mumlarımızı yak-

tım, şamdanlara koydum, yarısını sonraya bıraktım. Herkes Annem gibi düşünmüş olmalıydı, çünkü, masanın üzerinde bir yığın mum vardı. Benimkileri de bunlara ekledim.

«Biraz kalsak iyi olur,» diye fısıldadım Ruth'a. Başını salladı. Bizim aile sıramıza oturduk, az sonra Ruth ağlamaya başladı. Buna hakkı var diye düşündüm. Böyle bir günden sonra ağlamaya boşalmaya hakkı olmayan kadın yok köyümüzde dedim kendi kendime.

Ruth gözlerini kuruladı. İçini boşalttığı, rahatladığı yüzünden belliydi. Çok yorgundu şimdi, ben de öyleydim.

Alanı geçtik gene, Ruth'ların evine gittik. Kapıda durduk.

«Adam, beni seviyor musun?» diye sordu Ruth.

Cevap vermeden önce düşündüm biraz. Kendimi bildim bileli tanıyordum Ruth'u. İnsan bir kızı ömür boyu tanırsa sahipleniyor ona, şımarıyor biraz da. Aşağı yukarı bir yıl önce, Annemin hısımlarından birini görmeye Boston'a gitmiştim, bir kızla karşılaştım. Anneannemin kardeşinin kızının kızıymış, öyle bir şey işte — on altı yaşlarında mavi gözlü uzun sarı saçlı bir kızdı. O vakitler, gördüğüm kızların en güzeli olduğunu sandım ve hemencecik tutuldum kıza ilk görüşte — bir daha da görmemiştim hem. Ona tutkunluğum beş altı hafta sürdü, sonra giderek azaldı, kayboldu gitti. Ruth'a hiç böyle sevdalanmamıştım, ama ona karşı duygularım ne azaldı, ne değişti, hep aynı kaldı, yalnız böyle, şimdiki gibi zamanlarda ona dünyadaki herkesten yakın buluyordum kendimi. İşte böyle, biraz durduktan sonra başımı salladım, **evet** dedim; onu dünyada bir kızı sevebileceğim kadar sevdiğimi söyledim.

«Seni seviyorum, Adam Cooper,» dedi bana. «Ben kolay değişmem. Bu savaş ömür boyu sürse bile, sa-

na olan duygularım değişmeyecek.»

«Ömür boyu, uzun bir vakit.»

«Umurumda değil.»

Öptüm onu, iyi geceler diledim.

Eve döndüğümde, yalnız Simmons kadınları Annem ve Ninemle oturuyorlardı, ben geldikten az sonra gitti onlar da. Levi derin derin uyuyordu. Benim gibi, ötekiler gibi o da gece gözünü yummamıştı. Annemle Ninem bitkindi, yatmalarını söyledim.

«Ben uyumayacağım,» dedi Annem.

«Uyuyacaksın, çünkü uyumak zorundasın.»

«Hayır, uyumayacağım,» dedi gene.

Ninem yukarı çıkardı onu. Akşamdan akşama yapılan işler vardı, bunları genellikle Babam yapardı. Bu işleri yaptım, sabah için tulumbadan su çektim. Suyu getirdiğimde Ninem dönmüştü yukarıdan.

«Annem uyudu mu?»

«Hem de nasıl. Yastığa başını koyar koymaz uyudu,» dedi Ninem.

«Ya sen, Nine?»

«Benim de biraz uykum var, Adam.»

«Öyleyse ben de çıkıyorum.»

«Evet—»

Kapıda durdum, «Nine» dedim, «Az önce Babam vardı. Kimi vakit, insanın babasını sevdiği gibi, insanın gerçekten bir babaya sahip olduğu gibi yalnız dün akşam Babam oldu. Oysa sen yıllar boyu sahiptin ona.»

«Senin Babandı, ama benim çocuğumdu,» dedi Ninem yavaşça.

«Seni seviyorum Nine. Ben varım, Levi var.»

«Öyle mi, Adam?»

«Evet»

«Öyle mi? Gönüllü haberi kasabaya yayılmadı mı sanıyorsun? Ne vakit gideceksin, Adam?»

«Kim dedi gidiyorum diye.»

«Başkalarını kandırabilirsin belki, ama bana yalan söyleyemezsin.»

«Yalan söylemiyorum, Nine,» diye karşı çıktım. «Yalnız,daha karar vermiş değilim. Düşünemeyecek kadar yorgunum.»

«Ama düşündün?»

«Galiba öyle, Nine.»

«Gün gelecek, gideceksin.»

«Doğru söylüyorsun, Nine. Bir gün gelecek, gideceğim ben de. Kurtuluş yok. Ama, hadi bu akşam konuşmayalım bu konuda. Gel benimle yukarıya, Nine.»

«Yok. Sen git, Adam. Ben biraz oturup düşüneceğim. Düşünecek çok şey var, biliyorsun.»

Yaklaştım, öptüm onu, iyi geceler diledim.

Yatağımda, yorganı başıma çektim, sımsıkı sarındım, gözlerimi yumdum, bir dua fısıldadım. Öteki akşamlarda fısıldadığım dua değildi bu dua. «Sana şükürler olsun, Tanrım, bugün sona erdi,» dedim. Sonra uykuya dalarken bir çocukluğa, bir dünyaya, bitmiş ve dönmemek üzere gitmiş olan güvenli, ve güneşle sımsıcak bir geçmişe veda ettim.

yücel yayınları

10 lira

Howard Fast, ele aldığı konuyu diyalektik tarih bilinciyle irdeleyen; ve halkların kardeşliği, uğrunda savaşılacak tek yüce ilkenin eşitlik ve özgürlük olabileceği temel görüşüyle hikâyeleştiren dev bir romancı. Onun, daha önce Türkçeye çevrilmiş olan, Spartaküs, Hürriyet Yolu, Sacco ile Vanzetti'nın Çilesi romanlarında üstün tekniğini, akıcı uslûbunu, içeriğin örgüsünde yatan bildirisini görmüştük. Bu romanı da halkın durağan gücünün, emperyalizmin zulüm ve işkencesine karşı, yaratıcı güce dönüşebileceği esprisine dayanıyor. Haklarını ve topraklarını savunmak için örgütlenen halkın derme çatma silâhlarla düzenli ordulara nasıl karşı çıkabildiğini sergiliyor